

Češi ve světě 4

příběhy

Chorvatsko

PROGRAM PODPORY
ČESKÉHO
KULTURNÍHO
DĚDICTVÍ
V ZAHRANIČÍ

Autorka

Bohdana Pěva Šolcová

Texty editovala

Olga Vlachová

Vydává

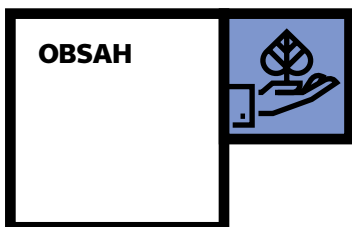
Dům zahraniční spolupráce
Na Poříčí 1035/4, 110 00 Praha 1
www.dzs.cz

Češi ve světě 4

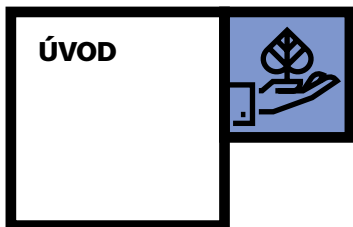
příběhy

Chorvatsko

ÚVOD		6
PŘÍBĚH PRVNÍ	RIJEKA: HUSÁKOVÁ	12
PŘÍBĚH DRUHÝ	JAZVENIK: VAŠKOVI	26
PŘÍBĚH TŘETÍ	DARUVARSKÝ BRESTOV: KLÍGL	40
PŘÍBĚH ČTVRTÝ	MEZURAČ: ŠOUFKOVI	50
PŘÍBĚH PÁTÝ	DARUVAR: PILÁTOVÁ	66
PŘÍBĚH ŠESTÝ	RIJEKA: KUŽELKA	84
PŘÍBĚH SEDMÝ	IVANOVO SELO: FRANTÁLOVÁ	100
PŘÍBĚH OSMÝ	HORNÍ DARUVAR: ČÁSTEK	113
PŘÍBĚH DEVÁTÝ	BJELIŠEVEC: HRUŠKOVI	126
ZÁVĚR		143

I po tisíci kilometrech od našich státních hranic si můžeme připadat jako doma. V oblasti města Daruvar v Chorvatsku totiž mluví česky vysoké procento obyvatel. Podle posledního sčítání lidu z roku 2011¹ se k české národnosti hlásí 9 641 osob. Přímo v Daruvaru je to podle sčítání dokonce 21% obyvatel města. Také někteří místní Chorvaté se od svých českých sousedů naučili česky, takovou tu má čeština sílu.

Nadto zdejší česká komunita čile udržuje české tradice a folklor. Nejen někteří místní, ale také návštěvníci z Česka říkají, že zdejší projevy češství jsou možná „češtější“ než ty v Česku. To proto, že na svou národnost a tradice jsou chorvatští Češi náležitě pyšní a hrdí. S velkým úsilím se snaží udržet jazyk a tradice svých předků, kteří se stěhovali již od poloviny 18. století z Čech a Moravy do Slavonie, východní části tehdejšího Rakouska-Uherska.

Spolkaření mělo v českých zemích vždy silnou tradici. Spolková činnost zaznamenala velký nárůst zvláště ve druhé polovině 19. století, což způsobila změna politické situace. Z ovzduší svobody shromažďování a spolčování odcházeli Češi do Chorvatska, kde svou potřebu sdružovat se nadále pěstovali. A tak záhy po svém příchodu začali zakládat spolky, tzv. České besedy. První Českou besedu založil již v roce 1874 v Záhřebu politický emigrant Josef Václav Frič. Následoval Dubrovník (1899) a poté České besedy Daruvar a Prekopakra (1907). V těchto Besedách, kde se sdružují umělecké soubory, se Češi ke spolkové činnosti scházejí dodnes. Rozvoj Českých besed byl během občanské

¹ Croatian Bureau of Statistics [online]. Cit. 2018-10-05. <https://www.dzs.hr/default_e.htm>.

války v Jugoslávii v 90. letech a po ní značně oslaben, ale potřeba se sdružovat hnala motor českého spolkaření dál. Po chvilkové stagnaci činnost Besed opět ožila a po válce dokonce vznikly nové České besedy (např. Rijeka, Šibovec, Dubrava, Osijek a další). Členové Besed jsou mimořádně aktivní. Podle svých zájmů a schopností se mohou zapojit do různých souborů: tanečního, pěveckého, divadelního, hudebního nebo výtvarného.

Budoucí členy Besed si česká menšina vychovává ve dvou českých školách, České základní škole J. A. Komenského v Daruvaru a České základní škole Josefa Růžičky v Končenicích a jejich obvodních školách, kde je vyučovacím jazykem čeština. Český jazyk se jako volitelný předmět vyučuje v některých chorvatských školách (např. v Dežanovci, Hrubečném Polí). Na gymnáziu v Daruvaru funguje české oddělení.

České besedy jsou sdruženy a zaštitěny Svazem Čechů v Chorvatské republice (vznikl již roku 1921), který sídlí v Daruvaru, centru české menšiny. V současné době sdružuje Svaz Čechů 31 Českých besed od Rijeky až po Osijek. Svaz provozuje nakladatelství a vydavatelství *Jednota*, které vydává české knihy, učebnice a stejnojmenný týdeník, který mnohé české domácnosti zásobuje novinkami nejen z oblasti krajanského života, ale také z jejich pravlasti. K poučení a pobavení dětí a mládeže vydává *Jednota* časopis *Dětský koutek*, který s výjimkou několika let za 2. světové války vychází nepřetržitě od roku 1928. Jedná se o historicky nejstarší dětský časopis na území Chorvatska.

Jelikož je historie chorvatských Čechů pozoruhodná a v rozhovorech s krajany jsou zmiňovány některé historické události, dovolím si pro větší přehlednost uvést krátký historický exkurz do historie Čechů v Chorvatsku, který nebude vzhledem k charakteru této publikace úplný a vyčerpávající.²

Osídlování Slavonie

V 2. polovině 19. století došlo k velké vystěhovalecké vlně do Slavonie. Tuto vlnu vyvolala rozsáhlá kampaň v tehdejším tisku, který Slavonii vykresloval jako zemi zaslíbenou. Rakousko-Uhersko se snažilo znovu osídlit chudé pohraniční oblasti bývalé vojenské

² Historie české komunity v Chorvatsku byla zpracována na základě této literatury: HANZL, J., MATUŠEK, J., ORCT, A. (1968): *Bojová cesta 1. československé brigády „Jan Žižka z Trocnova“*. Daruvar: Československý svaz v SRCH, 343 s.
MATUŠEK, J. (1994): *Češi v Chorvatsku*. Daruvar: Jednota, 216 s.

ÚVOD

hranice, takže Čechům, ale i příslušníkům dalších národů, byly slibovány četné výhody. Když se čeští vystěhovalci vydávali do Chorvatska, věděli o této zemi pouze to, že je tu dost polí, lesů a luk. Češi, kteří se hlavně zabývali zemědělstvím, se nejvíce usazovali v okrese Daruvar a dodnes jsou zde jako česká menšina nejvýrazněji zastoupeni. Při své práci učitelky vyslané ke krajanské komunitě do Chorvatska jsem se setkala s vyprávěními předávanými z generace na generaci o tom, jak „naši staří došli do Chorvatska“. Někteří uváděli, že jejich předkové přišli pěšky (viz vyprávění rodiny Hruškových z Bjeliševce), vlakem do Barcse a odtud se rozcházeli do nových domovů pěšky (např. vyprávění Šoufkových z Mezurače). V komunitě dokonce kolují příběhy o tom, jak někteří Češi přišli s trakařem, na němž měli naloženo celé jmění, nebo se psem zapřaženým do vozíku. Jindy povoz, na němž jelo několik rodin, táhl kůň.

Po 1. světové válce

20. léta 19. století byla ve znamení budování českých soukromých základních škol, jako první byla v roce 1922 otevřena škola v Daruvaru.

Toto období je také charakteristické budováním Českých národních domů – center krajanského života (od roku 1997 financovala Česká republika obnovu Českých domů v Chorvatsku, čehož si chorvatští Češi velmi váží).

V meziválečném období se mimořádné úctě mezi chorvatskými Čechy těšil T. G. Masaryk. Po něm byla pojmenována ulice před Českým domem a Českou základní školou J. A. Komenského v Daruvaru. V roce 1933 byla po Masarykovi pojmenována ulice v Záhřebu (a po marných snahách chorvatské pravicové strany odstranit jméno T. G. M. z názvu ulice T. G. Masaryka v roce 2017 si ulice zachovala svůj název). Spolkový dům České besedy Rijeka nese název Český dům T. G. Masaryka.

2. světová válka

Své národní uvědomění prokázali chorvatští Češi již v době mnichovské krize v roce 1938. Mnozí z nich se hlásili jako dobrovolníci. V dubnu 1941 vzniká fašistický Nezávislý chorvatský stát, který dal zdejším Čechům pocítit svou agresi. Stát chtěl zdejší Čechy prohlásit za Chorvaty a v červenci 1941 byly uzavřeny české školy, menšinové spolky rozpuštěny a někteří funkcionáři byli uvězněni.

Místní Češi se postavili proti ustašovskému chorvatskému státu, a tak v roce 1943 u vesnice Bučje (Slavonie) vznikla 1. československá brigáda Jana Žižky z Trocnova, která vedla partyzánský boj na území bývalé Jugoslávie. Brigáda měla tři prapory a do konce války soustředila 3 500 partyzánů, přičemž denní stav čítal 1 300–1 600 bojovníků. Velení brigády probíhalo v češtině a výcvik se řídil polním řádem čs. armády. V bojích proti nacismu zemřelo asi 300 českých krajanů. Podle některých údajů byly ale celkové ztráty brigády ještě vyšší. V bojích padl i velitel brigády Josef Růžička (1919–1945), který byl roku 1953 za svou statečnost posmrtně vyznamenán titulem národní hrdina Jugoslávie. Na jeho počest nese česká základní škola v Končenicích jeho jméno.

Poválečná repatriace

Po skončení války tehdejší čs. vláda vyzvala zahraniční Čechy a Slováky k návratu do vlasti a tuto výzvu vyslyšeli především volyňští Češi, v menší míře pak Češi žijící v Rumunsku a v Rakousku. V roce 1950, kdy reemigrace končila, žilo v Československu asi 5 000 krajanů z Jugoslávie.

Jugoslávští Češi byli v ČSR umisťováni spolu, takže jejich rodiny ještě dnes nalezneme například v jihomoravských obcích Jiřice, Míšovice či Hostěradice.

Titova Jugoslávie

I po částečné reemigraci zůstalo centrum českého osídlení v okolí měst Daruvar, Bjelovar, Pakrac a Požega. Střediskem národního života bylo – a stále zůstává – především lázeňské město Daruvar, kde sídlil tehdejší Československý svaz v Chorvatsku (nyní Svaz Čechů v Chorvatské republice), dále vydavatelství a redakce časopisu *Jednota* a české gymnázium, které bylo otevřeno roku 1954.

Při sčítání lidu roku 1948 se k české národnosti na území Chorvatska přihlásilo asi 29 000 osob. Češi tehdy tvořili většinu v deseti obcích a v deseti dalších téměř polovinu.

V roce 1968 Jugoslávie v čele s prezidentem Josipem Brozem-Titem (1892–1980) podpořovala reformní úsilí pražského jara a odsoudila následnou sovětskou agresi vůči Československu. Stejný postoj zaujali i naši krajané.

ÚVOD

V dalších letech se počet chorvatských Čechů v důsledku přirozené asimilace neustále zmenšoval. V roce 1971 uvedlo při sčítání českou národnost 19 001 občanů Chorvatska a o deset let později již jen 15 061.

Rozpad Jugoslávie

Na počátku 90. let 20. století zasáhla do života chorvatských Čechů občanská válka spojená s rozpadem Jugoslávie (1991–1995). K těžkým bojům mezi chorvatskými a srbskými ozbrojenými silami došlo v oblasti Daruvaru. Česká menšina se přihlásila k nově vyhlášené samostatné Chorvatské republice (25. 6. 1991).

Čeští krajané bojovali v chorvatské armádě, do níž mnoho z nich vstoupilo dobrovolně. V létě a na podzim 1991 tvořili Češi základ národní stráže v daruvarských předměstských ulicích.

Roku 1991 před bezprostředním válečným nebezpečím odjelo z Daruvarska do Československa na pět měsíců na základě pozvání prezidenta Václava Havla 1 500 osob české národnosti – většinou dětí, které byly umístěny v Seči u Chrudimi, v Mariánských Lázních, ve Stráži pod Ralskem, v Chlumu u Třeboně a ve Vranově nad Dyjí. Zvláště dramatickým se stal odjezd dětí z vesnice Ivanovo Selo, které odjely do bezpečí takřka za pět minut dvanáct. V rekreačních zařízeních výše uvedených míst mohly děti přečkat hrůzy války. Této pomoci si místní Češi stále velmi cení a často tuto pomoc zmiňují.

Současnost

Počet osob hlásících se k české národnosti v Chorvatské republice klesá, což je důsledkem přirozené asimilace a také ekonomické migrace. V roce 1991 se k české národnosti hlásilo 13 086 osob, zatímco při posledním sčítání lidu v roce 2011 to bylo 9 641 osob. Je otázkou, jak dlouho bude ještě tato početně malá menšina v Chorvatsku „odolávat“ a zda mladší generace na dědictví svých předků chtějí a dokážou navázat. Jedno je ale jisté – tato česká menšina je nezdolná ve svém úsilí zachovat svou českou identitu. Vždyť odolávat po více než dvě století chorvatskému prostředí, udržet české tradice a uchovat jazyk, který do Chorvatska přinesli předkové, je hodno obdivu.

Příběhy

V této knížce se mi podařilo zachytit devět životních příběhů našich krajanů v Chorvatsku. Vybírat pouze devět osobností z moře pestrého a bohatého krajanského života bylo nesmírně obtížné. Proto nejsou mnohé osobnosti krajanského života v této knížce vzpomenuy, přestože by si to zasloužily. Doufejme tedy, že budoucnost přinese pokračování rozhovorů s dalšími krajany v Chorvatsku.

Ve výběru rozhovorů jsem se snažila o rozmanitost, a proto jsem do knihy zařadila příběhy krajanů z různých prostředí, s různým vzděláním, zaměstnáním, zájmy, místem narození, věkem, různými životními zkušenostmi atp. Zvláštním potěšením pro mě bylo, že jsem měla možnost zachytit příběhy lidí, kteří žijí mimo centrum české menšiny, Daruvarska. V knize proto nalezneme příběh rodiny Vaškových z Jazveniku, nejizolovanější české vesnice v Chorvatsku, nebo rodiny Hruškových z Bjeliševce, valašské vesnice u Požegy, či dva příběhy od krajanů z Rijeky.

Vzpomínky krajanů jsem nepřepisovala do spisovné češtiny. Snažila jsem se totiž zachovat jejich češtinu jakožto výrazný charakteristický rys každé osobnosti. Příběhy jsem pouze stylisticky upravovala.

Přála bych si, aby těchto devět příběhů pomohlo čtenáři odhalit kus naší společné historie a aby se stejně jako já zastavil a popřemýšlel, co jedinečného se může udát v „obyčejném“ životě jednoho jediného člověka.

Děkuji všem hrdinům příběhů, s nimiž jsem vedla rozhovor, že mě nechali nahlédnout do svých životů a rozhodli se je sdílet se čtenáři. Jejich životní příběhy jsou vskutku jedinečné. Můj dík patří také mé rodině za to, že se mnou měla během práce na této publikaci trpělivost, a Olze Vlachové za pomoc a podporu.

Bohdana Pěva Šolcová

Fanyнка Husáková

rozená Rohlíková

(narozena 12. 2. 1936 v Končenicích)

- ekonomka
- expředsedkyně České besedy Rijeka (předsedkyní od roku 1996 do roku 2017)
- čestná členka České besedy Rijeka a čestná členka Svazu Čechů v Republice Chorvatsko
- nositelka uznání města Rijeky a Senátu České republiky
- vedoucí divadelní sekce České besedy Rijeka

Myslím, že není Čecha v Chorvatsku, který by neznal Fanyňku Husákovou, expředsedkyni České besedy Rijeka, která spolek vedla plných jedenadvacet let. Již od prvních okamžiků vzniku rijecké Besedy hrála ve vedení přední úlohu. Ale ani ve svém milovaném městě Rijece, kde žije čtyřicet šest let, není neznámou postavou. Mnoho Riječanů ji zná jako „tetu Fanyňku“.

Přestože při zakládání Besedy dosáhla padesáti devíti let, měla spoustu energie a vůle spolek vést a všechny silně motivovat k tomu, aby se smělý sen o výstavbě Českého domu T. G. Masaryka v Rijece stal skutečností. Člověk, pro kterého není nic nemožné.

Do dějin spolku se zapsala, vedle dalších členů, nejen Fanyňka Husáková, ale také její manžel Jaroslav a dcery Jaruška a Sněžka, která v současnosti

Besedu vede. Díky Fanynce Husákové stojí česká menšina v Rijece v popředí a Riječané si práce České besedy všímají a velmi si jí váží.

Se smíchem říká, že pochází z houževnatého rodu Rohlíkových: „Rohlíkovi neumírají, žijou do sta. Ty musíš zabít. A já jsem Rohlíková.“

Oslava Vánoc 2017 v Českém domě.
Fanynka Husáková v čele stolu

Jaký je váš vztah k České republice?

Českou republiku mám moc ráda. Když mě posadíte do autobusu, který pojedou do Prahy, budu sedět a nebudu si vůbec stěžovat, že mě něco bolí. Hodně jezdíme do Ostravy.

Často vzpomínáte na své přátele z Ostravy. Jak jste se seznámili?

Někdy v sedmdesátých letech jsme jeli k moři se vykoupat a přišli k nám dva lidi, který slyšeli, že mluvíme česky. „Vy jste Češi?“ ptali se. „Ano, jsme Češi.“ „A vy jste odtud z Jugoslávie?“ „Ano.“ Říkali, že jsou z Ostravy, a můj muž Jarďa říkal, že chceme jet do Československa, tak jestli nemají koruny, že bysme vyměnili dináry. Řekli nám, ať jim dáme adresu, že nám koruny přivezou. Když jim Jarďa řekl jméno Husák Jaroslav, tak se otřásli. Za nějakou dobu k nám přijeli, vyměnili jsme si peníze a slíbili jsme jim, že až se budeme vracet z Prahy, že se u nich zastavíme v Ostravě. Stavili jsme se u nich a pili jsme a vypravovali¹. A u vás je ten zvyk, že kdo pije, nejede, ne jako to je u nás. Takže jsme u nich pár dní zůstali. S těmahle Ostravákama se pořád přátelíme.

1 vypravovali – ve významu povídali si, rozmlouvali

Vaše příjmení byl problém?

Se svým příjmením jsme měli vždycky v Československu problém. Když můj muž dal celníkovi na hranicích pas, tak se ho ptal: „Jedete ke strejčkovi?“ „Ne,“ odpovídal můj muž, „to není můj strej! Já jsem Husák z Chorvatska.“ S tím příjmením to bylo vždycky trápení. Občas mě lidi zafrkávali², že jsem Husáková. Kdybych tehdy před svatbou znala prezidenta Husáka, tak bych se snad ani nevдалa.

Vánoce 2017 v kruhu pěvecké skupiny České besedy Rijeka.
První zprava je Fanyňka Husáková

Co víte o vašich předcích, kteří přišli do Chorvatska?

Moje prababička Anna Rohlíková, rozená Sedláčková, přišla od Hradce Králové do Ivanova Sela. Praděda Ivan Rohlík přišel od Pardubic do Končenic. Rodina Rohlíkova přišla z Čech do Chorvatska v roce 1849. Prababička s pradědou se oženili³ až tady v Chorvatsku. Praděda byl kovář, po něm můj děda byl kovář a jeden strýc byl kovář. Tatínek se jmenoval Václav Rohlík.

2 zafrkávat – dělat si legraci

3 oženit se – ve významu nechat se oddat, vstoupit do manželství, vzít se

Moje maminka se jmenovala Viktorie, rozená byla Čermáková. Můj děda Ivan Čermák se přistěhoval do Chorvatska jako malý kluk. Byl z nějaké vesničky u Lidic. Babička Marie se narodila už tady v Chorvatsku v Končenicích.

Tatínek pracoval na dráze a maminka pracovala v zemědělství a v domácnosti. Měli jsme tři jitra pole a orali jsme kravami.

Jak vzpomínáte na své dětství?

Narodila jsem se v končenicích vinohradech, to je zapadlé místo asi tři kilometry od Končenic. Moje dětství bylo překrásné. Od rána do noci jsme běhali po dvoře a v zahradě, ale od svého šestého roku jsem měla povinnost: pást se svou sestrou Pepou krávy. Na našem kopci bylo jedenáct baráků a dětí byla hromada. Tehdy jsme neměli knihy nebo filmy, ale zato spoustu her. Hlavně ty hry, které byly zakázané: kouření vlásků z kukuřice, jízda na kravách, chytání žab v potoce, které jsme pak nafukovali. A vždycky nás někdo z rodičů viděl a to potom byl doma výprask. Jednou mě moje sestra Pepa navedla, abych si lehla pod krávu a dojila mi mlíko přímo do pusy. Můj tatínek se narodil v Končenicích do kovářské rodiny. Můj děda Rohlík měl na zahradě mlíř, kde se pájilo uhlí, a my děti jsme se z něho rády klouzaly. Za chvíli jsme všichni byli jako černoši, pak nám každému babička dala buchtu a poslala nás domů pást krávy. Dříve jsme měli dvoje šaty: jedny pro svátek a druhé na každý den. Ze svého dětství nemám moc fotografií. Moc nás nefotili. To víte, to si mohli dovolit bohatší lidi.

Na koho ze svého dětství ráda vzpomínáte?

Moc ráda jsem měla svou prababičku Annu. Prababička byla maličká osoba, stále nosila šátek do rohu, dlouhou sukni, zástěru s velkýma kapsama, kde měla kudličku a chlebové kůrky pro nás děti a v další kapse měla růženec. Nosila kabátek s hodně malými knoflíčky, sedávala na zápraží a vyprávěla nám pohádky.

Jako byste vyprávěla o babičce Boženy Němcové...

Ano, a taky jsem měla moc ráda svou tetu Nánu, sestru mého tatínka. Odmala kulhala, a tak se nevdala. Přicházela k nám na kopec a my jsme ledva čekali, až přijde. Nás děti měla moc ráda a naučila nás spoustu věcí: hrát karty, štrykovat, vyšívat. Děkala nám panenky z hadru. Hodně nás učila zpívat a dodnes si pamatuju některé písně, které nás učila. Moje druhá babička Marie byla moc přísná. Často k nám přicházela a učila nás modlit se a stále pracovat. Takže když přišla, ledva jsme čekali, až odejde.

Jak vzpomínáte na svá školní léta?

Do školy jsem začala chodit v roce 1943. V Končenicích jsem skončila pět tříd, šestou a sedmou třídu jsem chodila do školy Komenského v Daruvaru. Dříve jezdil takovej malý autobus, říkali jsme mu *kurník*, a vozil nás děti z Malých a Velkých Zdenců⁴, Končenic a Brestova do daruvarské školy. V tom *kurníku* s námi jezdili i středoškoláci. Během války to bylo se školou všelijak – chvíli byla škola, pak zase nebyla, byla chorvatská škola, ke konci byla trochu česká škola, pak zase nebyla žádná. Ale po válce jsme chodili do školy celý den. Ježišmarjá, když si na to vzpomenu... U nás na dvoře byla jabloň, z té jsme si utrhlí jablko, ukrojili jsme si chleba, vzali ořechy a to byl náš oběd. A šli jsme do školy, která byla tehdy v Končenicích na místě dnešní školky. Pak když jsem přišla do Daruvaru, tak jsem česky uměla to, co jsem se naučila u nás v Končenicích. Ředitelem školy byl Franta Burian⁵, třídní učitelkou Žofie Krasková⁶. Učil nás profesor Matušek⁷, který přišel z Bosny a neuměl moc česky, a tak jsme se učili všichni spolu. Na konci jsme skládali malou maturitu. Když jsem skončila sedmou třídu, bylo mi šestnáct let. Byla jsem starší, protože za války se do školy moc nechodilo.

Jak jste v české vesnici v Chorvatsku prožívali 2. světovou válku?

Ve válečných letech jsme byli všichni chudý – polovina třídy chodila v šatech stejného vzorku a druhá polovina v šatech jiného vzorku. V Končenicích byl mezi Čechy jeden ustaša. Ustaši a Němci se zdržovali na rozcestí v Končenicích, protože tam byli dobře chráněný. A k nám na kopec do vinohradů přicházeli jejich lidi, protože blízko nás byl les, kde se schovávali partyzáni. Takže se u nás stále střílelo. Jednou se u nás na kopci usadili asi na týden Němci. U nás jich bylo pět, přidělovali je podle velikosti baráku. Jednou jsme sestra i já plakaly, že nám zabijou maminku, protože ji dali do řady k ostatním sousedům, které chtěli zastřelit, protože nosili partyzánům do lesa jídlo.

4 Velké a Malé Zdenice – vesnice se nacházejí asi 12 kilometrů od Daruvaru, nejsou původně české a mají asi 1 tisíc obyvatel, z toho polovina je české národnosti (2011)

5 Franta Burian (1888, Petrovice u Kutné Hory – 1958, Daruvar), ve dvanácti letech odešel ke svému strýci do slavonské Požegy, ředitel gymnázia v Daruvaru, posléze ředitel české osmileté základní školy v Daruvaru, spolu s učitelem Františkem Broučkem se v roce 1928 stává zakladatelem *Dětského koutku* (nejstarší časopis pro děti v Chorvatsku tištěný v češtině), básník, knihovník, publicista, překladatel

6 Žofie Krasková (1911, Kutná Hora – 2004), učitelka, spisovatelka, básnířka, publicistka, překladatelka, redaktorka *Dětského koutku*

7 Josef Matušek (1920–2003), významný krajaňský historik, učitel, redaktor, publicista

Začátky manželů Husákových v Hercegovci

A naše maminka jim taky pomáhala. No, dopadlo to tak, že jsme válku všichni přežili a po válce se zase jelo dál.

A co další válka? V 90. letech během občanské války lidé na Daruvarsku velmi strádali...

Já, Jarda a naše dvě dcery jsme měli štěstí, že jsme žili v Rijece. Tady u nás byl klid. Když byla válka, moji rodiče odešli z Daruvarska, kde se silně válčilo, k nám do Rijeky. Už tu zůstali až do konce života. Zakopaný jsou tady u nás na Viškově⁸.

Vyrůstala jste na vesnici. Jak jste se dostala ke studiu ekonomie?

Vždy jsem byla výborná žákyně. Neměla jsem ráda počty, ale ostatní předměty se mi líbily. Tehdy nebyla v Daruvaru ekonomická škola. V Končenicích bylo družstvo, které nemělo účetní. A když jsem v daruvarské základní škole složila malou maturitu, poslalo mě družstvo do ekonomické školy do Splitu na dva roky a z poloviny mi platilo školné. To bylo v roce 1955. Tehdy ani v Končenicích nevěděli, kde je Split. To byla legrace, jak

⁸ Viškovo – městská čtvrť v Rijece

Končeňačka přišla mezi Dalmatince. (*smích*) Když mně třeba řekli, ať přinesu ze sklepa kapulu, což je červená cibule, já nevěděla, jestli mám vzít ocet nebo olej. Ve Splitu jsem se naučila hodně. Protože ředitel školy fandil Hajduku Split, museli jsme i my studenti fandit Hajduku, jinak by nám nedali najíst. (*smích*) Mým třídním profesorem byl profesor Mach, který učil matematiku a účetnictví. Byl to Čech, takže jsem jako Češka měla protekci. Po dvou letech jsem se vrátila domů do Končenic a pokračovala ve studiu v Zá-hřebu. Už odmala jsem byla ambiciózní, to jsem měla po své mamince. Moje maminka se narodila o padesát roků dřív, než měla. Tehdy nebylo nikoho, kdo by ji podporoval v jejích ambicích.

Na staveništi budoucího Českého domu T. G. Masaryka v Rijece. První zprava stojí Fanyňka Husáková

Jak jste se jako mladí lidé v Končenicích bavili?

Chodili jsme do Besedy. Tehdy to bylo jinačí než dneska. Končenicce měly vždycky dechovku a hrála se kdejaká odrhovačka. Stáli jsme na mostkách před domy a zpívali. Vzpomínám si, jak jsme oslavovali majálesy. Vzpomínám si, že jsme tehdy nosili plátěňky, dnes se říká tenisky. Namazali jsme je křídou, a jak jsme zadupali, tak křída opadala a byly zase černý. Bylo nám tehdy hezky. Když napadalo sněhu, tak nám rodiče prošlapávali cestu do školy. Tehdy jsme chodili v dřeváčkách.

Před lety jsem měla možnost poznat vašeho manžela Jardu. Byl to velmi milý člověk a společník...

S Jardou jsme spolu žili padesát tři roků. Můj Jarda byl nejmladší ze čtyř synů. Vyučil se u svého táty zedničinu. Chodili jsme spolu od patnácti let a pak jsme se oženili, když se naše Jaruška rodila⁹. On byl tehdy na vojně, takže Jarušku viděl, až když jí bylo deset měsíců. Protože byl ze čtyř bratrů, moc si přál, aby se nám narodila dcera. A asi si ji vymodlil, protože se nám dcera narodila. Jeho maminka chtěla, aby se jmenovala Štefka, jeho tatínek chtěl Marijánku. Já jsem tahle jména nechtěla, ale mlčela jsem, protože jsem byla v jejich baráku a taky jsem byla hodná nevěsta¹⁰. Se zapsáním dcery na matrice jsem váhala, protože jsem čekala psaní od Jardy. Když přišlo, psalo se v něm: „Kdyby se narodil kluk, jmenoval by se, jak bys chtěla. Ale že se narodila holčička, kterou jsem si přál, tak se bude jmenovat po mně.“ A tak se naše dcera jmenuje Jaruška.

Co vás přiválo z Končenic do Hercegovce¹¹?

To bylo složité. S Jardou jsme do Hercegovce odešli jako manželé i s naší starší dcerou Jaruškou, které byly tři roky. Tehdy to na vesnici chodilo tak, že synové dělali řemeslo a nevěsta dělala na poli. Nevěsta pracovala společně s panímámou¹² a panímáma chodila z té těžké práce celá ohnutá k zemi. I moje panímáma měla představu, že s ní budu dělat na poli, ale já měla svůj rozum. Jednou se konal veletrh v Záhřebu a my jsme na něj chtěli jet. Tehdy se cestovalo tak, že se jelo v noci traktorem do Daruvaru na nádraží a pak celou noc vlakem do Záhřebu. Ale panímáma s pantátou nechtěli hlídat Jarušku. Řekli, ať si ji vezmeme s sebou. Takže jsme na ten veletrh nejeli. A tak Jarouš odešel druhý den do Hercegovce, kde moji rodiče žili, a šel se tam zeptat do agrokombinátu, jestli by nám dali práci. Já jako ekonomka jsem mohla začít hned a on jako zedník později, protože byla zima a zedníci nemohli dělat. Agrokombinát nám dal byt v někdejší mlíkárně, který jsme si museli upravovat, protože nám ze stropu kapala voda. A tak jsme se za měsíc dostali do Hercegovce. Jeli jsme s tříletou Jaruškou na voze s pytlím věcí. Byli jsme tehdy chudý. Měli jsme jen jedno kanape, ani pořádnou židli jsme neměli. Na kanapi jsme seděli, přijímali návštěvy, spali na něm, tam se všechno odbývalo. Časem jsme si koupili levný rádio. Když si vzpomenu, jak jsme začínali...

9 rodit se – narodit se

10 nevěsta – snacha

11 Hercegovce je od Daruvaru vzdálen 25 kilometrů, má asi 1 300 obyvatel, z toho je 270 Čechů (2001).

12 panímáma – ve významu tchyně

Výlet členek Svazu žen do Vídně v roce 1974

Časem jsme si v Hercegovci postavili barák. Byl krásnej. Na našem domě ale nebyly zazděný štíty. A nebyly, protože můj Jarďa stále koulel kuželky na kuželně. Jeden den přišla taková bouřka, až ze střechy lítaly tašky. Štěstí, že nikoho nezabily. Ráno jsem přišla do práce, kde s námi byla ženská, který jsme říkali Talijánka. Ale uměla talijánsky asi jako my. (smích) Byla to moudrá ženská a ona se mě ptá, proč jsem taková zlostná. „Inu, tašky nám lítají z baráku a Jarďa koulí.“ „Klín se klínem vytlouká,“ povídá, „seberte se, ženský, a běžte taky koulet.“ No a za chvíli nás už bylo pět ženských. Koulet nás učil doktor Kynčl z Brestova. Jednou jsme s mužskými kouleli až do rána a oni ať dělali, co dělali, nemohli nás porazit. Za nějaký čas toho měl Jarďa dost a přemlouval mě, abychom s koulením skončili, že ho prý bolí záda.

Jak jste se dostali do Rijeky?

Přišlo období, kdy jsme žili na různých místech. Bydleli jsme v Hercegovci, dva dny v týdnu jsem pracovala v Záhřebu, kombinát měl ještě pobočku v Rijece, Jaruška byla na zdravotní škole v Bjelovaru... A tak jsme se rozhodli, že se sestěhujeme. Našich holek, Jarušky a Sněžky, jsme se zeptali, jestli by se chtěly stěhovat. Byly celý šťastný. Řekla jsem jim: „Holky, vy nás odstěhujete. Rijeka, nebo Záhřeb.“ „Ale jakej Záhřeb! Rijeka má moře!“ A tak jsme přišli do Rijeky. Tady jsem začala pracovat jako hlavní účetní. Musím říct, že tehdy zdejší lidé těžko mezi sebe přijímali někoho cizího. Tady v přímoří to chodí

tak, že se tu dost pije kafe. Když jsem v pondělí ráno přišla do účtárny, už se mě ptali, jestli budu pít kafe. Já, že ne. Druhý den ta samá písnička a tak to šlo den za dnem. Jednoho dne jsem toho už měla dost, a tak jsem kolegyni řekla, že kafe budu pít. Překvapeně se na mě podívala, uvařila kávu a přinesla mi ji. Za nějaký čas se mě zeptala, proč jsem začala pít kafe. „Kvůli tobě,“ odpověděla jsem, „už jsem tě měla dost, jak se mě pořád ptáš.“ A od té doby piju kafe.

Stavba Českého domu

Nelítovali jste někdy, že jste se přestěhovali tak daleko z Daruvarska, centra české menšiny?

Ne, nikdy. Já mám Rijeku strašně ráda. Každý člověk sem může přijít. Každý den můžete jít po korzu v těch samejch šatech a nikdo si vás nevšimne. Nikdo se vás nebude ptát, proč máte na sobě pořád ty samý šaty. A na vesnici? Tam si oblíknete tu samou sukni dvakrát a už se vás ptají: „Ty nemáš na jinou sukni?“

Jak jste budovali svůj nový domov?

Když jsme přišli do Rijeky, koupili jsme pozemek na rohu. Jarda totiž chtěl, aby nás, až k nám Končeňáci přijedou, hned našli. Dům jsme si stavěli sami. Když jsem přišla z práce, dělala jsem zedničinu. Ruce jsem z toho měla rozedraný do krve. Nikdy jsem neměla moc času vypít kávu se sousedy, protože u nás se pořád jenom dělalo a dělalo.

Nejenom že jste v Rijece položili základy svého nového domova, ale také jste položili základy České besedy Rijeka.

My jsme první Beseda založená po domovinský¹³ válce. Krajan Zdenko Bahník, původem z Holubňáku, se prostě rozhodl, že se v Rijece založí Beseda. Šel na to tak, že hledal v telefonním seznamu česká příjmení. V devadesátých letech ale nemělo moc Riječanů telefon, a co bylo zajímavý – všichni Češi telefon měli. Doopravdy. To znamená, že jsme jináčí národ, než jsou lidi v Přímoří a v Dalmácii. Bahník byl dobrej... Chodil po ulici a poslouchal, jak lidi mluví, jestli chorvatsky nebo česky. Když někdo promluvil česky, hned ho lákal do Besedy. No a jednoho dne nám volal, jestli jsme pro založení Český besedy. No, jak bysme nebyli! V Končenicích jsme byli v Český besedě, já od padesát devátého roku. Ale v Hercegovci ne...

Neměli jste v Hercegovci dostatek času na spolkovou činnost?

To bylo tak, že já a Milada Šplíchalová jsme byly v Hercegovci přistěhovalci. Tehdy nás kvůli tomu nechtěli přijmout do Besedy. Tak povídám Miladě: „Víš co? Uděláme to takhle: založíme Svaz žen.“ Ona byla předsedkyně a já tajemnice. Ve Svazu jsme měli asi padesát žen. Jezdili jsme po výletech, hráli divadla... Navyváděli jsme se toho dost... Nakonec jsme byli silnější než Česká beseda.

Kdo byl ještě s vámi u zakládání České besedy Rijeka?

Přišla taky Marijánka Selicharová a její švagr Bóžo Selichar, já s Jardou a Vladimíra. Bylo mně tehdy padesát devět, když se Beseda založila. Tady u nás v obýváku jsme seděli a povídali jsme o tom, jak založíme Českou besedu. Zdenkovi Bahníkovi jsem tehdy řekla: „Zdenko, já jsem ambiciózní ženská. Do všeho vlez, ale založit Besedu bych si v životě nezamyslela. A ještě k tomu v Rijece.“ Ale když jsem tehdy viděla seznam tolika lidí... A tak byla v roce 1994 založena Česká beseda Rijeka. Když jsme měli soupis členů, domlouvali jsme se, co vlastně budeme dělat. Tancovat, zpívat, hrát divadlo... Ale kde to budeme dělat? Postavíme si Český dům!

To byl smělý nápad...

Jo, byl. Spousta lidí si myslelo, že blbneme, ale my to mysleli vážně. Schůze byly u nás doma a taky se u nás ukládaly různé besední věci a takhle to nešlo donekonečna. Roz-

13 domovinská válka – občanská válka v bývalé Jugoslávii

Český dům T. G. Masaryka v Rijeci

hodli jsme se tedy, že koupíme pozemek a budeme stavět. Taky se rozhodlo, že Dům bude na Pehlinu, protože většina Čechů byla ze čtvrti Pehlin a okolí. Svaz Čechů nám koupil pozemek a z kraje jsme dostali peníze. A tak jsme v roce 2004 položili základní kámen a začali stavět. Jako zedníková žena jsem ale dobře věděla, že tyhle darované peníze zdaleka nebudou stačit. Město Rijeka nám ale dalo další finance, taky Česká republika, Římov, Bílovice, Němčice nad Hanou, Ostrava, jednotliví dárci... Ani nejde všechny vyjmenovat. Všechno stavební železo v našem Domě je z Ostravy. A tak se nám podařilo dát dohromady peníze. Z toho shánění a zařizování jsem byla tehdy moc unavená. Spoustu práce na Domě dělali členové Besedy zdarma. Zaznamenala jsem, že lidi zdarma odpracovali 7 tisíc hodin. Přišel sem jeden řemeslník a povídá, že nám tady letí jedna zeď, že je hrbatá. „Jo, je hrbatá,“ řekla jsem, „protože ji dělal doktor, inženýr, učitel a další.“ Za tuhle práci dostala Česká beseda v roce 2010 čestné uznání města. Stavba Českého domu trvala pět let. V roce 2009 byl náš Dům slavnostně otevřen. A protože jsou v naší Besedě různý lidi: baptisti, katolíci, evangelíci, pravoslavný, tak jsme nezvali žádnýho kněze, aby Dům světil. Ale pak se náš katolickéj farář zlobil, že jsme ho nepozvali. Ale koho zvat, když jsme každěj jinej? Podle mě je náš Český dům nejkrásnější z Českých i Nečeských domů. Jeden básník, jmenuje se Miodrag Rudanović, o něm dokonce napsal báseň.

Bože, když se dneska dívám na fotky, jak byl ten pozemek prázdněj... Pamatuju si, jak jsem tam šla od nás z domu pěšky. Sedla jsem si tam, seděla a seděla a přemýšlela, jak to bude...

MIODRAG RUDANOVIĆ

Červenomodrý racek

Na Hostech
na Velkých skalách
dech zastaví se vám,
co zrak uží tam,
O té kráse,
která tam vyrostla
než povím vám
poslyšte, co nejdříve bylo tam,
Sluneční paprsky je pražily,
dešťové kapky omývaly,
Jen bílé kvetoucí svlažec
na nich obstál,
na Velkých skalách,
národ je tak nazval,
ani ve snech nesnily
o kráse, kterou zažily.
Jak zde bylo,
je snadné představit si to,
když tu naši předci dobytek pásávali,
I děti, které si na nich hrávaly,
Jen krásné vzpomínky
na vše to nám zůstaly,
Teď na místě tom
vyrostl překrásný mládeneček
z lásky, které mu
každý dal kousíček.
Bylo moc zapotřebí
námahy, potu, dřiny,
ale ruky v ruce
lid ten pilný
naši České besedy
vybudoval Dům.

Láska k vlastnímu je velkolepá
proto námaha žádná je nepoleká
pokračovat v tomto díle,
kde o zvyky se pečuje,
radostně píše, tančí vesele
nejkrásnější tance české
I ty našeho kraje,
s větší láskou těžko říci které.
Z Učky horský větrík
Domu líčka moluje
a mládí i stáří
v něm se raduje,
Co ještě vám říci,
Racek červenomodrý
Dům pojmenovali
z lásky nehynoucí.
Od Kvarneru
z moře větrem
pozdravy plují
na Pehlin, kde dům
Besedy české stojí.

Do češtiny přeložila M. Selicharová

Báseň Červenomodrý racek autora Miodraga Rudanoviće,
která oslavuje Český dům T. G. Masaryka v Rijece

Jak se daří České besedě Rijeka od jejího založení, tedy po dvaceti čtyřech letech?

Problémem naší Besedy jsou lidi: lidi nejsou a lidi, co máme, nedbají. Máme hodně stařejších lidí. Sice máme asi sto padesát členů, ale krajanů máme málo. Asimilace u nás v Rijece je silnější a čeština mizí. V taneční sekci Besedy máme hodně dětí, ale nejsou to Češi a česky nemluví. V Besedě se mluví převážně chorvatsky a asi polovina členů Besedy jsou Chorvati.

Mně bylo padesát devět, když se založila Beseda. Tehdy jsem v tom věku začala tancovat a se mnou ostatní. Šli jsme na dožínky a tancovali jsme jak roboti. Nic jsme neuměli. Ani zpívat. Ale pak jsme se začali profesionalizovat. Přicházeli k nám folkloristi a učitelé z Čech, který nám pomáhali a učili nás, a my se začali zlepšovat. I vy nás učíte a za to vám děkujeme.

Máňa Vašková

rozená Vargová

(narozena 10. 1. 1947 v Dežanovci)

- vedoucí divadelní a pěvecké skupiny České besedy Jazvenik
- autorka několika českých divadelních her
- jednatelka České besedy Jazvenik, členka Rady české menšiny

Karel Vaško

(narozen 25. 2. 1937 v Jazveniku)

- kolář, truhlář
- expředseda České besedy Jazvenik (1979–1989 a 2000–2013)

Vaškovi jsou sedláci každým coulem. Najít si čas na rozhovor nebylo vůbec snadné. Jednoho dne jsme seděli v kuchyni, centru domácnosti, kde jsme začali rozprávět o životě rodiny. Jenomže za chvíli museli jít Vaškovi napojit krávy a nakrmit zvířectvo, takže jsme museli rozhovor ukončit. Další dny měl pan Vaško spoustu práce kolem včel. „Zejtra taky ne,“ řekla mi do telefonu paní Vašková, „špricáme kurůzu“¹. Pak se telila kráva, potom se hřebila klisna... A tak to šlo s Vaškovými kolem dokola. Když jsem se

¹ kurůza – kukuřice

Manželé Vaškoví před vchodem do zahrady a polí

konečně s Vaškovými znovu sešla, musel během rozhovoru pan Vaško do zahrady, aby sklepal ze stromu včely, které se mu ten den začaly rojit...

Hospodaření mají nade vše rádi, a třebaže jsou oba v důchodu, nesedí s rukama v klíně, ale točí se celý den na dvoře, ve chlévech, na poli, ve stodole... S velkou pýchou mi ukazovali, co všechno zvládnou obhospodařit. Po celodenní lopotě má paní Vašková ještě tolik sil, že dochází na pěvecké a divadelní zkoušky do Českého domu Jazvenik, a když se koná besední akce, vaří v kuchyni a stará se spolu s ostatními o zdárný průběh akce.

Přestože je dříve narozená, nebojí se novot. Jako divadelní amatérka neváhala nazout baletní piškoty a zahrát s ostatními ženami z vesnice baletku v mystifikační hře o baletním mistru René Skokovi, který podle autorů hry založil v Jazveniku krajanskou baletní skupinu *Pirueta*. A dodnes se díky hereckému umění jazvenických baletek najdou lidé, kteří tomu věří.

Vaškovi v kuchyni

Jaká je historie vašeho domu?

Máňa: Tak moment, takhle by to nešlo. Pěkně si vemte talířek a naberte si z tácu klobásy, sejr, bramborovej salát a sušený maso. Taky vám můžu nalejt mlíko od našich krav, jestli chcete. Karel vám naleje naši kořalku a taky musíte prubovat naše víno.

Z čeho pálíte kořalku?

Karel: Na zahradě máme hrušky. Říkáme jim *aničky* nebo taky *voděnky*. A vloni jich stro-
my tolik porodily! Všechno jsem to posbíral na kořalku. Ale hrušky tady u nás v Chor-
vatsku vidím jenom v českých vesnicách.

Vypadá to, že jste soběstační a že nemusíte kupovat moc potravin v obchodě.

Karel: Moc toho nekupujeme. Dřív jsme si pekli i chleba, ale dneska už ne. Ale protože ho dneska lidi můžou všude koupit a chleba je dost, tak ho zahazují. Máme ovoce, ze-
linu, med, stloukáme si naše máslo...

Máňa: Loni bylo všeho: paprik, rajčat, zelí. Úroda byla dost bohatá – jedna hlávka zelí měla šest kilo. Zelí sklízíme v sedmým měsíci. Karel ho řeže, já ho solím a dáváme ho do soudku. Pěkně ho tam namačkáme a přiklopíme. Zelí děláme tak třicet kilo.

Velmi mně chutná kvašená zelenina, jakou děláte v Chorvatsku. Jak se připravuje?

Máňa: To vezmu květák, zelené paradajz², mrkev, papriku, všeho. Pak převařím vodu, a jak se ochladí, zaleju tu zeleninu v kadečce, přidám sůl a dám na to pokličku.

Nuže ještě jednou: jaká je historie vašeho domu?

Máňa: Tuhle část domu zdili v padesátém roku Karlovi rodiče a Karel se na tomhle místě narodil.

Karel: Ano, rodil jsem se tady. Dřív se rodilo doma. Kdo byl silnej, tak přežil. Proto měli lidi hodně dětí, protože děti dost umíraly.

Máňa: Prababička s pradědou se jmenovali Vaškovi a dostěhovali se z Čech. Prababička byla Františka, narodila se roku 1848 a praděda byl František. Nejdřív zůstávali ve vesnici z levé strany od Českýho domu, ale prababičce se nelíbilo, že hnojčina tekla z chlíva přes dvůr na cestu. A tak koupila dvě chudá hospodářství, spojila je a teď tu stojí náš dům. Byla to ženská, která uměla hospodařit. Furt přikupovala pole, uměla se otáčet. Ale pak praděda umřel, a tak zůstala s dětma sama.

Zemědělský stroj ve stodole, který možná přivezla prababička Františka

Karel: Prababička zemřela ve čtyřicátém roku. Žila tady s námi, s mými rodiči. Všichni měli prababičku moc rádi.

Ve stodole jsem viděla velmi staré zemědělské stroje.

Karel: Vypráví se, že je přivezla z Čech prababička. Ale jak je sem dotáhla, neví žádný... Ty stroje jsou pořád funkční a používáme je. Třeba fofr.

Máňa: Vaškovi pocházejí z Tisovce, to je Hlinsko. Jednou jela naše Beseda do Hlinska. Bohužel jsme já a Karel nemohli jet, a tak jsem domluvila, ať někdo z Hlinska do Tisovce odveze naši Alenku, ať se vidí, jestli tam ještě někdo žije od Vašků. Alenka ještě

Prababička Františka Vašková drží na klíně svého pravnuka Karla Vaška

s Vlastou tam dorazily, vyfotily Tisovec a vypyřádaly se lidí a potkaly jednu ženskou, která jim povídá: „Kdybyste přijely o pět let dřív, tak byste tu našly babičku Vaškovou. Přijely jste pozdě.“

Karel: Můj děda odešel odsud z Jazveniku do Ameriky za prací. Když se děda, prababičky syn, oženil, měl tři děti. Všechny nechal tady. V Americe si našel ženskou a už tam zůstal. Jeho žena tady, tedy moje babička Růža, odešla z domu své panímámy³ zpátky domů. A taky si našla nějakýho mužskýho a přišla do jinýho stavu. Děda přijel z Ameriky do Rijeky a hned jak vylezl z lodi, tak potkal jednoho, s kterým byl na vojně, a ten mu povídá: „Franto, kam jdeš?“ „Domů k dětem,“ povídá děda. „Nechod domů, protože tvoje žena je těhotná s Fráňou.“ A tak si děda koupil lodní lístek a vrátil se do Ameriky. Tam se oženil a měl další tři děti. Babička Růža si potom vzala svého milýho Fráňu.

3 panímáma – ve významu tchyně

Sourozenci Vaškovi. Zleva stojí Josef, Ivinka, František, Karel

Máňa: Moje maminka byla Pátková z Trojhlavy a tatínek byl Maďar z Dežanovce. Maminka nás naučila mluvit česky. Když jsem byla malá, tak na mě tatínek mluvil maďarsky. Chtěl, abysme mluvili i maďarsky, ale mně se to nějak nelíbilo, a tak jsem mu odpovídala chorvatsky. S Karlem mluvil česky. Moje babička Maďarka na nás mluvila chorvatsky, ale ráda mluvila i česky. Její sousedi byli Beránkovi, který neuměli chorvatsky, a tak se babička naučila česky.

Není to příjemná otázka, ale chtěla bych se zeptat, jak jste v české vesnici Jazvenik prožívali občanskou válku?

Máňa: Pamatuju si velmi živě, jak nám skrz okno proletěla střepina, která spadla na zem před plotnu, kde stál košík s dřívím. Tam se ta střepina zastavila. V té chvíli

Máňa: Karel měl dva bratry a sestru. Oženil se a zdil si barák tady v Jazveniku se svou nebožkou ženou. A pak našel mě. Já jsem jeho druhá žena. Jemu zůstali dva syni a já jsem přivedla dvě dcery. Kluci šli na řemeslo, jedna moje dcera je kadeřnice a druhá prodavačka.

V Záhřebu jsem pracovala v jedné rodině jako hospodyně. Jednoho dne mě zavolala moje teta, abych k ní přišla na návštěvu: „Seznámím tě s jedním člověkem. Ale neoblíkej si kalhoty.“ Tím člověkem byl Karel. Našli jsme v sobě zalíbení a vzali jsme se.

Jak jste doma mluvili?

Karel: U nás se mluvilo česky.

Domoovský list Františka Vaška, otce Karla Vaška

tady v kuchyni seděla moje panímáma, jedna uprchlice z Petrinje⁴ a pak babička Horvátová. Byl to šok. Jednoho rána v devadesát pátým roce, už ke konci války, dostali se vojáci k Petrinji a házeli to na nás na tuhle naši stranu. Pořád to lítalo přes nás. Jedna bomba explodovala ve vzduchu, takže nám střepiny rozbily všechny tašky na střeše. Moje dcery měly v seknicí otevřený okno, když najednou proletěla střepina a spadla dceři Lýdii vedle hlavy. To ráno jsme s Karlem krmili dobytek. Naši starci⁵ byli starý, tak jsme z našeho domu chodili k nim krmit a dojit krávy. To ráno jsem říkala Karlovi: „Nechod.“ Oni totiž vždycky v pět hodin ráno začínali ostřelovat – jedny i druhý. A tak nešel a zůstal sedět doma ve verandě.

4 Petrinja je město ležící ve středním Chorvatsku. Před vypuknutím chorvatské války za nezávislost bylo obyvatelstvo rozděleno etnicky z poloviny na Chorvaty a Srby. Během války město těžce strádalo. Po měsíčním odporu chorvatských obránců město ovládli Srbové. Okupace skončila v srpnu roku 1995, kdy byla Petrinja osvobozena ve vojenské ofenzivě *Oluja* (*Bouře*). Od české vesnice Jazvenik je Petrinja vzdálena vzdušnou čarou 5 kilometrů.

5 starci – staří rodiče

Máňa Vašková ukazuje na část zemědělského stroje s nápisem Frant Kulhavy

Karel: Ano, seděl jsem ve verandě za malým stolečkem. Najednou proletěla bomba, explodovala a rozbila naši a sousedovu střechu. U sousedů jsou vidět díry na stěně ještě dnes. Jedna střepina vletěla do chlíva a naši sousedce Terezce zabila jalovici.

Máňa: Když to začalo, nevěděli jsme, kam se schovat. Ukryla jsem se v koupelně, protože jsme si říkala, že tuhle zeď to neprorazí a tuhle taky ne... Ale Karel mi povídá, že mi to nebude nic platný, protože to může spadnout i seshora. Řekli jsme si: „Jak bude, tak bude. Nemáme se kam schovat.“ A najednou to prásklo, že naše i sousedova střecha úplně odešla. „Seš živá?“ volal na mě Karel. „Jo, jsem,“ odpověděla jsem a šli jsme se honem podívat na naše holky, jestli jsou živý. Oddychli jsme si, že jsme je našli v pořádku. Naši kluci nebyli doma, protože byli ve válce. Pak jsme neměli elektrinu,

protože byly potřhaný dráty. A co teď? Potřebovali jsme krmit dobytek a šrotovat krmení prasatům. Měli jsme tu obchod, kde byl zvenku telefon na kartu. Odtud jsem telefonovala lidem do Odry, to je odtud asi třetí vesnice. Řekla jsem, ať našrotují a přivezou, ať máme na dva tři dni, než zase bude elektrina. Protože jsme měli tašky, tak jsme hned střechu opravili. Hodně lidí si ale střechu jenom zakrylo igelitem, protože tašky neměli. Ale přišly deště a vítr foukal, takže jim ty igelity zvedal, a tak jim promokl barák. Když to ve vzduchu explodovalo, tak tady lítalo hodně střepin. Jeden granát nám spadl do dvora, ale neexplodoval. Můj švagr, který pracoval u vojska, říkal, že jsme měli štěstí, že to byl špatný výrobek, jinak by to vybuchlo a zabilo by nás to. Volala jsem pyrotechniky, aby nám ten granát šli vyndat. Ale protože měli jinde dost práce, řekli nám, že to zatím nevdá, ať počkáme. A tak jsme k tomu granátu dali velkej kámen, abysme věděli, že tam ten granát je.

Byly ve vaší vesnici během války oběti na životech?

Karel: Od mojí sestry syn, teda synovec, pohynul během operace *Oluja*. Ale tady přímo v Jazveniku jsme měli štěstí. Nikdo nepohynul. Ale házeli to na nás a stříleli...

Máňa: Karle, neříká se nepohynul, ale nezahynul. Ano, a Karel támhle na půdě nad kolnou trepil kurůzu a při týhle práci je dost hluku, protože vrčí motory. A on pracoval a pracoval a přitom nám po dvoře a zahradě lítaly granáty. Vůbec to neslyšel.

Karel: Dobře, tak nezahynul... My tady v Jazveniku už mluvíme víc chorvatsky než česky. Máňa má výhodu, že je z Dežanovce, kde jsou lidi víc Češi než my tady. My jsme tady v Jazveniku izolovaný, ale ještě pořád mluvíme česky. Pravých českých familií už tu není. Všechno se to tady smíchalo.

Máňa: Karle, já i ty jsme Češi! Pak taky Dalíkovi, Bukovičovi...

Karel: No jo, my... Moje generace a ještě ty přede mnou, to se ještě koukalo, aby se ženili Češi s Čechama a Chorvati s Chorvatama. A Chorvatů tu tehdy ve vesnici nebylo. Tady byly čtyry nebo pět chorvatských baráků. Jinak byla celá vesnice česká. A protože tu bylo hodně holek, tak se sem Chorvati přišenili. A najednou jich byla plná vesnice. A mladý lidi tu teď moc nejsou. Všechno to odtud odtáhne Záhřeb nebo Sisek. Teď už totiž máme lepší cestu do města. Ale dřív, když jsem chodil do práce, tak jsem chodil po obyčejný blatný cestě. Do práce jsem jezdil na kole a musel jsem ho víc nosit než vozit⁶.

Máňa: Devadesát prvního roku jsem začala vozit zákazníkům mlíko do Sisku⁷. Vozila jsem mlíko i jednomu cukráři, kterej byl dole z Kosova. I já se ho ptám: „Co myslíte, bude válka?“ A on mi povídá: „Ale vždyť válka už je. Dole v Lice, v Zadru⁸ dělají barikády.“ Ale ani když mi tohle řekl, tak jsem nevěřila, že válka je. Vůbec jsem si to nedokázala představit. A tak jsem i nadále každé den vozila mlíko. A válka vypukla... Když jsem jednou byla v Sisku s mlíkem a vojáci házeli na město granáty, schovala jsem se v jednom skle-

6 vozit kolo – jet na kole

7 Sisak – do Sisaku

8 Zadar – v Zadaru

pě, kterej byl silnej. Ale pak jsem si řekla, že tam nemůžu prosedět půl dne a že pojedu domů. Všichni mně v tom sklepě říkali, ať zůstanu a nelezu ven. Nevím proč, ale nějak jsem se nebála jet. Nemyslela jsem na válku a nepřipouštěla si, že bych nějakou mohla dostat. Nosila jsem mlíko do jedny ulice na kopci. Dole jsou louky, pole a dole teče řeka Kupa. I spadla tam „krmača“, to je ohromná bomba, která když práskne, tak dělá „zvončiči“. To jsou takový zvonečky, který se rozsypaj a zabíjej. Je to zakázaná zbraň, ale přesto ji používali. Já jsem ale byla schovaná ve sklepě. V devadesát sedmým, to už bylo po válce, jsem jela do Bělehradu, protože jsem tam měla dvě tety. Moje tety jako mladý tam odešly, život je hnal, aby se snacházely. Moje babička v Dežanovci⁹ totiž měla dvanáct dětí, a tak jak měly patnáct šestnáct let, už šly do světa. Takže moji dva strejcové odešli do Ameriky a jeden do Kanady. Když se můj tatínek narodil, tak ty nejstarší už byli ve světě. Takže oni se nikdy ani neviděli. Moje tety byly v Záhřebě zaměstnaný jako služky u pánů, který byli ve státních službách. No a páni byli přehozený ze Záhřebu do Bělehradu, a tak šly tetky s nima, aby tam pracovaly. Mojí tetě už bylo asi devadesát dva roky. Nemohla mně telefonovat, tak mně napsala psaní: „Přijď, nebo mě už víc nevidíš živou.“ Tak jsem teda v tom devadesát sedmým za ní jela. A všichni mně říkali, ať nejezdím, že mě Srbové zavřou a už se nevrátím. Ale já se ani nebála. Tetu jsem měla moc ráda, a tak jsem jela. Když jsem se od ní vrátila, za tři týdny zemřela... Moje druhá teta zemřela během domovinský války, takže jsme do Bělehradu nemohli jet. Obě moje tety byly po smrti spálený. Po válce jela do Srbska moje rodina, aby obě urny přivezla. Odvezli jsme je do Dežanovce, jejich rodiště, a udělali tetám pravej funus. Takže jsou tety zpátky v Dežanovci.

Jazvenik je česká vesnice. Byla tu česká škola?

Karel: Ne. Do školy jsme museli chodit na Sela¹⁰. Pamatuju, že dříve bývalo víc sněhu než dnes. Tím sněhem vedla prtina, to je pěšinka, kterou se šlo do školy. Když jsme došli na Sela do školy, tak nám učitelky dovolily, abychom se sušili u kamen. Prává škola byla svalená, protože byla zapálená. V Selech byla hospoda s kuželnou a v tý kuželně jsme měli školu. V jedny třídě nás bylo čtyřicet. Ale ročníky byly spojený: první s druhým

⁹ Dežanovec se nachází 15 km jihovýchodně od Daruvaru, centra české menšiny v Chorvatsku. Dežanovec i s 12 přílehlými obcemi má 2 700 obyvatel, z toho se jich k české národnosti hlásí 800 (podle sčítání lidu v roce 2011).

¹⁰ Sela je vesnice vzdálená asi 3 kilometry od Jazveniku.

a třetí se čtvrtým. Škola byla chorvatská a nám Čechům říkali Pémcí¹¹. My jsme se proto zlobili, a tak když skončila škola, tak jsme se cestou domů s nima prali.

Máňa: Českou školu jsme tu neměli. Před lety sem docházela jedna učitelka češtiny ze Sisku. Já jsem k ní chodila na hodiny, abych se naučila česky psát, ale nenaučila jsem se. Když jsem psala český divadla, používala jsem chorvatskou abecedu. Pak jsem to poslala český novinářce Zdeňce Táborský do Záhřebu a ta to přepsala do český abecedy. A tak jsme se učili tu pravou češtinu.

Zakládající valná hromada České besedy Jazvenik u Šimíků na dvoře v roce 1928. Podle jiného podání jde o dvůr Příhodových

Jak zasáhla 2. světová válka Jazvenik?

Karel: Pamatuju na kozáky, to byli Rusi. Přišli sem Němci a pak došla Vražja divizija¹². V čtyřicet prvním roku byla velká zima a oni se tu zazímovali. Byli tu, dok zima nepřešla. Kozáci chodili po opuštěných vesnicích a byli v opuštěných barákách. K nám chodili pro seno, víno, kořalku... Plenili to tady. Ve dne k nám chodili kozáci a ustaši a v noci k nám

¹¹ Pémec – hanl. označení pro přistěhovalého Čecha

¹² Vražja divizija – 369. chorvatská pěší divize wehrmachtu

zas docházeli partyzáni, který se schovali pod les. Ój, tady to bylo partyzánský hnízdo! Stejně tak i za domovinský války. Naše vesnice je první linie. Za 2. světovou válku nemuseli Češi na vojnu, ale ty který chtěli válčit, tak se dali k partyzánům. Hodně jich odešlo do český brigády Jan Žižka¹³. Kurýrem partyzánů byla Pospíšilka. A ustaši měli člověka, kterej pracoval pro partyzány. Od něj nosila zprávy partyzánům. Byla to šikovná ženská. Pamatuju, když čtyřicet čtvrtýho roku došli partyzáni, tak každému nechali jen dvě krávy a dva koně. A všechny mužský, který byli pro vojnu, pobrali. Můj tatínek byl taky u partyzánů, ale jenom rok. Všichni lidi tady pracovali pro partyzány. Nebyl tu nikdo, kdo by udával. Do vesnice přicházeli partyzánský kurýři, a když bylo třeba dát někomu jíst, tak se nosilo jídlo do lesa nebo někam na půdu, kde spali. Ale u koho partyzáni byli, ten je i krmil.

Kde jste se vyučil kolářskému řemeslu?

Karel: Já jsem byl šegrt¹⁴ v Sisku. Chtěl jsem dělat nějaký řemeslo a tehdy byly vozy Popularnik s dřevěnýma kolama a to mě zajímalo. Dnes je umění udělat dřevěný kolo. Dneska jsou kola na gumách a dřevěný kola nemá nikdo. Dřív byly vesnice plný řemesníků a obchodníků. Jenom u nás v Jazveniku měla dučan¹⁵ Krajzlovka a Manča. Taky tu byla trafika. V každý vesnici byl kolář, kovář, švec... A tejká? Tejká se jde do Kauflandu. Můj děda Huml tu měl ve vesnici hospodu, kde točil pivo. Dělal pro lidi zábavy. Ještě máme po dědovi nějaký soudky.

Jaká jídla vaše maminka nebo babička vařily?

Karel: U nás se vařily český jídla: knedlíky, flíčky se zelím, škvarky, nudle s mákem. Nejraději jsem měl, když maminka na neděli uvařila knedlíky se zelím a maso. Moc rád mám kynutý knedlíky, to je v Čechách specialita. Hodně se u nás dělaly smrasky¹⁶ anebo bramborový placky se škvarkama pečený na plátu na plotně. Máňa je moc nedělá.

Máňa: Ma, jak nedělám! Když on by je Karel jed' každej tejden.

¹³ Jan Žižka – 1. československá brigáda Jana Žižky z Trocnova, vojenská jednotka za 2. světové války, která vedla partyzánský boj na území bývalé Jugoslávie, vznikla v roce 1943 u vesnice Bučje (Slavonie), brigádou prošlo 3 tisíce Čechů a Slováků, z toho jich 300 padlo, v brigádě se mluvilo česky.

¹⁴ šegrt – učeďník

¹⁵ dučan – obchod

¹⁶ smrasky – bramboráky

Jazvenik leží blízko řeky Kupy, která čas od času zaplavuje okolí. Lidé mi vyprávěli, že je během povodní vaše vesnice odříznuta od světa.

Máňa: Voda nepřichází až do vesnice, ale dosahuje až k nám na zahradu, kde jsou koně. Velká povodeň tu byla sedmdesát čtvrtého roku.

Karel: Dřív byla poplava¹⁷ každé druhé roky. Tenkrát dal můj táta dřevo a mistři¹⁸ z vesnice udělali čámeč¹⁹, kterej převážel až patnáct lidí. Na Sela nebo do Stupna. Ale teď převážíme lidi traktorama.

Máňa: Asi v roce 2004 tu byla velká povodeň. Labutě jsme měli až na zahradě. V sedmdesátých letech se ve vesnicích začaly kupovat traktory. Děti nasedly na traktor, a tak jely skrz vodu do školy.

Kdy jste byli poprvé v Čechách?

Karel: V roce 1981 s Máňou, když mně bylo čtyřicet čtyři. Byli jsme v Praze deset v desátém patře hotelu Intercontinental. (smích)

Máňa: Měli jsme různý výlety, ale jeden den jsme se rozhodli, že pojedeme k našim známým Petržálkovým do Čejkovic. Oni v roce 1947 reemigrovali do Čech. A tak jsme tam jeli z Prahy autobusem.

Karel: Našli jsme je a jój, jak byli rádi, že se vidíme!

Máňa: Naši rodiče nikdy v Čechách nebyli. Myslím, že ani babičky a dědové.

Bylo něco, co se vám v Čechách líbilo?

Karel: Líbilo se mi, že Češi jsou víc veselý. Jsou veselejší, než lidi tady u nás. Zjistil jsem, že s kulturou jsou Chorvati dva kroky za náma. Ale co se mně tenkrát nelíbilo, že komunisti lidem všechno vzali. U nás v Jugoslávii taky byly zadrugy²⁰, ale Jazvenik se nedal, když se zakládaly. Když byla schůze, tak lidi řekli, že do zadrugy nepůjdou. Ty lidi, který

¹⁷ poplava – povodeň

¹⁸ mistr – řemeslník

¹⁹ čámeč – člun

²⁰ zadruga – družstvo

Pan Vaško při práci se včelami

jinde šli, ostali bez dobytka a polí. Když se pak zadrugy rozpadly, tak neměli nic. Ale u vás zadrugy vydržely. Tady v Topolovci a na Selách byly zadrugy. Chorvati tam neměli vykrmovat prasata, takže z Čech přicházeli lidi a učili Chorvaty, jak krmit. Češi sem přinesli kulturu ve všech směrech. Češi naučili Chorvaty sázet brambory. Než sem přišli, Chorvati ani nevěděli, co je brambora.

Kdo vás přivedl ke včelaření?

Karel: Nikdo. Chtěl jsem mít med, a tak jsem se do toho dal. Neměl jsem žádné zkušenosti. Udělal jsem si rámy a nástavky. Celou zimu jsem si dělal bedýnky. Nic jsem nekuřoval, všechno jsem si dělal sám. Mám šedesát včelstev. Je s tím hodně práce. Teď se mi skoro každý den včely rojej. Ajde, pojďte na zahradu vidět moje včely...

Miroslav Klígl

– Ježek, chorvatsky Ježo
(narozen 18. 8. 1961 v Pakraci)

- grafik
- muzikant, člen několika souborů dechové hudby

Nepřehlédnutelná postava spolkového života Čechů v Chorvatsku. Ať si přijdete zatančit nebo poslechnout českou muziku do některé z Českých besed, s největší pravděpodobností to bude právě on, kdo vám bude k tanci a poslechu vyhrávat. Tělem a duší muzikant.

Překvapuje mě, že jste narozený v Pakraci. Vždy jsem vás vnímala jako Brestováka, který světlo světa uviděl v rodné chalupě v Daruvarském Brestově. Jiné místo narození si ve vašem případě nedokážu představit.

Moje máma musela родit v Pakraci v nemocnici. Ale jak jsem se v Pakraci narodil, hned mě přivezli domů do Brestova. Takže se dá říct, že jsem vlastně rodilej Brestovák.

Jaké povolání měli vaši rodiče?

Tatínek i děda byli kováři. Doma jsme měli kovářnu. Tady ve vesnici bylo dost kovářů. Třeba u Štampfů byla kovářna, to je ještě v Končenicích na rozcestí, ale je to, jak se jede k Brestovu. U nás v Brestově byl můj děda a hned přes cestu byl kovář Chalupa. Pak tu byl další Chalupa

Počátky v dechové hudbě České besedy Daruvarský Břestov.
První zprava je Miroslav Klígl

a na Dolním kraji¹ další dva nebo tři kováři. Maminka byla v domácnosti a starala se o hospodářství. Měli jsme krávy a prasata.

V Daruvaru jste pracoval jako grafik v tiskárně. Kromě jiného jste sázel Jednotu a Český lidový kalendář. Jak jste se k tomuto povolání dostal?

V Záhřebu jsem vystudoval grafickou školu. Když jsem měl čtrnáct a půl, tak jsem měl úraz. Původně jsem chtěl dělat elektroniku nebo studovat vojenskou hudební školu, ale bohužel kvůli úrazu jsem nemohl. Nabízeli mi tedy povolání grafika, protože jsem mohl v tiskárně sedět.

Vy a hudba jste pevně spjatí. Kdo vás přivedl k hudbě a kde jste ji studoval?

Chodil jsem do hudební školy v Bjelovaru. Doporučil mně to učitel Jarda Klubíčko. Začal jsem tam se studiem trubky už jako starší. Mým profesorem byl Fráňa Geček, byl to

¹ Dolní kraj – část Daruvarského Břestova, která se od Českého domu svažuje směrem dolů k Dežanovci.

Dechová hudba České besedy Daruvarský Brestov hostuje v Dačicích

Záhorec. Pak když jsem začal pracovat, tak jsem neměl tolik času. Už předtím jsem ale hrál na klavír. To mě učili tady u nás.

Mí rodiče mě v hudbě podporovali. Táta dokonce prodal tři bulíky, abych si mohl koupit trubku Yamahu. Tatínek rád zpíval a hrál na foukací harmoniku. Ale hrál by i na nějaký jiný nástroj, ale nikdo mu ho nechtěl koupit.

Znám vás jako multiinstrumentalistu. Na které nástroje hrajete?

Na trubku, trombon, tenor, baryton, klávesy, akordeon, kytaru... No, jediné na housle neumím hrát. Rozepisuju noty a taky skládám písničky. Třeba na dětskou přehlídku písni jsem v roce 1984 napsal píseň, která se každou přehlídku zpívá. Refrén té písně je: „A je tu přehlídka dětských písni, Končenic čtyřiaosmdesát (ten letopočet se každý rok mění), sešli jsme se letos a na rok budem spolu zas, abysme mohli slyšet zase ten krásný dětský hlas. A je tu přehlídka!“ Na týhle přehlídce jsem v roce 1972 poprvé zpíval jako malinkej kluk. Abych dosáhl na mikrofon, museli mně dát pod nohy bednu. Zpíval jsem *Mysliveček vyšel z lesa na cestičku*. Taky jsem napsal píseň *Jak je krásná země má*: „Jak je krásná země má, zde je matka s otcem rozená. V naší krásné zemi Chorvatsku, zde jsem taky rozen já. Jak v Brestově, tak v Končenicích, v našich krásných českých vesnicích, i dnes zpíváme české písničky, jak nás učily naše babičky. V Brestově na přehlídce as-

poň malou chvíličku zazpíváme všichni spolu naši krásnou českou písničku.“ Taky jsem napsal písničku o Daruvaru, je v ní trochu diska: „Slyšel jsem včera v pivovaru, že zítra bude večer písní v Daruvaru, a kdo má českou hudbu rád, ať si přijde s námi zazpívat. A tak jsem přišel taky já na večer písní se podívat a s vámi všemi spolu si tuhle českou píseň zazpívat. Daruvar, Daruvar, zde jsem taky rozen já. Je plný jasu a radosti a přitom česká píseň zní.“ Psal jsem taky chorvatský písničky, ale ty byly víc rockerský.

Navštěvujete Česko?

Do Čech jezdím hrozně rád. Mám tam hromadu kamarádů, to se ani nedá spočítat. Hlavně na Moravě. Jezdil jsem tam s naší dechovkou a navyváděli jsme se věcí... Já, to ani nesmím vypravovat. V centru Višňové, to je vesnice blízko Znojma, jsme v osmdesát pátým začali hrát a zpívat *My Prahu nedáme, radši ji zbouráme*. A přišli k nám nějaký uniformovaný chlapi, který se ptali, kdo je vedoucí naší skupiny. Tehdy jsem to byl já, to mně bylo dvacet čtyři let. Povídám: „Já jsem vedoucí.“ „A co jste to zpívali?“ „My Prahu nedáme.“ „Hele,“ povídá ten jeden tomu druhému, „on to ještě zopakoval!“ „Tak helejte,“ povídali, „to se u nás nehraje!“ „Co? V Čechách se nehraje *My Prahu nedáme*? To je, jako bysme v Jugoslávii nehráli *Ať žije Jugoslávie*.“ Pak jsem jim řekl: „Víte, kolik cest sem vede? Všechny, komu se tady líbí, tak vedou sem, a komu se tu nelíbí, tak domů!“ Doteď se ve Višňové vypravuje, že jsem vyhnal Rusáci. Ale kdepak, já jsem jenom řekl pravdu. Pak jsme zjistili, že ty uniformovaný chlapi byli esenbáci. Měli na sobě zelenej stejnokroj, jakej měli u nás chlapi na vrátnici v Dalitu². My jsme si mysleli, že to jsou nějaký uniformovaný dělníci z továrny. Darko Husáků z naší skupiny toho jednoho esenbáka chytil za límec, ale já mu povídám: „Nech toho, to je něco jako u nás v Jugoslávii milice.“ Měl jsem co dělat, abych ho uklidnil. I předloni, když jsme byli ve Višňové, tak jsme na tuhle příhodu v hospodě U Brázdů vzpomínali. Když tam přijedu, tak se kolem mě všichni seberou. Musím s nimi ve sklepech prubovat víno. Je tam moc hezky... Částeck³ se kolikrát špásuje⁴: „Vy mu tady ještě nakonec uděláte pomník s tou jeho trubkou.“ Dokonce mě

-
- 2 Dalit čili Da(ruvarska) I(jevaonica) i t(vornica), tuto slévárnu a továrnu na výrobu strojů založil v Daruvaru Franz Effenberger z Liberce, výroba tu začala v roce 1907, po 2. světové válce byla továrna znárodněna, ještě v 80. letech minulého století byl Dalit největší továrnou v kraji, která zaměstnávala 1 800 pracovníků, v roce 1954 se stal ředitelem továrny Ing. Adolf Hašpl, chorvatský Čech, který továrně zasvětil celý svůj produktivní věk, po občanské válce v 90. letech minulého století začala továrna skomírat a dostala se do konkurzu.
 - 3 Milivoj Částeck – učitel hudby, významná postava v oblasti dechové hudby
 - 4 špásovat se – dělat si legraci, žertovat

nakreslili do pamětní knihy obce Višňové, jak ukazují, že všechny cesty vedou do Višňové a komu se tu nelíbí, tak ať jde domů. Vždycky říkám, že to byl jenom špás, ale oni mi říkají: „Ne, tys jim řekl pravdu do očí.“ Višňové je dobrá obec. Tam jsme se naučili hrát *Ta jižní Morava je jistě krásná zem* a my je zase naučili nějaké chorvatské.

Byl nějaký rozdíl mezi vybavením muzikantů v Československu a Jugoslávii?

No a jaký! Oni tehdy hráli ještě na varhany Hammond a já už měl Strings. Měli jsme i lepší ozvučení. Dřív se to v Čechách nedalo koupit.

Do Čech jezdím hlavně s dechovkou. Třeba jezdíme hrát na *Břevnovský posvícení*. V Praze je dobře. Šli jsme tam najít hospodu, kde by hrála dechovka. Nás totiž nezajímá cizí hudba.

Jak se v Praze hledá dechovka?

Špatně. Ale najít se dá. V jedné hospodě hrála. V jedné vinárně hrála kapela nějaký cizí písničky, ale my jim zaplatili skleničku, aby nám hráli český. Na Moravě se dechovka najde snadno, ale v Praze ne. Jedině na Vlachovce.

Kdy jste poprvé navštívil Česko?

To mně bylo asi šestnáct nebo sedmnáct let. Jel jsem s kamarádama autem do Brna. Jeli jsme polským fiatem, v té době to byla limuzína. Udivilo mě, že se u vás handluje čas. U nás se tehdy čas ještě nehandloval. Líbily se mně sluneční hodiny. Byli jsme mladý, tak jsme dost slídili po městě. Líbilo se mi, že baráky jsou všechny zrychtovaný⁵. To se mně líbí, že se u vás památky hlídají a že se obnovují. Ne jako u nás v Chorvatsku.

Které místo v Česku máte nejraději?

Nejraději jsem na vesnicích na Moravě. Tam jsou vesnice udělaný jako národní park. Po cestách tam nejedí traktory. V centru obce mají bazén, houpačky pro děti, vše je krásně upravený. Ale u nás? Všude po vesnicích tu jezdí kombajny, traktory...

A to se mi taky na Čechách líbí, že tam máte hospody, kam může člověk zajít a povypravovat s lidma. U nás například je hospoda otevřená jenom od rána do dvou hodin, dokud

⁵ zrychtovaný – opravené, udržované

Sousedé v Daruvarském Brestově. Na harmoniku hraje Miroslav Klígl

chodí lidi pro chleba. V Daruvaru byla dříve jedna hospoda, jmenovala se U Švejka, ale zavřeli ji. Je to škoda. U nás starší lidi říkají, že hospoda se říká proto, že tam dříve chodili hospodáři, aby domlouvali práce a obchody. A teďka? Lidi se nemají kde scházet.

Když jsem přišla do Brestova, zaujalo mě, že většina obyvatel vesnice nosí příjmení Klígl. Jste všichni příbuzní?

Tady na Horním kraji⁶ žil můj děda Klígl, který byl ze šesti bratrů. Měli ještě jednu sestru. Tady jsou Klíglůvi dost povázaný mezi sebou. Ani nevím, kolik nás je rodin. Mám přátele⁷, který jsou už druhý nebo třetí koleno. Ty malý děti Klíglůvy už ani neznám.

V brestovské české škole je moužačkou Lucie Klígllová. Je vaší příbuznou?

Ma, né, nejní... Počkejte... Vlastně jo. Já jsem její strejc. Její tatínek a já jsme bratrance. Ale z druhého kolena, protože můj táta s jeho tátou byli první. Dědové byli bratři.

6 Horní kraj – část Daruvarského Brestova, která je na vršku směrem ke Končenicí.

7 přátel – příbuzný

Festival *Naše píseň 86*. První zprava je Miroslav Klígl

Odkud přišli Klíglův do Chorvatska?

To nevím přesně. Ale odněkud od německých hranic, protože mluvili německy. Babička vypravovala, že praděda i prababička, když se hádali, tak mluvili německy, aby jim nikdo nerozuměl. Můj děda mě učil německy počítat. Naše příjmení se dříve psalo Kliegel, německy. Nás Klíglůvých je hromada a v těch příbuzenských vztazích se ani nevyznám. Klíglůvých a Heroutůvých je tu v Brestově hodně. A na Podborech se zase skoro všichni jmenujou Horákoví. V Tréglavě zas Besprskovi, v Mezurači Šoufkovi a v Bjeliševci Hruškovi.

Jaká byla vaše školní léta?

Čtyři roky jsem chodil do české školy v Brestově. V jedné třídě byl první a třetí ročník a v druhé třídě druhý a čtvrtý ročník. Učitelkou tu byla Věra Vampulová a Fráňo Heveroch. Pak jsem od páté třídy chodil do české školy v Končenicích. Od svých třinácti let jsem jako žák základní školy chodil hrát. S Částkem. Hrál jsem na muzikách a na veselkách. Byly nejčastěji v neděli a já pak musel jít v pondělí do školy. Byl jsem celý zmožený, učitel se na mě podíval: „Áá, zase hudební nemoc.“ Věděl, že jsem přišel domů až ráno. Ale byl jsem jinak dobrý žák. Jenom to chování... Jednou jsem nevěděl, kdy se

rodil Maxim Gorkij. Učitelka zavolala Částka, aby mi domluvil, ale ten mě podržel a řekl jí, že je učitel, ale že to taky neví. Protože jsem byl výbornej žák v matematice a hrál jsem v kapele, měl jsem od ředitele školy dovoleno, abych mohl nosit dlouhý vlasy přes uši. Kluci v té době museli být ostříhaný nakrátko. Ale některý učitelé mně říkali *Beatles* a moje dlouhý vlasy se jim nelíbily.

Jak jste si jako brestovské děti hrály?

Jako kluci jsme honili krávy na pastvu. Chodila nás celá ekipa⁸. Na pastvě jsme hráli kopanou nebo jsme pekli králíka na rožni. Na pastvu jsme chodili kvůli tomu, abychom se tam bavili. Přišli jsme ze školy, napsali úkol a už jsme běželi na pastvu. Ale vlastně jsme moc nepáslí: svázali jsme krávy za nohy a dělali si svoje. Když nám utekly do jetele, tak je někdo z nás vrátil, ale pak jsme už brali psa, aby nám krávy vracel, abysme nemuseli přetrhnout hru. Taky jsme kouřili vlásky z kukuřice, ale taky jsme někdy kradli tabák. Lidi si sázeli tabák a některý měli řezačky na kopřivy z Čech. Na tý řezačce jsme tabák nařezali a do papírků nebo do novin zabalili a to se pak hulilo na pastvě. To bylo kouř! Samozřejmě, že jsme s sebou nosili nože. Na ohni jsme opíkali chleba namazané sádlem nebo pekli brambory, co ostaly na poli.

Jaký je vztah mezi vámi a Milivojem Částkem?

Milivoj je můj učitel a já jsem jeho žák. To byl on, kdo mě navedl, abych hrál. Už je to čtyřicet čtyři roků, kdy ho musím snášet. Ale on říká, že je to čtyřicet čtyři roků, kdy on musí snášet mě. (*smích*) Ale ne, to je jenom špás. Nikdy v životě jsme se nepohádali.

Jak si vede brestovská dechovka?

S dechovkou se účastníme různých soutěží. V roce 2000 jsme vyhráli stříbro v soutěži dechovek. Jako dechovka se vždycky prezentujeme jako Češi, jsme představitelé menšiny, i když jde o soutěž chorvatských dechovek.

Jaká je historie brestovské dechovky?

V roce 1973 byla založena besední dechovka, ale dechovka tu fungovala už předtím. Na Dolním kraji byla *Fráničova dechovka* a na Horním hasičská *Siřinkova dechovka*. Fránič učil ve škole děti hrát. S besední dechovkou jsem začal hrát v sedmdesát čtvrtým. Předtím

⁸ ekipa (z chorvatštiny) – skupina lidí

jsem hrál ve školní dechovce v Končenicích. Naše brestovská dechovka hraje o masopustech, na dožínkách, hodech a na různých besedních akcích. Při procesích taky hrajeme.

Miroslav Klígl před kostelem
v Daruvarském Brestově (2018)

Hudebně doprovázíte různé kulturní akce, v Brestově vedete pěveckou skupinu...

Ano, posbíral jsem ženský u nás v Brestově a založil pěveckou skupinu. To bylo asi v roce 2000. V naší vesnici se mi podařilo sebrat pár písni, který se tu kdysi zpívaly. Tyhle brestovské písničky jsou ve *Zpěvníku chorvatských Čechů*. Dobře si pamatuju, jak tu chodil po liddech Miroslav Císař⁹ z Čech, jak tu sbíral starý písničky.

V Brestově slavíte svátek svatého Floriána...

Na svatého Floriána hraje naše dechovka hasičům. Někdyvka skoro půl Brestova hořelo a jedna ženská zvolala: „Svatý Floriáne, pomoz nám!“ A ten oheň uhasl. Soška svatého Floriána byla v kostele v Končenicích, a tak brestovský hasiči šli do Končenic a sošku koupili a převezli do Brestova. Od té doby je svatý Florián v našem kostele. Končeňáci sošku prodali

za sud vína a kořalku. To jsou jenom takový vypravovačky, já vypravuju jenom to, co staří vypravovali. Brestováci chodí na svatého Floriána v průvodu, pak se v Končenicích na rozcestí otočí, tam se zahraje, aby končenický hasiči slyšeli, a končenický hasiči začnou nadávat: „E, kdybysme Floriána neprodali, tak jsme my mohli taky takhle každéj rok pít kořalku po vesnici!“ Je to ale jenom špás. Když jdeme v průvodu, celou cestu hrajeme a lidi nás zastavuju a nalívají kořalku, víno nebo pivo a dávají koláče. Není zbytlí – kde nás pozvou, tam musíme jít. Jsme jediná česká vesnice, která má na svatého Floriána tenhle průvod. I jinde slaví hasiči Floriána, ale bez průvodu po vesnici, tuhle tradici průvodu nemají. A druhej den to u nás v Brestově pokračuje: ráno u kostela hrajeme

⁹ Miroslav Císař (1929) – český skladatel, muzikolog a dirigent

znovu. Dříve za Jugoslávie pouštěli na tyhle svátky děti ze školy a dospělý z práce. Ale teď ne. Vesnice se v průvodu projde dvakrát: začíná se odsud (pozn. od Českého domu) na Dolní kraj a zpátky až do Končenic a pak zase pomalu zpátky. Dříve jsme to chodili pěšky, začínali jsme v pět navečír a přišli v jednu v noci. A to musím říct, že tu nebyl asfalt. Šli jsme pěkně po prašný cestě. Asfaltem se cesty pokryly až v sedmdesát osmým roce. Teď už pěšky nechodíme, ale jezdíme na traktor.

Většina lidí vás zná pod přezdívkou Ježek (chorvatsky Ježo) a ani neznají vaše jméno a příjmení. Nemohu se nezeptat: jak jste k této přezdívce přišel?

Tu přezdívkou mně dal Vládo Holinků, kterej hrál na saxofon. Jednou jsme hráli na svatbě v Uljaniku a tam měli starý varhany, ne takový jako jsou dneska. A něco vevnitř varhan vyhořelo, jeden tón přestal hrát. A já, jak jsem se učil pracovat s elektronikou, jsem vzal páječku, ustříhl jsem měděný drát, udělal z něho odporník a naletoval ho dovnitř. A ten tón začal hrát. Vládo Holinků mi při opravě dělal asistenta, říkal jsem mu, ať mi podá nůž nebo jinej vercajk (my pro náradí dost používáme německý jména). Ale zábava přitom pokračovala dál, lidi se bavili, já měl otevřený poklop u varhan a byl jsem do nich ponořený. Varhany jsem opravil, sedli jsme si za stůl a Vládo povídá: „Ty jsi jako Ježek z Blanska¹⁰.“ My jsme ale vůbec nevěděli, kdo to je. Vládo věděl, protože byl z nás nejstarší: „Fofr, kepl, mlátička a různý zemědělský stroje. To všechno vymyslel Ježek z Blanska.“ No, a protože já jsem vymyslel odporník z drátu, byl jsem pro něho Ježek z Blanska. Všichni se toho jména chytili a začali mi říkat Ježku nebo Ježo. I v Čechách mně málokdo řekne mým pravým jménem. Málokdo zná moje jméno a příjmení. Kamarádi říkají, že jednou bude muset stát na mým parte jméno Ježo, jinak nikdo ani nebude vědět, že jsem umřel. (smích)

10 Ježek z Blanska – v roce 1846 založil Karel Ježek zámečnickou dílnu v Blansku. Od roku 1874 začal Karel Ježek se svými syny vyrábět nové typy zemědělských strojů (mlátičky, řezačky, žentoury atp.). Jejich podnik čítal 600 zaměstnanců. Stroje byly vyváženy také do balkánských států Rakouska-Uherska. V roce 1946 byla továrna K. & R. Ježek Blansko znárodněna a továrna byla přejmenována na ADAST.

Baruška Šoufková

rozená Hlušičková

(narozena 23. 11. 1956 v Horním Daruvaru)

- ekonomka

Josef Šoufek

(narozen 22. 2. 1951 v Mezurači)

- kovář
- jednatel České besedy Mezurač

Baruška a Josef Šoufkovi z české vesnice Mezurač – zapálení vlastenci, kteří s láskou a péčí uchovávají jazyk a kulturu svých předků, již dokázali předat svým dvěma dětem: dceři Jarmile a synu Jaroslavovi. Oba byli dlouhá léta aktivními členy České besedy Mezurač a hybateli kulturního života. Pepa je neoficiálním kronikářem vesnice, uchovává řadu starých fotografií a dokumentů, které uveřejňují ve svých publikacích historické zabývající se dějinami Čechů v Chorvatsku. Přestože je jejich rodnou zemí Chorvatsko, s láskou vzpomínají na zemi svých předků, na zemi, kde mají své kořeny.

Na návštěvě v Mezurači mě doprovázely mé dcerky, které si občas k Šoufkovým chodí hrát s jejich vnoučaty. Aby nás děti nerušily, nabídl jim pan Šoufek: „Děti, chcete pustit Krtka nebo Vydrýska?“

Rodinná fotografie z roku 1953. Matka Amálie drží na klíně Pepu, za ní stojí Zlatko, otec František drží Mirka, za ním stojí Zdravko, uprostřed je Frantík

Baruško a Pepo, oba vás znám jako vášnivé čtenáře. V České knihovně Franty Buriana v Daruvaru jste podle záznamů jejími dlouholetými členy.

Baruška: Až do války¹ jsme do knihovny pořád chodili. Já jsem vždycky strašně ráda četla. Třeba do dvou do třech hodin do rána. Četla jsem radši než cokoliv jiného.

Pepa: Já jsem se tam zapsal už jako kluk. V knihovně jsme se stýkali.

Poznali jste se v knihovně?

Pepa: (smích) Ne, na schůzi ve Svazu².

Baruška: Ano, byla tam schůze mládeže kvůli organizaci dožíněk. Já byla z Horního Daruvaru.

1 občanská válka

2 Svaz Čechů v Republice Chorvatsko – nepolitická organizace sdružující 31 místních českých spolků, Českých besed, Svaz provozuje nakladatelství *Jednota* a sídlí v Daruvaru.

Žáci 1. a 2. třídy českého a chorvatského oddělení základní školy v Mezurači ve školním roce 1940–1941. Uprostřed sedí český učitel Josef Šťastný a učitelka Jelka Jančková

Pepa: Já byl z Mezurače. Baruška přišla s kamarádkou Jaruškou. Holky se po schůzi rozešly a já jsem ještě šel na benzínku natočit hořivo³. Cestou jsem Barušku potkal, šla pěšky, a tak jsem ji svezl. Chtěla, abych ji nechal v Horním Daruvaru na rohu Českého domu, ale já jsem ji chtěl odvézt až domů, protože jsem chtěl vědět, kde bydlí...

Baruška: My jsme zůstávali v domě v ulici, který se říkalo V Lipách. To byl dům, kde se maminka narodila. V tej naší ulici stávaly přes cestu tři baráky, kde bydleli Chorvati. My jsme na ně mluvili česky a oni nám odpovídali chorvatsky. Rozuměli jsme si a po celou dobu jsme si hráli. Když jsme šli do školy, tak zase: my česky, oni chorvatsky.

3 natočit hořivo – natankovat, načerpat palivo

Co víte o vaší rodinné historii?

Baruška: Děda Nesládek přijel do Chorvatska z vesnice Bousov. To je blízko Čáslavi. Maminka se jmenovala Nesládková a tatínek Hlušička. Historii Nesládkových víme, ale Hlušičkových ne. Moje babička zemřela mladá, tak se děda oženil znovu. Jak to bylo a ve kterém roku, nevím, sestra Nána toho ví víc. No to víte, to je chyba jako u těch našich mladejch: taky neposlouchají, co jim vyprávíme, a pak nevíme, jak to vlastně bylo.

Pepa: Když jsme byli minule⁴ v Čechách u tety v Ústí nad Labem, tak nám dala domovní listy. Ona odešla z Chorvatska ve třinácti letech sloužit do Čech do rodiny Nečasových. No a vdala se tam a už se zpátky do Chorvatska nevrátila. Hodně lidí odsud po válce reemigrovalo. Hlavně na Moravu: Jiříce, Míšovice, Hostěradice, Znojmo, Mikulov... Po válce Češi Rakušany vyhnali, byly tam prázdný baráky, tak tam nastěhovali Čechy od nás. Nejvíc Čechů reemigrovalo z Velkých Zdenců a Hercegovce.

Kam jste chodili do školy?

Baruška: Já jsem z Horního Daruvaru, kterému se říká Podbory. A do školy jsem chodila tam, kde je i teď škola. Myslím, že se toho od té doby ve škole moc nezměnilo, že to zůstalo všechno stejné: stejný kamna na dříví, stejná tabule. My neměli tabuli na stěně, ale na stojanu, a když jsem ji chtěla utřít, tak na mě chtěla spadnout. Školy u nás vypadají možná jak před sto lety. Českých žáků je málo, a tak se o vybavení škol nedbá. Bylo nás tehdy dost dětí. Měli jsme čtyři třídy. Byla jsme hezká parta dětí, protože nás bylo přes třicet. Teď jsou v české škole dvě děti. Ve škole bylo i chorvatské oddělení, ale chorvatských rodin na Podborech moc nežilo.

Pepa: My měli v Mezurači dvě školy, chorvatskou a českou. Měli jsme čtyři třídy v české škole. To byla státní čtyřletá škola. Prvním učitelem v dvacet třetím byl Mikula, pak byl Pavlík. Naším učitelem byl Slávek Souček, pak tu učila Anička Jiroutová. To je moje učitelka, která pořád žije. Ona byla rodem Klíglová z Brestova. Vyučování bylo v češtině, všechno jsme se učili česky – matematiku, přírodopis... Jenom chorvatský jazyk jsme měli navíc. Nebylo nás tolik, takže dopoledne učitelka vyučovala všechny čtyři třídy najednou. A 5. až 8. ročník se učil ve škole v Banově Jaruze. Tam se vyučovalo chorvat-

⁴ před několika lety

sky a jediným předmětem, kde se mluvilo česky, byl český jazyk. Česká škola vznikla v Mezurači hned ve dvacet třetího roce a Beseda ve dvacet prvním. Čeština se tu pořádkem pěstovala. Učitelé tady kulturu táhli.

Dříve ve škole jsme na sebe pokřikovali: „Vy jste Chorvati, Gačani!“ Dříve totiž Chorvati nosili gače, široké bílé nohavice, tak se dříve na vesnici chodilo. A oni nám říkali: „Pémci!“ Podle Sudet, že jsme jako německý Češi. Tady žijou nějaký Raufovi, který jsou ze Sudet. Původem jsou Němci, ale mluvili česky a tady se deklarovali jako Češi. Ale když jim v rodině někdo umřel, tak napsal na hrobě nechali napsat německy. Pémci, to byl prý výraz pro sudetské Němce.

Máte nějakou klukovskou vzpomínku na školní léta v Mezurači?

Pepa: No, jó! Každoročně jsou tady u nás záplavy, když se rozvodní řeka llova. No a povodeň přišla pod samou školu a tam byly vykopený jámy. A my kluci věděli, kde ty jámy jsou, tak jsme holky lákali: „Pojďte, pojďte ještě dál.“ Holky šly, ale najednou měly vodu po krk. Já, my jsme potom dostali! Museli jsme si uříznout proutek, protože nás chtěla učitelka zbít. Uřízli jsme si ale místo něho tvrdou trávu, aby nás ten výprask nebolel. Učitelka nás uhodila, ale tráva praskla, tak jsme si museli jít uříznout jiný proutek. Tehdy jsme ve škole dostávali bití. I za uši jsme dostávali.

A za socialismu jsme se zase museli držet za ruce – vždy dva a dva a museli jsme všechny zdravít *nazdar*. Za školních let mojí mámy, která je šestnáctej ročník, se říkalo *pomáhej pánbůh*, ale my jsme museli říkat *nazdar*.

Jak se Šoufkovi dostali do Mezurače?

Pepa: Přišli z Čech na výzvu. Moje babička byla Posejpalová. Byla z Rasoch a my jsme byli Šoufkovi z Komárova. A pak se dělaly handle: Šoufek si vzal Posejpalovou. Ale znali se už asi v Čechách. Posejpalovi přijeli o tři roky dřív do Slavonie⁵, to tehdy ani nebylo Chorvatsko. Pak Posejpalovi vyzvali Šoufkovy. To se tehdy tak dělalo – odešly rodiny, protože tady bylo dost polností a pole tu nebyly drahý. Stěhovaly se sem dost početný rodiny. Když přijely, tak asi rok bydlely u rodiny, která je vyzvala, než si postavily baráček. To byl jenom dřevěnej dům pokrytej slámu, tady tomu říkají srub. Češi tam zahnali

5 Slavonie je historická země ležící mezi řekami Drávou, Sávou a Dunajem, toto úrodné nížinné území je rozděleno mezi Chorvatsko a Srbsko.

Masopustní kominíci v Mezurači. Zleva stojí Josef Klášterka, Zdenko Vachovec, Antonín Kosina, Jaroslav Baksa a Vlatko Smrček, zleva sedí Antonín Klišon, Josef Šoufek a Slávek Smrček

na noc dobytek a zavřeli ho tam, aby jim ho domorodci neukradli. Chorvati byli totiž líný jak valaši, jenom kradli a nechtěli nic dělat. Za litr kořalky nebo chleba dali kus pole. Když si Češi oseli pole, tak tam pustili voly, aby jim to rozšlapali. Neuměli nic. Pro vláčení například používali ohromnou větev, kterou uvázali za voly a tak vláčeli pole. Neměli žádný nářadí. Češi si sem přivezli pluh se železnou radličkou a Chorvati pásli krávy jeden rok na jednom kuse a druhý rok ho zvorali a tak to střídali. Pěstovali toho málo, jenom kukuřici a žito, aby si barák pokryli doškama. Byl to tady dost chudý kraj. U moře byla jiná situace. Tady ve Slavonii byly jenom bažiny a lesy. Bylo tady dost těžko. Hodně rodin se vrátilo zpátky do Čech. Bylo těžký tady vydržet tu bídu.

Jakým způsobem do Slavonie, svého nového domova, přicestovali?

Pepa: Když sem přijel můj praděda, bylo mému dědovi dvanáct let. A vezli s sebou z domova nějaký náradí. Jeli z Čech do Barcse⁶ dráhou a v Barcsi na ně čekali domácí Posejpalovi s koňma, s vozem. Vezly se ale jenom malý děti. Kdo mohl jít, šel do Mezurače pěšky⁷. Tady ještě nebyla železnice. A to jeli v noci... chudáci... A potom po tý cestě v noci, když se ráno vzbudili, je málem čert sebral, když tady viděli tu bídu a žebrotu. Kam se to dostali... Nechtěli odjet do Ameriky, proto šli sem do Slavonie, odkud je snadno se vrátit do Čech. Někteří to tady nevydrželi, a tak se vrátili zpátky domů do Čech.

A potom po 2. světové válce nás zase vybízeli, abychom se vrátili zpátky do Čech. Jenomže lidi si už tady něco pořídili a kam zase tej zpátky... Jednu dobu se lidem v Čechách dobře vedlo a první roky po válce byly pro reemigranty moc dobrý a začali se vzamáhat. Ale pak zasej přišli komunisti. To byla velká smůla. Trýznili a byli to nepřátelé a Tito byl pro Čechy a pro Stalina krvavej pes. Rusové nás chtěli vzít jako vás, ale Tito řekl: „Ne! Můžeme být kamarádi v socialismu a pěstovat ho, ale my zůstaneme sví.“ Takže my jsme měli v Jugoslávii socialismus, ale s kapitalistickou tvář. Když jsme přijížděli do Čech – jój, to bylo pro nás všechno levný! Mohli jsme nakupovat za dináry v Tuzexu. A vy, když jste chtěli k moři, tak jste museli mít souhlas a nemohla jet celá rodina.

Baruška: Moje teta odešla odsud z Chorvatska v čtyřicet osmým zpátky do Čech a přijela se k nám poprvé podívat v šedesát třetím, a to sama s dětma. Manžel musel zůstat v Čechách. A to ještě musela mít pozvání. Nejezdila často...

Kde váš dědeček nastoupil k výkonu základní vojenské služby? Žil ve Slavonii, ale narodil se v Čechách...

Pepa: Když bylo dědovi dvacet roků, tak musel jít na vojnu do Čech. Vojnu sloužil v Libernici. A na dovolenou nešel do Chorvatska, ale do Komárova, odkud pocházeli Šoufkovi. Komárov je blízko Přelouče, to je u Pardubic. Domek, kde bydleli, zbourali, vystavěli novej barák a pak to prodali. Od pradědy dvě sestry zůstaly v Čechách: jedna v Mělníku a druhá se provdala do Barchova.

6 Barcs je pohraniční město v Maďarsku, které leží na levém břehu řeky Drávy tvořící hranici mezi Maďarskem a Chorvatskem.

7 Mezurač je od Barcse vzdálena asi 82km, cesta tudíž trvala přibližně 17 hodin bez přestávek.

My Šoufkovi jsme věděli, že jsme z Komárova od Bydžova. Když jsem chodil do učňovské školy, vycházely v *Jednotě*⁸ inzeráty, kde si holky z Čech chtěly česky dopisovat se svými vrstevníky v Chorvatsku. Jednou jsem v *Jednotě* našel inzerát, kterej zněl: Eva Skalická, Smetanova 1507, Nový Bydžov. Řekl jsem si, že jí napíšu. Její příjmení mně vůbec nic neříkalo. Ale její matka byla Janečková a od pradědy Šoufka sestra se vdala za Janečka a oni měli doma obrázky, který jim kdysi do Čech poslal můj praděda. A jejich táta, jak jezdil do Srbska a do Bulharska na montáže, tak ty fotky nosil s sebou, aby se ptal na Šoufkovy. A tak se ptal v Srbsku a všude možně, ale nenašel nás. No, a když jsem viděl ten inzerát, tak jsem jí napsal, že můj praděda pochází z Komárova, okres Nový Bydžov, a ona když to řekla dědovi a mámě: „Holka, nedělej si z nás blázný. Táta tam jezdil, nosil s sebou fotky, ptal se na Šoufkovy a teď se najednou nějaké hlásí.“ S tou holkou jsem si dopisoval, a když jsem si koupil auto, odjel jsem do Čech. Napsal jsem jí, že přicházím do Čech, ale nevěděla, kdy přesně dorazím do Bydžova. Dopadlo to tak, že když četli můj dopis, tak jsem zazvonil. Hned jsme jeli k dědovi na vesnici. Skákal radostí a nemohl uvěřit, že jsme se po takové době setkali. Pak jsme se začali řádně navštěvovat. Teď si naši mladý dopisují s jejich dcerou, která žije v Mladý Boleslavi. Dřív jsem si hodně dopisoval s lidmi z Čech.

Vím, že jste se zabývali výskytem příjmení Šoufek v Česku.

Pepa: Ano. Šoufků je v Čechách hodně. Jedna rodina Šoufků žije v Novém Bydžově, ale asi spolu nemáme nic. Pak jsem našel po republice sedmdesát osm rodin Šoufků. Tady v Mezurači žilo šestnáct rodin Šoufkovejch. To se všechno vylíhlo z jedné rodiny, která přišla z Čech.

To tedy znamená, že všichni Šoufkovi v Mezurači jsou příbuzní...

Pepa: Jo, všichni jsme příbuzný. A ještě jsou rodiny Šoufkovejch v Záhřebu, v Daruvaru, v Garešnici, Antunovci. Jenom v Záhřebu mám tři bratry, dva synovce. Všichni jsme příbuzný a všichni se známe, stýkáme se a obcházíme.

Jaká je historie vašeho domu?

Pepa: Tenhle dům postavil ve třicet pátým děda mému tátovi. Naše rodina žila po příchodu do Mezurače nedaleko odsud v jiným baráku. Narodili se tam bratři a bylo jim asi

⁸ *Jednota* – týdeník Čechů v Chorvatsku tištěný v češtině, první číslo vyšlo v roce 1946

pět let, když se sem rodiče přestěhovali. Ale jakmile se bratři vyspali, už ráno utíkali, že jdou domů. Nějak si na tenhle barák nemohli zvyknout. Ale tejkonc, když bratři přijedou, přijdou sem k nám, protože tohle je pro ně domov.

Jak jste ve vesnici trávili volný čas?

Pepa: Tehdy byla bída, tak jsme neměli peníze na kino. V Besedě ale měli radiogramofon z Čech, tak se mládež bavila u něho. Poslouchali jsme, tančili. Problém ale byl v zimě, protože se do Českého domu muselo nosit dříví a dům se vytápěl špatně. Nebyl tu plyn ani ústřední topení. Hodně jsme hráli divadla. Už jako kluk jsem hrál. Když tu byli učitelé z Československa, tak se tu hrály dvě tři premiéry ročně. Hráli všichni: dospělí i děti. Tyhle učitelé z Čech byli strašně aktivní. Působili tu jako jednatelé ve spolku, knihovníci. Ale pak když jsem byl trochu starší, tak to začalo zanikat. Už to neměl kdo dělat. Učitelé z Čech tu nebyli a naše učitelka jenom učila češtinu a mládež ani neměla zájem o činnost.

Jaká byla situace v Horním Daruvaru, tedy Podborech?

Baruška: My jsme chodili hlavně do Besedy. Tam jsme se učili tancovat a taky jsme chodili do kina do Daruvaru, kdo byl zámožnější, kdo měl víc peněz. Nejvíc jsme chodili do Besedy přes léto, když jsme nechodili do školy. Taky jsme měli zábavy každou zimu, na nich se tancovalo a scházeli jsme se. A když jsme nacvičili divadlo, jeli jsme do Hercegovce. Zapřáhl se žebříňák za koně a jelo se.

Pepa: A to bylo v zimě! Kdo by dneska jel v zimě na divadlo v žebříňáku? Dříve se nacvičovalo divadlo v zimě, když měla mládež volno. Dříve bylo snadné sehnat mládež dohromady. Dnes máme co dělat, abychom sehnali děti na folklorní tanec. Vesnice se od našich mladých let strašně změnily. Vylidňuje se to tady. Polovina baráků je prázdných, nejsou děti... Není zájem. Dříve nás tu bylo 80 tisíc Čechů, teď je nás sotva 30 tisíc. Dříve jsme u nás v Mezurači organizovali dožínky, v roce 2016 to bylo naposledy. Ale teď už nejsme silný na to, abychom tak velkou akci zorganizovali. První dožínky tu byly v šedesát prvním roce. To se dělal průvod vesnice a mladý lidi jeli v průvodu na kolech, který měly kola proplátané trikolorama. Taky jely kombajny, v čele se nesly obrázky prezidenta Tita.

Za našich časů se ve vesnici dost zpívalo. Chodilo se po vsi a zpívalo se. Lidi ani nešli do kina, nebyla televize, a tak se zpívalo. Chodilo se drát peří, trhat šustí z kukuřice...

Baruška: V neděli se obyčejně sedělo venku. Konaly se bály: Kateřinskej, Josefovskěj...

Dožínkové slavnosti v Mezurači v roce 1961

Pepa: Byly tu dvě hospody. Jednu měl Chorvat. Chorvati měli i svůj dům. A Češi chodili do hospody ke Klášterkovi, kde byly i volný zábavy. Hrála dechovka a v chorvatský hospodě, která byla od český oddělená dvěma barákama, tam hrály tamburice⁹. A lidi, Češi i Chorvati, jsme se skládali¹⁰. Někdo odjel koňma do Daruvaru a přivezl pět sudů piva, nebo i víc se toho vezlo, i víno. Nebylo tehdy gemištu¹¹, my Češi pili čistý víno. Na muzice se vypilo i sto padesát dvě stě litrů vína. Na zábavy jsme chodili v pantoflích, neměli jsme tehdy zvláštní střevíce. Lidi se bavili a bylo veselo.

Jak slavíte masopust, tzv. maškary, u vás v Mezurači?

Pepa: To je taky bída s nouzí. Dříve chodil laufr, ženich a nevěsta, dva medvědi, dva turci a kominíků bylo někdy deset. Do toho všelijakejch malejch maškar. A letos šli jenom dva medvědi.

⁹ tambura – strunný drnkací nástroj, který se používá v zemích jihovýchodní Evropy

¹⁰ skládat se – použito ve významu vycházet spolu dobře

¹¹ gemišť – tento výraz se používá v kontinentálním Chorvatsku, jde o bílé víno smíchané s minerální vodou v různém poměru

Ochotnický divadelní spolek *Mezurač* při oslavě premiéry hry *Zlatý táta* 16. 3. 1968.
Muž s cigaretou je Josef Šoufek

Má váš masopustní průvod nepřetržitou tradici?

Pepa: Ano, chodí se každé rok. Ani nevím, odkdy se tu chodí. Můj tatínek byl jedenáctej ročník a já jsem už jako dítě chodil v masopustním průvodu.

Baruška: Ale někdy jich bylo! Když jsem přišla sem do Mezurače jako mladá, tak jsem nechtěla ven, aby mě medvědi neváleli. Tak jsem si stoupla za okno. A jak ten medvěd skočil, tak jsem chtěla okno zavřít a ono se zesypalo sklo. A pak přišli kominíci, to byli jeho kamarádi, a když viděli, že se jich bojíme, tak šli pěkně okolo ze zahrady. My holky jsme měly bílý košile a ty nám pěkně zamazali: „Tu máte, že jste nechtěly jít ven!“ Když kominíci viděli, že jsou někde holky, který nechtějí jít ven, tak přišli přes půdu do baráku a tam je potom dočkali a umazali je sazema. Dneskaj už to tak není. Průvod u nás v Mezurači není tak bohatěj. Tej už nechoděj.

Vy krajané v Mezurači jste známí svými nádhernými kyjovskými kroji. Jaká je jejich historie? Vaši předkové přece nepřišli do Chorvatska z Moravy.

Pepa: Tady v Mezurači byla učitelka Šoufková, provdaná Vlachovcová. Vlachovcovi se seznámili u moře s nějakým panem Mazalem z Brna, to bylo ještě za Jugoslávie. A kyjovský kraj je blízko Brna. Slovo dalo slovo, a tak jeli Vlachovcovi do Kyjova a za tvrdou valutu koupili kroje. Dva roky se kroje přivážely z Československa sem do Mezurače.

Mezuračské děti se svými škrebetačkami při honění jídáše před Velikonoce v roce 1993

Baruška: Máme devět krojů a asi před čtyřma rokama jsme ještě dva koupili. Ale tejká nemá kdo tancovat. Mládež se do tancování nehrne. Tej mají jinou zábavu.

Jak slavíte Velikonoce?

Pepa: U nás chodí kluci se škrebetačkama¹² a zpívají: „Klekání zvoníme, Jidáše honíme. Jidáší, zrádci, zrádci, cos to učinil, že jsi svého Mistra židům prozradil. A ty židi nevěrný jako psi černý vykopalí jámu pro Ježíše Pána, ve čtvrtek ho vzali, ukřižovali, na Velkej pátek do hrobu dali, na Bílou sobotu zas vykopalí.“

Baruška: Na Velikonoce se vždycky sebere dost kluků, který zpívají a škrebetají. Většinou je jich tak dvacet a jedou od začátku až na konec vesnice. Ráno vycházejí kolem šesté. Ráno asi v sedm ležíš ještě v posteli a už je slyšíš, jak jedou. A pak ještě jedou v poledne a navečír.

¹² škrebetačka – velká řehačka na kolečku, kterou chlapi tlačí před sebou

V kruhu rodinném u nedělního oběda (2017)

Udivilo mě, že Češi v Chorvatsku neznají české vánoční koledy.

Baruška: My známe *Koleda, koleda, Štěpáne*. Můj táta chodil koledovat, ale v kostelech se nikdy česky nezpívalo. Ani moje babička neměla žádnou knížku s modlitbama. Modlit jsme se učili chorvatsky.

Pepa: Můj táta měl bratra Tonda. A na Antonína jsme chodili koledovat: „Vinšuju ti k svátku, každé ráno padesátku a v poledne mlíka džbánek a k večeru klidnej spánek. Já koledovat nepřestanu, pokud něco nedostanu.“ To chodili strejdivé na sv. Antonína.

Sloužil u vás někdy český kněz?

Pepa: Někdy v třicátým roce tu jeden byl v Mezurači. Ale jenom obcházel vesnice. Vydal jednu knížku, kde napsal své zážitky z českých vesnic.

Sedíme u prostřeného stolu, pijeme tzv. černidlo, ořechovici, která je specialitou Šoufkových, a prohlížíme fotografie:

Pepa: Tady jsme v Ústí nad Labem s naší tetou na Střekově, tohle jsou Libochovice. A tady je Dobruška, tam jsme si koupili v knihkupectví F. L. Věka. Dobruška je krásný

městečko. Hodně jsme toho prochodili, ale bohužel nemáme víc fotek: Moravský kras, Macocha, Punkevní jeskyně, Bouzov, Kost, Lednice, Valtice, Sobotka, Prachovské skály, Kokořínské údolí...

Jezdili jste často do Československa?

Baruška: Byli jsme tam asi dvakrát, ještě než se nám narodily děti. Pak už jsme nejezdili, protože jsme měli hospodářství a Pepův tatínek, který se o hospodářství staral, zemřel, a tak bylo hotovo.

Pepa: Ještě jsem tam byl se svým kmotrem Karlem. Byli jsme v Kokořínském údolí, Františkových Lázních, Karlových Varech, Mariánských Lázních a pak jsme jeli i na Šumavu. Když jsem byl ve vedení Svazu, tak jsem organizoval zájezdy. Jeli jsme třeba do Čech hrát kopanou do Malý Morávky, to je za Šumperkem. Byli jsme třeba v Bruntálu, Rybářově, jeli jsme i do Liberce, byli jsme na Ještědu. Z cest po Čechách jsem si koupil různé suvenýry: Švejka, Hurvínka, Spejbla... a udělal si doma výstavku. Ale na pivo u Fleků jsem nebyl. Byl jsem ale na Vlachovce.

Navštívili vaši rodiče Čechy?

Pepa: Táta byl narozený tady v Mezurači, ale nikdá nebyl v Čechách. Vzpomínám si, že od mojí babičky sestra, když oslepla, tak říkala: „Jó, kdybych se já tak mohla vrátit do těch našich Rasoch, všechny pěšinky bych tam proběhala.“ Tak si na svou vlast pamatovala. Ale nebyla možnost se vrátit...

Kdy jste poprvé navštívili svou pravlast?

Pepa: To mně bylo asi dvacet jeden rok. Když jsme přijeli do Čech, tak jsme se tam hned cítili jako doma. Všude jsme se domluvili. Naše auto mělo jugoslávskou značku a na jedné autobusové zastávce, kde stálo asi padesát lidí, jsme se ptali, kde máme odbočit na jednu vesnici. Když lidi viděli jugoslávskou značku, otáčeli hlavu na druhou stranu, jako bychom tam vůbec nezastavili. Ale když jsme promluvili česky, tak k nám všichni utíkali. (*smích*)

Baruška: Poprvé jsem byla v Čechách v sedmé třídě se školou. Bydleli jsme u jedné paní, která měla malé hospodářství. Měla nasázené záhony jahod, což jsem já do té doby u nás neviděla. A už od Znojma k Praze byly samý třešňový aleje a zrovna kvetly. To mně zůstalo v paměti. Pro nás to bylo něco jinýho, tady něco takovýho není vidět.

Nad fotografiemi (2018)

Které místo v Česku máte rád?

Pepa: Mně se v Čechách líbí všecko. Těžko mně je vybírat. Líbí se mně třeba Moravské kras. Babiččino údolí – tam rád chodím. Chodíme do Náchoda, Skalice, Úpice... Máme rádi zámek Chvalkovice, kam dali učít Barušku Panklovou.

Zaujaly mě starožitnosti, které vystavujete na polici.

Pepa: Mám rád starý věci. Tady mám malou výstavku: dřevěný koryta, který vydlabali cikáni, starou hliněnou pečenou formu na bábovku, na tavaně¹³ toho máme ještě víc: džbány na mlíko, másnici, nemám to ani kam dát. Taky díž, kde se míchalo těsto. Moje máma uměla pět velkých chlebů upíct. Chlebička bylo na deset dní. Každá domácnost měla chlebovku. Pak když byla máma starší, tak přestala v chlebovce píct. My si s Baruškou vystavěli po veselce svoji, ale moc jsme nepekli, protože byla potom možnost si chleba koupit každý den čerstvej. Někdy jsme v chlebovce sušili křížaly: jablka, slívy. Taky se tam někdy peklo maso. Chorvati chlebovku neměli.

¹³ tavan – půda

Uchováváte v rodině nějaké předměty, které si do Chorvatska přivezli vaši předkové?

Pepa: Nemáme nic. Ale je tu rodina Hrubova, která uchovává fajfku jako památku z Čech, kterou si jejich prarodiče přinesli. Ale my Šoufkovi nemáme nic.

Často zmiňujete učitele vyslané z Československa...

Pepa: Když sem k nám chodili učitelé z Československa, tak tady byl díky nim velmi bohatý krajanský život. Oni drželi celou vesnici. Chodili po barákách, vybízeli lidi k činnosti. Byli aktivní v Besedě, dělali divadla a všechno. A lidi je tu měli rádi. Naše vesnice byla malá, ale byli jsme dost aktivní. Dokonce se tu hrály operety. Učitelé byli velmi aktivní. Škola vždycky slavila Masarykovo a Benešovo narozeniny. Když tu byli učitelé z Čech, tak jsme vedli velmi kulturní život na rozdíl od dnešní doby. Tady byla pořád nějaká aktivita. Bylo hodně mládeže. Kdo neodešel na vysokou školu, zůstal ve vesnici a zabýval se zemědělstvím. I holky, který se provdaly do sousední vesnice. Esli byli dva syni, koupil se pozemek a postavil se barák. A teď? Lidi se vystěhovávají do ciziny. V Rádiu Daruvar¹⁴ pořád vyzývají zájemce do Škodovky do Boleslavi. Jenomže pak si tam v Čechách kluci najdou holku a už tam zůstanou natrvalo. Ale pořád se tu my Češi držíme, Beseda i škola. Pořád se ve škole čeština vyučuje, ale ve vesnici se česky nemluví. Když jsem byl dítě, celá vesnice mluvila česky. Bylo tady asi tři nebo pět baráků Chorvatů, ale i ty už prakticky mluvili česky. A teď? Všechno chorvatsky. Doma třeba lidi mluví česky, ale na ulici chorvatsky. A někdy? Někdy se mluvilo jenom česky.

Vaše fotografie jsou pečlivě popsány údaji...

Pepa: Tady – pradědeček se narodil 1822... Připravuju rodokmen, popisuju fotky a dávám dokumenty dohromady. A esli to pak děti hoděj do ohně...

¹⁴ Rádio Daruvar – chorvatské lokální rádio vysílající z města Daruvar, každodenně je část vysílání v češtině, rádio zahájilo svou činnost v roce 1968

Vlasta Pilátová

rozená Grünerová

(narozena 16. 4. 1931 v Mostaru, Hercegovina)

- středoškolská učitelka
- spisovatelka, autorka knih:
Kad se ponovo rodim (chorvatsky, 2005), *Pes do bytu* (2008),
Šel život kolem nás (2010)

Manželé Pilátovi mě se svým pejskem mile přivítali ve svém bytě v Daruvaru, kde doposud prožili více než půl století. O svém životě a rodině mluví Vlasta Pilátová neobyčejně skromně, přestože její rodiče projevili v časech nesvobody osobní statečnost bez ohledu na možná rizika, která se mohla stát fatálními pro celou rodinu. Její manžel Dalibor jako radioamatér informoval během války uprchlíky z Jugoslávie o situaci v jejich domovech.

Vlasta Pilátová se nebojí techniky, a tak si často skypuje se svou dcerou Lídou, která žije v Brně.

Přestože jí vyšly tři knihy, nepovažuje se za spisovatelku. Vzpomínek a zážitků má tento pozoruhodný člověk ale tolik, že by jistě vydaly na další knihu.

Kyjovský kroj, který paní Pilátové vyšila maminka

Vidím, že váš manžel Dalibor má zajímavou pracovní.

Můj manžel je radioamatér a tady v bytě má svůj technický pokojíček, kde má rádia. Zavčasu války byl stále na vlnách, stále s někým ve spojení. Všechny přístroje pořád pracovaly. Ráno i v noci. Rádiem hledal lidi, který z Jugoslávie utekli do Norska, Švédska, do Ameriky a jinam. Všichni tihle uprchlíci hledali zprávu ze svého města – kdo přežil bombardování. Manžel měl spojení s lidmi v Jugoslávii, a tak uprchlíkům v zahraničí posílal po vlnách informace. Dodnes má pět nebo šest sešitů, kde má zapsána všechna spojení. A dokonce já, která těmhle přístrojům vůbec nerozumím, jsem byla do vysílání zapojená. Když si

potřeboval odběhnout, posadil mě k rádiu a řekl: „Poslechni si nejdřív tohohle člověka a pak zmáčkni tohle tlačítko a mluv.“ A kolikrát jsem měla na klíně svou osmiměsíční vnučku, která během vysílání plakala. Byly to tehdy strašně zvláštní časy...

Téma války je vždy traumatizující. Stejně se na ni ale zeptám...

Já jsem zažila všechny války. Kromě první světové. (smích) Ale jednou se mě moje dcera, která se učila o bitvě na Kosově poli, zeptala: „Mami, ty si pamatuješ na tuhle válku?“ Tak bitvu na Kosově poli si opravdu nepamatuju. (smích) Ale ta poslední válka... Za naší války v Jugoslávii jsme moc nespali. Někdy jsme spali, někdy ne... Báli jsme se totiž bombardování. Tehdy jsme očekávali všelicos. Kolikrát v noci, když jsme slyšeli poplach,

Vlasta Pilátová dostává ve svém novém domově v Daruvaru nový výtisk týdeníku *Jednota*.

ké zahradnictví a můj tatínek v tom pokračoval. V Mostaru jsem zakončila osmiletku a gymnázium a pak jsem odešla do Sarajeva na filozofickou fakultu studovat francouzštinu. Tenkrát se spíš učilo rusky, v ruštině jsem byla ve škole výborná. Ve škole jsem se také naučila německy a talijánsky. Česky jsem uměla z domova. Je mi líto, že jsem nestudovala angličtinu. Ta mně velice schází. Studium mně nikdy nedělalo problém. Dodnes se tomu dívám, jak mně to lezlo snadno do hlavy. Nevím proč... Asi že jsem doma hodně pracovala na zahradě. Jakmile jsem přišla ze školy, musela jsem se chytit motyčky nebo v kolečku rozvážet hnojůvku. Nebo pást krávy nebo kozy, takže jsem hodně pracovala. Proto mi to studium asi šlo tak dobře.

(Do místnosti vstupuje vnuk paní Pilátové.)

Mluví váš vnuk česky?

(smích) No, mluví! U nás aby někdo vyrostl a nemluvil česky? Ivane, představ si, přišla ke mně paní učitelka, aby si se mnou popovídala...

Máte totiž nesmírně zajímavou babičku.

Ivan: No, to jo. (smích)

že letí aviony, museli jsme rychle zhasnout světla a utíkat z bytu ze čtvrtého patra do sklepa. Tehdy nám nebylo lehké. Třebaže Daruvar neutrpěl tolik, jako jiná místa... tady spadla třeba bomba, která zbořila nemocnici. Žít v tom strachu... A mrtvech bylo taky hodně...

Kdy se z vás stala Daruvařanka?

V Daruvaru žiju od roku 1945. Nejsem původem odsud. Jsem Hercegovka, která se narodila v Mostaru. Jsem čistá Češka. V Mostaru měl můj dědeček vel-

Rodina Grünerova v Mostaru, uprostřed stojí s dítětem v náručí matka Vlasty Pilátové

Vlasta: Všechny vnuky jsme učili česky. Ivanova maminka je Chorvatka, ale naučili jsme ho. Už od plínek jsme na něj mluvili česky. Naši vnuci šli do české osmiletky v Daruvaru a pak do českého gymnázia.

Ivan: Necítím se vůbec špatně, že mluvím chorvatsky i česky. *(se smíchem odchází)*

Narodila jste se v Mostaru...

Můj dědeček Martin Houška byl apatykář. Přijel s babičkou z Čech do Mostaru asi v roce 1880. Tehdy se říkalo „mezi Turky“. Nejdřív přijeli do Zenice, to je město v Bosně a Hercegovině, kde je těžký průmysl, hodně továren, ale teď to všechno propadlo¹. Chvilí tam pobyli a pak se vrátili zpátky do Čech. Potom odjeli do Mostaru a dědeček si tam

¹ propadnout (z chorvatského propasti) – zkrachovat

otevřel apotéku. Narodily se jim tam tři děti. Z nejstaršího se stal lékař, jejich dcera zakončila v Olomouci vysokou hospodářskou školu. Byla kráskou Bosny a Hercegoviny, velká krasavice, která se bohatě provdala. Prostřední dcera byla moje maminka Lída Houšková. Druhá babička se jmenovala Vlasta Grünerová a vedla během 1. světové války květinářství. Měla hezký obchod: nad dveřmi byl velký nápis *Vlasta udova Grüner – cvječarska radnja*². Zajímavé je, že když jsem přišla do Daruvaru, tak tady bylo jedno květinářství, které vedl květinář Sajc. Když jsem tam přišla, ptala jsem se po nějakých květinách. Divil se, že se v květinách tak vyznám a ptal se, odkud takové znalosti mám. „Já jsem Grünerová z Mostaru.“ „Z Mostaru!“ dal se skoro do pláče. „Vždyť já jsem se u vašeho dědy vyučil květinářem!“ Když ho totiž po první světové válce propustili z vojska, šel k mému dědovi do učení. Dědeček se jmenoval Johann Grüner. Moje babička Vlasta Grünerová měla šest dětí: tři syny a tři dcery. Můj tatínek byl nejmladší. Nemohl tehdy na žádné školy, ale protože byl velmi moudrý, pilný a uměl jazyky, stal se z něj ředitel parků v Mostaru. Moje maminka byla dcera lékárníka. Přestože se moje rodina jmenuje Grüner, odešli moji předkové z Čech taky kvůli germanizaci. Odkud přesně pocházejí, nevím. Pamatuji si, že vzpomínali nějakou Lhotu.

Založili Češi v Mostaru Českou besedu nebo nějaký jiný spolek?

Ne, v Mostaru nebyla Česká beseda. Ale bylo tam dost českých rodin: naši Grünerovi, pak Procházkovi... František Procházka... jako bych ho viděla: s bradou jako z těch starších českých románů... Byl ředitelem průmyslové školy. Pak byli v Mostaru Maráškoví... Ani si na všechny nemůžu vzpomenout. Ale bylo jich dost. Češi se scházeli u nás. Doma jsme totiž měli klavír a velkou halu, kde cvičili maminčini žáci. Maminka v Praze studovala hudbu, ale studia nedokončila kvůli světové válce. K nám domů stále přicházeli žáci klampr klampr. Maminka se tehdy v Praze seznámila s příbuznými spisovatele Jesenina. Jeseninova manželka byla americká tanečnice, která se stala obětí neštěstí: někdo ji vezl v automobilu a šála, kterou měla na krku, se jí zamotala do kola, a tak se uškrtila. Její žačka vedla v Praze kurzy tance podle toho, co se od ní naučila. A tak moje maminka vedla kurzy moderního tance v Mostaru. To byly tance, které k nám tehdy přinášeli žáci Stanislavského. Tenkrát moderní tanec vzkvétal v Moskvě. U nás doma se tedy scházeli naši známí, Češi. Bylo to takové neformální sdružení Čechů v Mostaru. Vzpomínám, že maminka hrála na klavír Českou besedu.

2 Vlasta vdova Grüner – květinářství

Se sourozenci při letním pobytu v Zimlje (Hercegovina), první zprava je Vlasta Pilátová

Jaké jsou vaše vzpomínky na dětství v Mostaru?

Bože, to je tak dávno, kdy jsem byla malá holčička v Mostaru... Nejvíc si pamatuju, když Masaryk zemřel. Tehdy jsem ještě nechodila do školy, když maminka plakala a plakala. My čtyři děti jsme se k ní seběhly: „Co je, maminko, neplač, neplač!“ A maminka povídá: „Tatíček Masaryk nám zemřel.“ A tak jsme se taky daly do pláče, přestože jsme tatíčka Masaryka ještě neznaly... Tehdy jsem byla malá... a teď jsem stará...

Velmi často vzpomínáte na Mostar...

Mostar mám strašně ráda. Šťěstí, že se moji rodiče nedožili té naší války, protože v devadesátých letech byl Mostar těžce zničen. Nemůžu pochopit, že zničili most, který byl pět set let starý... Celej den do něj stříleli a až teprve večer padl. Co jsem se tenkrát naplakala...

Když jsem v Mostaru žila, byli jeho obyvateli Chorvati, Srbové, muslimové. Nikdy jsme nerozlišovali, kdo je kdo. To nebylo důležité. Slavili jsme naše Vánoce, pravoslavný Vánoce nebo muslimánský bajram. Slavili jsme u něj, u nich, u nás, dostávali jsme koláče ze všech stran. Naše maminka o Vánocích posílala balíčky s cukrovím všem. Ale teď je to všechno rozbítý... Válka v Jugoslávii roztříštila všechno.

(nad fotografiemi)

Tohle je dagerotypie z roku 1865. Strejce méj maminky byl dagerotypista. Tady na fotografii je moje maminka v koupacím kostýmu. Vypadá to, jako by se koupala v šatech, ale byly to plavky. V tu dobu se poctivý ženský musely koupat v šatech s rukávama. Koupaliště je Boračko jezero mezi Mostarem a Sarajevem. Tehdy se ženy koupaly v ženském oddělení, který bylo oddělený dřevěnou ohradou.

Lída Houšková, matka Vlasty Pilátové, jako ošetřovatelka ve vojenské nemocnici v Mostaru v letech 1914–1915, (první zleva)

Tahle fotografie vypadá jako z učebnice o 1. světové válce.

Však taky je z první světové války. Je na ní moje maminka, která pracovala jako ošetřovatelka ve vojenské nemocnici v Mostaru.

Na fotografiích je vaše rodina oblečena do krojů...

Kroje nám maminka ušila. A kolik jich vyšila! Pořád mám ještě svůj český kroj. Pamatuju si, jak do Mostaru přicházely balíky z Čech: krajky, látky, výkresy. Když maminka chystala kroje, tak si všechno objednávala z Čech. Naše kroje byly češtější než v Čechách. (smích) Vzpomínám si dobře, jak kroje vyšivala. Když zemřel Masaryk, tak jsme si kroje oblékli a zpívali jsme *Kde domov můj*.

První zprava je Vlasta Pilátová ve svém kyjovském kroji

Byla byste tak laskavá a ukázala mi svůj český kroj?

Jistě. Ale ukážu vám také svůj dětský kroj, který také šila a vyšivala moje maminka. Tyhle moje kroje jsou corpus delicti, že jsem Češka. Když jsem byla jako malá v Mostaru, tak se každý rok pořádal Všeslovanský večer. Kdo měl kroj, tak přišel: Češi, Chorvati, Srbové, muslimáni. Celá naše rodina byla krásně oblečena do krojů.

Moje maminka se zabývala kroji, měla je moc ráda. Ve škatuli, kde jsou uložené, mám také hercegovský kroj, který jí někdo dal. Moje maminka spolupracovala se Sarajevským muzeem a měla velmi dobré vztahy s lidmi z vesnic pod Veležem³. Měli tam maminku velmi rádi. V Ruišta, což je asi dvacet pět kilometrů od Mostaru, jsme měli v lese srub s kuchyňkou a pokojem. Tam se

3 Velež – pohoří v blízkosti Mostaru

vařilo, sušily se houby. Odjížděli jsme tam vždy na celé léto. Maminka se zajímala o život sedláků a učila se jejich způsobu života. Bydleli jsme vedle Gabičů. Měli syna, který byl ve válce četník, a druhý syn byl partyzán, což pro ně bylo těžké, protože jejich synové stáli proti sobě.

(nad krojí)

Tyhle zástěry mají přenáděrnou výšivku!

Jsou šity z černého klotu. Tehdy nám zůstal ve skříni ohromnej prapor, když zastřelili krále Alexandra⁴ v Marseille ve Francii. V celé Jugoslávii pak musel na každém domu viset velkej černej prapor. Když smutek pominul, složila maminka prapor do skříně a pak z něj ušila zástěry ke krojům. A dokonce ještě zbylo na zástěrky, které jsem nosila v první třídě. Jak já je nesnášela! *(smích)*

Podívejte se, co jsem našla! Bratrovu sokolskou čepičku! U nás v Mostaru byl velmi známý Sokol. Můj bratr byl v Sokolu a mně říkali, že jakmile dovrším deset let, tak mě tam taky odvedou. Ale už dřív jsem uměla všechny sokolský písničky. A moje profesorka tělocviku na gymnáziu nám stále připomínala Miroslava Tyrše jako zakladatele Sokola. Moje maminka byla v Sokole sestra, která nacvičovala děti. Maminka a tatínek byli těsně před válkou na všesokolském sletu v Praze. My čtyři děti jsme byly celý týden u babičky a čekaly, až se rodiče vrátí z Prahy. Pak nám o sletu vypravovali. V Mostaru působil také skaut, ale ten byl orientován fašisticky. Sokolové a skauti se tehdy nenáviděli.

Nestýskalo se vám v Daruvaru po hornaté Hercegovině?

Ne. Já jsem se totiž vlastně nikdy nepřestěhovala. Když jsem žila v Hercegovině, tak jsem o nějakém Daruvaru ani nikdy neslyšela. V Sarajevu jsem já i moje sestry Milena a Božena studovaly. Sestry studovaly hudbu a já francouzštinu. Jednoho dne někdo hledal někoho z hudební školy, aby přišel hrát do Daruvaru. A tak tam obě moje sestry odjely koncertovat. A když se vrátily, tak o něm tak krásně mluvily: „To je takové krásné městečko a ten park! Voní to tam jako v lese u nás na Ruištých v Hercegovině a skáčou tam veverky na stromech.“ Sestra taky říkala, že se seznámila s ředitelem gymnázia Josefem Kubíčkem, který říkal, že strašně potřebují profesora latiny a francouzštiny. Zmínila se

4 Alexandr I. (1888–1934) – druhý král Jugoslávie, byl zavražděn během státní návštěvy Francie bulharským revolucionářem

mu, že budu akorát končit studia. Můj bratr, který uměl česky psát (já jsem česky jenom mluvila, ale psát jsem neuměla), napsal dopis, že mám o místo zájem. Na podzim jsem přišla do Daruvaru, viděla tady tu celou krásu, a tak jsem zůstala. Přišla jsem a hned jsem dostala tenhle byt, kde žiju už padesát dva let. Jsem jako květina trvalka – kde mě posadí, tam jsem a nehnu se. Moje první práce a taky poslední bylo gymnázium Daruvar. Celý svůj život jsem pracovala na jednom místě. Celý život jsem byla ve stejné škole, ve stejném bytě, mám stále stejného manžela. (*smích*) Nic se v mém životě neměnilo.

Jak vzpomínáte na léta strávená na gymnáziu?

Strašně ráda na to vzpomínám. Prvních dvacet let bylo překrásných. Na gymnázium jsem přišla v době, kdy rok předtím začalo české gymnázium fungovat. Ten rok tam češtinu přednášel Franta Burian. Hned první rok mi říkal: „Víte co? Vy byste mohla přednášet i češtinu.“ Ale já jsem nikdy češtinu nestudovala. Nevěděla jsem, kde psát měkké *i* nebo tvrdé *y*. Doma jsme česky mluvili, ale nepsali. Proto jsem nechtěla, ale Burian mi řekl: „To se brzy naučíte.“ Měla jsem krásné žáky, kteří zakončili českou osmiletku, takže s pravopisem neměli žádný problém. Hned první hodinu jsem jim dala za úkol napsat práci na téma *První školní den*. A jeden žák se zeptal: „Soudružko, jaké *i* se v nadpisu píše?“ Ale já nevěděla, a tak jsem se chytře zeptala: „Kdo mu odpoví na otázku?“ A jeden výborný žák, Krešo Sýkora se jmenoval, mu odpověděl. „Tak jste si to zapamatovali?“ zeptala jsem se žáků a snažila se to taky zapamatovat. Také já jsem se první rok učila. Vzpomínám, že my kolegyně na gymnáziu jsme se všichni měli rádi: Češi, Chorvati, Srbové. Pomáhali jsme si.

Jaký obraz Mostaru za 2. světové války jste si uchovala ve vzpomínkách?

Bylo mně akorát deset let, když do Mostaru přijeli Němci. Lidi říkali, že musíme utíkat z města pryč. Utekli jsme tedy z Mostaru do první vesnice, kde tatínek znal jednu kavárnu, ve které jsme se stavovali, když jsme jeli na Ruišta do srubu. Hospodskéj nám povolil, abychom se nastěhovali v hospodě na první poschodí do jednoho pokoje. Tam byla moje maminka s náma čtyřma dětma, maminčina sestra s třema dětma, náš soused Karel Maleček (byl houslista) a ještě další rodiny se svejma dětma. V pokoji jsme po celé podlaze dali deky a na nich jsme spali, dokud nezačaly hučet tanky a kamiony. Jel kamion za kamionem. Němci přicházeli... Ale nebyl nikde žádný výstřel. Nic nebylo

5 přednášet (z chorvatského predavati) – vyučovat

slyšet, jenom to, že jedou. Maminčina sestra se tu noc roznemohla. Nevěděli jsme, co jí je, a tak maminka běžela na ulici a zrovna se tam zastavil jeden německej kamion. Poněvadž maminka mluvila německy, tak se ptala, jestli mají lékaře. Řekli, že ano, a hned k nám do pokoje jeden přišel. Prohlídl tetu, která měla strašnou horečku, a řekl, že má obyčejnou chřipku a ať jí dávají čaj a aspirin. Maminka hezky poděkovala. Já jsem jako holčička stála ve dveřích a ten německý lékař mě pohladil po hlavice a ptal se maminky: „Kolik má ta holčička let?“ A maminka se zamyslela: „Jéžišmarjá, ona má dnes narozeniny! Dnes má deset let.“ Podle toho jsem si zapamatovala, že mně bylo deset let v den, když Němci přicházeli do Mostaru. Když Němci přišli, nezačali hned zabíjet, a tak jsme se druhého dne vrátili do našeho domu v Mostaru. Když Němci přijížděli do Mostaru, dívala jsem se: zastavovali se napít se vody celý zaprášený. To byl začátek války⁶... Později jsme poznali, co je to okupace... V jedné vilce, která stála vedle nás, vyhodili obyvatele a nastěhovali tam ustaše. Z vilky se stal Ustašský dom a odtud se ozývaly výkřiky a volání o pomoc. Tehdy začali v Mostaru naši domácí fašisté. Byli horší než Němci. Naše ulice se jmenovala Masarykova, předtím se jmenovala Liska, ale když přišli ustaši, tak ji přejmenovali na Ustaška. Ale stejně tu naši ulici vždycky znali lidi jako Lisku. V té ulici jsou baráky a zahrady, i muslimské, a přes ty zahrady se zavčas války chodilo tajně v noci z jednoho konce města na druhý. Každého večera k nám přiváděli někoho, kdo mluvil jenom německy. Byli to židi z Německa, Rakouska i odjinud, kteří utíkali před Němcema. Ocitli se v Mostaru a nemohli se domluvit, tak je lidi posílali k mé mamince. Často u nás pobývaly starší paničky.

Vzpomínám si, jak se u nás doma Češi před druhou světovou válkou sešli, aby vybrali peněžní příspěvek na balík s adresou *Českému vojáku na frontě*. V tom balíku, který byl určený kterémukoli českému vojáku, byla čokoláda, cigarety, vlněné punčochy a rukavice a zaslali jsme ho do Francie. A představte si, že jsme dostali od nějakého vojáka poděkování, že na ně v takových chvílích myslíme. Tatínek ten dopis četl a byly z toho slzy... My jsme v té době v Mostaru ještě válku neměli, ale v jiných částech Evropy už byla.

Mohla byste mi vyprávět příběh o židovském děvčátku jménem Licika?

Jednou během okupace k nám přišla paní s lokýnkou. Mluvila s maminkou německy, a když odešla, řekla nám maminka, že ta paní přišla z Čapljiny. Čapljina je asi hodi-

6 Začátek války v Mostaru je datován rokem 1941.

nu cesty vlakem od Mostaru směrem k moři. Ta paní říkala, že v Čapljině jsou židé z Rakouska v jednom vlaku ve vagónech. Židy tam hlídali Talijáni a ne Němci, takže dovolovali, aby se ženy vzdálily z vlaku a šly po vesnicích pro nějakou stravu, protože lidi ve vlaku umírali hladem. Říkala: „My jsme z Čapljiny, mám tam sestru, která má osmiletou holčičku a dva tříapůlleté chlapce, kterým je už opravdu těžko. Holčička má běhavku a roznemohla se.“ Maminka jí na to řekla: „Víte co, jak jste přišla z Čapljiny, tak tu holčičku k nám přiveďte aspoň na týden, ať se trochu zotaví.“ My jsme taky tehdy neměli skoro co jíst, ale měli jsme zahradu, kde byla mrkev a rajčata, a tatínek měl včely.

Tříapůlletá dvojčata Hari a Walter, bratři Alice Werdisheim (Licika). Tato fotografie byla nejdražší fotografií, kterou Licika měla, a pohled na ni se nikdy neobešel bez slz. Fotografie byla pořízena 19. 7. 1940 v Rumě (Srbsko) během transportu rakouských židů do koncentračního tábora na ostrov Rab

Měl sto dvacet úlů, takže jsme měli hodně medu. A druhý nebo třetí den večer v noci ta paní zařukala. Pamatuju, že se jmenovala Tante Lilly. Tu holčičku přivedla s sebou s tím, že si pro ni za týden přijde. Ta holčička u nás zůstala, říkali jí Licika. Vlastním jménem byla Alice Werdisheim a byla z Leobena z Rakouska. Protože byli předtím v Rumě, což je blízko Bělehradu, nachytala nějaká srbská a chorvatská slovíčka a můj bratr uměl ze

Licika v Tel Avivu v roce 1952 jako vojákyň izraelské armády.

Zleva: Licika, její švagr a sestra

školy německy, takže jsme se s ní domluvili. Licika nás tak krásně bavila a zpívala nám. My jsme byly čtyři děti a ona byla pátá. Nejdřív nás naučila písničku: „Zu Mantua in Banden Der treue Hofer war, In Mantua zum Tode Führt ihn der Feinde Schar. Es blutete der Brüder Herz, Ganz Deutschland, ach, In Schmach und Schmerz, Mit ihm das Land Tirol“.⁷ Ale taky nás naučila židovský písničky, třeba *Junai junai junai Israel*. Ukazovala nám ale, že se tyhle židovský písničky nesmějí zpívat. My jsme byli formálně katolíci. Do kostela jsme nechodili. U nás se jenom křtilo. A moje babička byla husita. Několik dní s námi Licika byla, hrála si s námi, učila nás zpívat, když se tatínek dozvěděl, že ten vlak s židama z Čapljiny odjel k moři. Odjeli na ostrov Rab, kde všechny židy z toho transportu zabili. Ale jak je zabili, jsme se nikdy nedozvěděli. Tatínek psal po válce na ostrov Rab, jestli tam jsou nějaký pozůstalý, protože Licika měla v tom vlaku dva malé tříapůlleté bratříčky, babičku (druhá babička zemřela cestou v transportu), maminku, tetu... (pláč) Proboha, proč zabíjeli tak malé děti! ... A tak u nás Licika skončila. Maminka ji hned za-

⁷ Tyrolská hymna, k níž slova napsal v roce 1831 Julius Mosen a hudbu složil o 13 let později Leopold Knebelberger.

Licičina svatba v Tel Avivu v roce 1952

psala k jeptiškám do školy. Neměla žádné dokumenty, byla židovka, a tak maminka řekla matce představené, že holčička je židovka, ale že má obrovskou chuť stát se katoličkou. Nalhala jí i jiné věci. Sestra to ale všechno pochopila. Přestože mohla jít na policii a říct, že máme doma židovský dítě, a můj rodiče a Liciku by odvedli, neudělala to. Mičela a Licika k nim šla do školy.

(nad fotografiemi)

Podívejte se, tohle jsou Licičini bratříčci dvojčata, kterým bylo tři a půl roku. Ta fotografie byla pořízena v roce 1940 v Rumě blízko Bělehradu, kde se transport s židy z Rakouska zastavil. Je to fotografie několik měsíců před jejich smrtí v koncentračním táboře na ostrově Rab. Tam je čekala smrt... Kdo jenom může zabít tak malé děti... Kdo?

Kudy se ubírala Licičina cesta po 2. světové válce?

Licice vyvraždili ve 2. světové válce rodinu. Můj tatínek se všude možně ptal a psal na Rab, co se stalo s Licičinou rodinou, ale nikdo o nich neměl žádné informace. Žádní židé už tam nebyli. Takže ani nevíme, jakým způsobem svůj život skončili. Snad je podře-

zali a hodili do moře... Po válce si židovská obec v Mostaru Liciku převzala, aby ji spojili s její starší sestrou v Izraeli, která se před válkou provdala a utekla s manželem do Izraele, protože se neshodla s tatínkem. Jejich tatínek byl v Rakousku velkoobchodník textilem. Tak se setkala se svou sestrou v Tel Avivu, která byla její jediný žijící příbuzný. Tehdy už byla Licika skoro děvče, a tak musela po svém příchodu do Izraele na vojnu. Nerada střílela, a tak aby ji z vojny pustili, vdala se za bulharského žida, s nímž žila v Izraeli. Narodily se jim dvě děti. S její rodinou v Izraeli jsme se seznámili a dodnes jsme v kontaktu. Když Licika odcházela do Izraele, tak jsem v tu dobu odešla z Mostaru na stavbu mládeže. Tehdy to tak chodilo: musíš jít, brigáda už čeká. Ani jsme se nerozloučily. Dlouhé roky jsme se neviděly, psaly jsme si, ale velmi málo. Víc si Licika dopisovala s mým tatínkem.

Licika na návštěvě v Daruvaru v roce 2003, zleva sedí: Licika, její manžel Eli, dcera paní Pilátové Lída, Vlasta Pilátová, její manžel Dalibor drží na klíně pejška Aišu

Zrovna předloni mi poslala dopis, který jí můj tatínek psal, jak je smutný, že tolik dětí vychoval a teď je sám se svou druhou ženou. Všechny děti se mu rozběhly do světa. Byl to smutný dopis. V kontaktu jsem s Licikou ale stále byla. Potom sem ale za námi přijela se svou rodinou. Psaly jsme si velmi dlouhé dopisy, dokud se neobjevil počítač. To jsme si pak začaly skypovat. Musím říct, že Mostar se Licice navždy otiskl do duše, navždy si ho zamilovala. Na začátku tohoto roku Licika zemřela...

Vím, že vaším rodičům byl udělen významný titul *Spravedlivý mezi národy*⁸.

Ano, po válce. Když se Liciky po válce v Izraeli ptali, koho na ocenění navrhuje, tak řekla jména svých rodičů: Fráňo a Lída Grüner, Mostar⁹. Jména svých rodičů jsou navždy zapsána v Jad Vašem¹⁰. Ale my jsme Liciku nezachraňovali, abychom dostali ocenění. Byla to opravdu osudová náhoda, že u nás zůstala. My jí chtěli jenom vyživit. Tehdy jsme neměli ani ponětí, že je vezou na smrt. Až po válce došlo k odhalení všech těch hrůz. Dodnes ale nechápu, jak mohla okupaci přežít, když v noci se nesmělo vycházet a bylo slyšet jenom čizmy okupantů, když šli po ulici, a slyšet bylo jenom: „Stoj! Stoj ili pucam!“¹¹ Nechápu, jak Tante Lilly mohla s tak malou holčičkou jít za noci z Čapljiny až do Mostaru. To byl asi osud... Liciky vnučka Ája studovala v Německu němčinu, protože oni byli původem rakouští židi. Hodně se v Německu zabývala tématem holokaustu, psala o něm a hledala lidi, kteří ho zažili. Chodily k ní skupiny Němců, kterým o holokaustu vyprávěla, a také posílala lidi ke své babičce, tedy Licice, do Tel Avivu, aby jim Licika jako přímý svědek o válce vypravovala.

Naučili jste Liciku česky?

Česky trochu mluvila, ale chorvatštinu a srbštinu zvládla lépe. Psali jsme si chorvatsky. Když odešla do Izraele, mluvila jazykem ivrit. Je to jazyk všech židů, kteří po válce přišli do Izraele, aby se mezi sebou domluvili. Po válce ke mně Licika přijela do Daruvaru i se svým manželem. Jednoho dne jsme spolu všichni seděli v kavárně, kde můj bývalý žák, kterého jsem měla na francouzštinu, pracoval jako číšník. Licika se svým manželem mluvila jazykem ivrit. To je tak krásný a zvláštní jazyk, jakoby ptáčci mezi sebou cvrlikali. Mého bývalého žáka jejich jazyk zaujal, a tak se mě ptal, jakým jazykem mluví. Licika rozuměla, na co se ptá, a tak odpověděla: „Ivrit.“ Podivil se: „Taková hezká paní a tak nepěkně se chová.“ Smála jsem se: „Ale ona vám právě řekla, jak se ten jazyk jmenuje.“ On totiž rozuměl *idi, ti vrid*, což znamená, s odpuštěním, „jdi do prdele“. Když pochopil toto nedorozumění, strašně se smál a s ním i půl kavárny.

8 Spravedlivý mezi národy – titul uděluje izraelský památník Yad Vashem (Jad Vašem) lidem nežidovského původu, kteří přispěli k záchraně židů před holokaustem

9 Jména byla zapsána pod číslem 5274 v roce 1992 v podobě Griner, Franjo & Lidija, viz Yad Vashem [online]. Cit. 2018-09-12. <<http://www.yadvashem.org/yv/pdf-drupal/bosnia.pdf>>.

10 Yad Vashem (Jad Vašem) – památník obětí a hrdinů holokaustu v Izraeli (Jeruzalém)

11 Stůj, nebo střeň!

Lidmila

Neděje. Cijeli život nećemo zaboraviti holokaust.
 Bavimo se time bez kraja i ne možemo zaboraviti.
 It ja nikad neće zaboraviti kako sam došla kod vas, kako
 ste se brinuli o meni i kako ste se ponašali kao da sam
 jedna od vas. Da li mi se to samo čini? Do sada, skoro
 70 godina ja još uvijek kažem „Kod vas, u Mostaru.“
 Nadam se da se nisi previše umorila sa ovom pričom.
 Smije smo u redu. Emilija je slatka i t.d.

Celý život nezapomeneme na holokaust. Zabýváme se tím bez konce a nemůžeme zapomenout. A já nikdy nezapomenu, jak jsem k vám přišla, jak jste se o mě starali, jak jste se chovali, jako bych byla jedna z vás. Nezdálo se mi to jenom? Doteď, skoro sedmdesát let, ještě stále říkám: „U nás, v Mostaru.“

Úryvek z Licičina dopisu přepsaný paní Pilátovou na dopisní obálku

Kdy jste poprvé navštívila Česko?

Poprvé jsem tam jela se svým mužem s českou osmiletkou, třebaže jsme oba učili na gymnáziu. Ani si nedokážete představit, kolik známých v Čechách máme! Protože je můj muž radioamatér, tak má všude známé, protože z bývalé Jugoslávie uteklo během války spousta lidí. Jugoslávci jsou všude po světě. V Čechách jsem toho viděla dost, ale znala jsem je dost dobře už před cestou, protože jsem o nich hodně četla už jako dítě. My jsme doma měli vždycky hodně českých knížek, zvláště můj dědeček Houška. Moji rodiče každého roku až do války objednávali knížky z Čech. My měli takových krásných českých knížek! Můj dědeček jako student opsal celou knihu *Lešetínský kovář*. To byla tehdy v Čechách pokroková a zakázaná kniha. Opsal ji do památníku a dokonce vymaloval i obrázky: roztomilá vesnička a děvče, které kouká z okýnka. To byla doba, kdy lidé opisovali *Lešetínského kováře*... A s babičkou Grünerovou jsme doma hodně zpívali: *Sbohem buď u dále, vesničko s topoly, Stará kovárna*... To nás naučila babička květinářka v Mostaru...

Chystáte novou knihu?

Já!? Ale já jsem nikdy nepsala knížky. Vždycky, když jsem něco zažila nebo mi někdo vypravoval něco, co by stálo za to, aby se o tom dozvěděli druhý lidi, tak jsem si napsala ceduličku. Tu jsem si dala v kuchyni do kredence, kde mám utěrky. Jéé, pod těma utěrkama bylo ceduliček! Teprve v šedesátých letech mě napadlo, že bych mohla napsat povídku na základě zážitku. S psaním jsem vlastně začala náhodou, když jsem nemohla usnout. Začala jsem posílat příspěvky do *Jednoty*, do *Dětského koutku*, *Kalendáře*, ale nikdy jsem se za spisovatelku nepovažovala.

Děkuji vám za rozhovor.

Ale prosím vás, až budete rozhovor přepisovat, tak nic nepřikrášlujte. Třeba, že jsem starej komunista. Ale já jsem z těch prvních poctivých komunistů. Stalin a ty ostatní pak komunismus zničili. Tehdy jsme ani nevěděli, co se v Rusku děje, že tam lidi umírali hladu. Ráda vzpomínám na své mládí, na stavby mládeže. V posledním ročníku gymnázia jsem jela na stavbu železnice na dva měsíce. Vozili jsme hlínu na trakaři a dusali ji. Byla to těžká práce, ale my ji děláli s takovou radostí. A během práce jsme zpívali! Spali jsme na tvrdých prknech, ale vůbec nám to nevadilo. My měli tehdy úplně jiné mládí. Ráda na něj vzpomínám. A také bylo mezi lidmi víc lásky...

Ještě jednou děkuji.

Já si vás tu nechám do rána. Tady můžete i spát. A prosím vás, klidně přicházejte každéj den.

Fráňo Kuželka

(narozen 27. 8. 1957 v Kruščici, Srbsko)

- ředitel autosalonu a autoservisu v Rijeci

Kamkoliv se v České besedě Rijeka obrátíte, setkáte se s nimi. Manželé Mira a Fráňo Kuželkovi jsou plně zapojeni do spolkové činnosti rijeckých krajanů. Jako pár tančí v taneční skupině, zpívají v pěvecké skupině, starají se o výzdobu Českého domu T. G. Masaryka v Rijeci, docházejí na lekce českého jazyka, aby se zdokonalili v českém jazyce...

Nebojí se zkoušet nové věci. Na jedné lekci českého jazyka jsem svým dospělým studentům představovala hru na famfrnoch, tradiční lidový nástroj. Fráňu nástroj natolik zaujal, že se rozhodl stát se prvním krajským „famfrnochistou“ a tento nástroj dále propagovat.

Kromě aktivit v Besedě se oba plně účastní kulturního a společenského života v místě, kde žijí a pracují. Stali se sponzory mnoha kulturních akcí, například tzv. Zvončarů Zamet¹.

¹ Zvončari Zamet – česky zvonkaři Zamet, v období masopustu obcházejí vesnice kolem Kastavu u Rijeki průvody zvonkařů, jsou to bíle oblečení muži v modrobíle pruhovaném triku a ovčí kožešině. Kolem pasu mají zavěšeny malé zvonky a velké zvonce, s nimiž dělají velký rámus. Hlavu pokrývá obrovská zvířecí maska. V roce 2009 byl průvod zvonkařů zařazen mezi Chorvatské památky nehmotného kulturního dědictví UNESCO.

Fráňo Kuželka s dcerami učitelky B. P. Šolcové (2017)

Fráňo, zabýval jste se vaší rodinnou historií?

Když jste mi řekla, že byste se mnou chtěla dělat rozhovor, zašel jsem za svou tetou, která žije tady v Rijece. Je jí osmdesát dva let, tak jsem se jí na naši historii zeptal.

Co jste se od ní dozvěděl?

Za první vojny pohynul babiččin manžel, co přišel sem. A jeden můj strejček pohynul v druhý válce. Před druhou vojnou vzali mýho dědu v Srbsku do juhoslovanského vojska, pak ho chytili Němci ve čtyřicet prvním a odvezli do Německa, kde byl čtyry roky na nucených pracích v nějakým lochu. Ale asi se tam neměl tak špatně. Viděl jsem starý fotografie, jak tam pije pivo. *(smích)* Ale první i druhá vojna byla velká hrůza... Vojny byly a budou... Jsem moc šťastnej, že žádný z mý rodiny neustrádal v tý naší domovinský²

2 domovinská válka – (chorvatsky *Domovinski rat*) je Chorvatská válka za nezávislost, tedy Vlastenecká válka, která se odehrála na území dnešního Chorvatska v letech 1991 až 1995, šlo převážně o konflikt mezi Chorvaty a chorvatskými (krajinskými) Srby

Před rodným domem v Kruščici. Uprostřed sedí babička Mariánka Hubert, která jako první z rodiny odešla do Rijeki. Ležící hoch nalevo je Fráňův otec

válce. Bratr a sestra žili v Kruščici³ a já tady v Rijeci. Když začala válka, hledali vojáky, ale já jsem nešel, protože jsem měl firmu, která dělala pro vojsko. Ale vzali mi dělníky. Stejně jsem se bál, že mě do vojska vezmou, protože na druhý straně byli moji. Nedokázal jsem si představit, že bych bojoval proti lidem, který znám: v Srbsku jsem měl mámina bratrance a další příbuzný... Během domovinský války se sem vrátily věci, který tady byly před druhou světovou vojnu: „Tvůj děda byl ustaša!“ „A tvůj strejč četník!“ Ten kdysi zabil strejčka tomu a ten zase tamtomu. Všechno se to vytáhlo zpátky. Nejhorší to bylo v Lice⁶ a kolem řeky Sávy, tam žilo hodně Srbů. Slavonie byla taky hodně po-

-
- 3 Kruščice – česká vesnice v srbské části Banátu, tzv. Vojvodině, kam se Češi stěhovali především v 1. polovině 19. století, v současné době zde žije asi 200 Čechů
 - 4 Ustaša – chorvatské ultranacionální, ke katolictví se hlásící fašistické hnutí, působící v meziválečném období a hlavně během 2. světové války
 - 5 četník – (srbsky četnik) příslušník srbských národních paravojenských sborů, během 2. světové války začali četníci spolupracovat s Německem a Itálií, po válce byli četníci jako hnutí oficiálně zakázáni, během 90. let bylo četnické hnutí v Srbsku rehabilitováno
 - 6 Lika – region nacházející se v příhraničí s Bosnou a Hercegovinou, během občanské války byla Lika svědkem těžkých bojů mezi srbskými ozbrojenci a chorvatskou armádou

Sourozenci Kuželkovi před rodným domem.
Nejstarší hoch je Fráňo. Dítě na motocyklu je příbuzný

stižená. Před válkou jsem měl spoustu kamarádů: Srby, Bosánce, muslimány, Chorvaty. Dřív jsme nevěděli, kdo je kdo, to nebylo důležité. Měl jsem moc dobrého kamaráda. Byl to Srb a žil v Bosně v muslimánské části. Za války mu tam zabili tátu, a tak už v devadesát prvním odešel do Austrálie. Ani jsem nevěděl, že je Srb.

Vaše rodina žije v Rijece. Co vás sem přivedlo?

Jako první přišla do Rijeky moje prabába Marie Hubert, říkali jsme jí Marijánka. Žila v Kruščici a její manžel Mates pohynul v první vojně. Ostala jako mladá vdova a měla dvě dcery a dva syny. Prabába Marijánka byla velmi pobožná, a tak šla 15. srpna, kdy je svátek Vela Gospa⁷, do Rijeky na pouť na Trsat⁸. Moc se jí v Rijece líbilo, tak tu zůstala. Původně zamýšlela zůstat měsíc dva, ale nakonec zůstala napořád. To bylo v šedesátém roku. Hned rok nato za ní přišly dvě moje tety. A pak za nimi přišla moje teta, která je ještě živá. A za nimi přišel můj strejček, který tu začal pracovat jako zedník. V šedesát šestém pak přišla i moje bába Antonia, který jsme říkali bába Tonka, a děda Franta, rodiče mojího táty. Bába a děda měli osm dětí. Já se jmenuju Fráňo po dědovi.

Odstěhovala se celá vaše početná rodina do Rijeky nebo někdo zůstal v Kruščici?

Z tátovy strany přišli všichni sem do Rijeky. Máma a její rodina ostaly tam v Kruščici a můj táta taky. Můj bratr a sestra zůstali. Rodiče už zemřeli, ale teď tam mám synovce

7 Vela Gospa – svátek Nanebevzetí Panny Marie, slaví se 15. srpna

8 Trsat – nejstarší mariánská svatyně v Chorvatsku, podle legendy přenesli andělé z Nazaretu na trsatskou horu do Rijeky rodný dům Panny Marie, po třech letech jej andělé přenesli do Loreta do Itálie, kde je dodnes

a jeho rodinu a bratrance a sestřenice. Moje máma se jmenovala Anna, ale říkali jí Nanyňka. Narodila se v třicet šestým a příjmení měla Žák. Od famílie Žák ještě příbuzný zůstali. Pak odešli do Bele Crkve⁹.

V kruščické gruntovní knize, tzv. gruntovnici, se píše, že nejstarším Čechem, jemuž byl přidělen v Kruščici statek, byl Michal Hubert. Vaše prababička se jmenovala Marie Hubert... Není to váš příbuzný?

Ptal jsem se na to tety, ale neví. Prabába Marijánka Hubert se narodila roku 1884, takže ona by asi věděla, jak, kdo a odkud přišel do Kruščice. Teta říkala, že se tahle historie příchodu nikdy v rodině nevyprávěla.

Vidím, že jste se na rozhovor perfektně připravil. V ruce máte poznámky, nahlížíte do rodokmenu...

No, chtěl jsem vědět: kdo, vodkaď, jak a kam...

Víte, jak se vaše rodina dostala do Kruščice?

Do Kruščice jsme přišli pravděpodobně z Rumunska z Bígru. Máma mně vyprávěla, jak chodila na pouť do Bígru a že je tam taky příjmení Kuželka. Prý tam našla nějakou bábu, která říkala, že tam byli nějaký Kuželkovi. Jistotu, že tam ale máme příbuzný, nemám. Dříve za Ceaușescu to byla hrůza. Lidí nesměli nikoho přijmout do stavení, nikdo u nich nesměl přespat a v určitou hodinu museli hasit¹⁰ světlo. Brzy ráno jsme vyšli z Kruščice na pouť do Bígru, ale hned jsme se museli vrátit zpátky, protože nás tam žádný nesměl přijmout. Do Rumunska jsme měli volný vstup, protože jsme měli jugoslávský pas, a tak jsme byli svobodný. A Tito byl s Ceaușescuem zadobře. Ale oni z Rumunska mohli přijít do Jugoslávie jenom jednou za čtyry roky. Pamatuju si, jak jugoslávsko-rumunská hranice byla zvoraná, to byl pruh osm devět metrů. Rumunský vojáci měli strážný boudy, měli flinty, a kdo chtěl přejít z Rumunska do Jugoslávie, tak ho hned zabili. Na hranicích byly zátarasy, aby auta nemohla projet. Jako kluk jsem na poutě do Bígru chodil. Pamatuju si, že tam lidi neměli nic, tak jsme tam nosili Vegetu, italský šusťáky, cigára, Coca-Colu, žvýkačí gumy. Když jsme šli do krámu a chtěli něco koupit, tak tam měli jenom levný salámy. Jinak byl krám prázdný.

⁹ Bela Crkva – město ve Vojvodině, které čítá 10 tisíc obyvatel

¹⁰ hasit – zhasnout

Bratři Kuželkovi před rodným domem v Kruščici (1963). Fráňo stojí vlevo

V šedesát osmém roku se Tito pohádal s Rusama, tak lidi, který byli pro Stalina, museli odejít z Jugoslávie. Od sestry jeho dědy dva syni utekli do Rumunska, kde žili. Zpátky domů se dostali až za deset let, kdy přišli navštívit svoji mámu.

Narodil jste se v Kruščici. Stojí stále váš rodný dům?

Ano, narodil jsem se v Kruščici. V padesát šestým roku se moje máma a táta oženili¹¹, ale ve stavení už nebylo moc místa, protože taky jeden můj strejček se oženil a děti měli šest. Bydleli tu taky rodiče, bába, děda. Druhá bába šla radši k dceři, která se provdala do Bělehradu. Od jeho dědy sestra byla vdaná za Jiroviče, který byl truhlář. Jmenovala se Karolína. Měli dost peněz, ale neměli děti. A můj děda měl moc dětí, tak Karolína říkala, ať

jde bydlet k ní. V tom stavení jsem se tedy narodil a tam mě moje bába číhala¹² asi osm nebo devět roků. Když odešli do Rijeky, tak stavení zůstalo prázdný a my jsme tam žili. Moji rodiče v tom stavení už zvonali. To stavení pořád stojí, ale je prázdný, nežijí tam žádnéj.

Čím se vaše rodina v Kruščici zabývala?

Můj děda byl řemeslník, byl truhlář. Druhej děda byl na zemi. Říkali mu Franta Drumárov. To byla přezdívka. Všichni tam v Kruščici mají přezdívky. Kdysi byly cesty, které se musely opravovat. Drum znamená dlážděná cesta. Bela Crkva byla celá dlážděná, tomu říkají tam u nás turska kaldrma. Cesta od Kruščice do Bele Crkve byla dlážděná. Můj táta se jmenoval Theofil. Když měl kmotr mýho tátu křtít, tak se podíval do kalendáře

11 oženili – ve významu vzali se, nechali se oddat

12 číhat – ve významu hlídala

a řekl: „Kluk bude Theofil.“ Dřív nedávali jména dětem rodiče, ale kmotři. Tátovi říkali Tofi Drumárov. Drumárov po dědovi. A mně říkali Fráňo Tofilov, to zase po tátovi.

Můj táta měl rád dělat na poli. Měl rád pole a koně. Až do své smrti měl koně rád... Zemřel v osmdesát čtvrtém roku a můj syn Igor se narodil v osmdesátém druhém roku, tak jsme syna křtili tam v Kruščici. Už ho ale nekřtil starej kněz Löhner. Jsem rád, že táta ještě viděl našeho syna.

Fráňův otec

Táta měl pole od svého táty, kterej odešel do Rijeky, a měl taky pole od máminy rodiny, od Žakových, protože odešli do Bele Crkve, a děda s babičkou zemřeli. Takže všechny pole převzal můj táta. A tak rodiče pracovali na poli. Já a můj bratr jsme jim pomáhali, co jsme mohli, ale pak jsem šel na vojnu do Záhřebu. Po vojně jsem se vrátil domů, ale v sedmdesát osmém roku jsem odešel do Rijeky.

Líbila se vám práce v zemědělství?

Pracovat na poli mě moc nebavilo. Ale když jsem byl malej, tak to pro mě bylo zajímavý. Třeba se mně líbilo sekání těma starejma kosama. V Kruščici jsme měli vinohrady, pro-

tože táta měl rád rožniky¹³. Rožnikům se tam dařilo dobře, protože Kruščice je počátek Banátu. Není tam jenom rovina, ale jsou tam i vršky, takže v našem okolí bylo hodně vinohradů. V našem kraji se dařilo i ovoci, ořechům, meruňkám... Tohle všechno jsem měl rád, ale pracovat na poli se mně nelíbilo. Práce na poli je moc těžká obživa. Dřív se ze zemědělství dalo žít, protože se věci daly prodat. Nebylo supermarketů. Tehdy šla máma do Bele Crkve na plac¹⁴ a prodávala, co se doma vypěstovalo: brambory, vejce, sejr¹⁵... Dřív se mohlo z pole žít. Dnes ne, je jiná doba.

Jaká zvířata jste kromě koní chovali?

Táta měl ještě krávy, ovce a svině. Ty se mohly pást u rumunských hranic, kde jsme měli hezkou pastvinu. Ve vesnici byl ovčář, kterej sháněl a číhal ovce z celý vesnice. A každěj věděl, který ovce jsou koho. Taky byl u nás ve vesnici sviňář. Ten zase číhal svině a taky krávy. Každý ráno se pouštěly ze stavení ven a ten, kterej je číhal, je sbíral a šli tam k rumunský hranici. A večer se vrátili domů. Každá kráva věděla, kde bydlí. Dřív měli ovčáři taky salaše, kde ovce mohly zůstat a kde se dojily, dělal se sejra a stříhaly se. Líbilo se mně tam u nás, ale nelíbilo se mi kopat a orat... To byla těžká práce.

Kam jste chodil do školy?

Do školy jsem chodil v Kruščici, kde byla srbochorvatská základní škola. Tehdy to bylo tak, že z poloviny byla Kruščice srbská a z poloviny česká. Ve vesnici tedy byl pravoslavněj i katolicej kostel, jeden od druhýho stál asi dvě stě metrů. Dřív se ve škole učili víc češtinu, ale když jsem v šedesátých letech chodil do školy já, tak jsme měli češtinu dvě hodiny už jenom jednou v tejdnu. Když jsme šli my Češi na češtinu, tak na nás Srbové každý čtvrtek volali: „Ej, Česi, češka škola! Ajde učit češtinu!“ Ale pamatuju si, že to bylo málo. Češtinu jsem měl teprve od čtvrté třídy. Hodiny češtiny jsme měli proto, abychom se naučili česky číst a psát. Mým učitelem byl Alois Hlaváček, který učil češtinu, ale také nás učil dějepis. V Kruščici jsem chodil do školy osm let. Potom jsem šel do Bele Crkve. To je malý město, který má asi deset tisíc obyvatel. Dřív tam žilo víc lidí, když tam byli Němci před vojnou. Ve městě bylo gymnázium, dvě základní školy a škola pro kvalifikované dělníky. Tam se učili zedníci, tesaři, betonáři a taky autoklempíři, automechanici a lakýr-

13 rožniky – hroznové víno

14 plac – tržiště

15 sejr – tvaroh i tvrdý sýr

Základní škola v Kruščici. Chlapec stojící jako druhý od učitelky je Fráňo (1964)

níci. Já jsem šel na automechanika. Učili jsme se čtyři roky. Bylo nás asi 28 ve třídě. U nás nebylo tolik práce, tak jsem šel do Rijeky. Přišel jsem za příbuznými a už jsem tu zůstal.

Jaké byly vaše začátky v Rijece?

V Rijece jsem začal pracovat v Peugeot autoservisu, který měl dole na Kantridě¹⁶ Véno Doležal, Čech z Daruvaru. Pracoval jsem u něj až do jeho penze, kdy jsem servis převzal. Dřív za Jugoslávie to byl Technoservis Bělehrad. Servis byl dole v přízemí v domě, kde Véno žil. Provoz servisu mu časem začal překážet, a tak jsem si pronajal jinou dílnu. Pak jsem ale koupil pozemek, kde stojí současné autocentrum, kde pracuje šestnáct zaměstnanců. Ale mezi zaměstnanci je i manželka, já, syn a dcera.

Mluvili jste doma v Kruščici jenom česky?

Doma jsme vždy mluvili česky. Asi devadesát devět procent Čechů v Bele Crkve a Kruščici jsou katolíci, takže se chodilo do kostela, kde jsme zpívali a modlili se česky. Naším farářem byl Löhner z Bele Crkve. Byl Němec, ale uměl česky a mši svatou držel na čes-

¹⁶ Kantrida – městská čtvrť v Rijece

kým jazyku. Přicházel k mé tetě Karolíně na svátky na oběd a pouštěl nám diafilmy, jak byl Ježíš Kristus vzatej na kříž. Češi vždycky mluvili v kostele česky. Tady v Rijece mluvím česky se svojí tetou, ale doma ne. Když k tetě přijdu, tak se s ní zdravím *pochválen buď Pán Ježíš Kristus*. Když se loučíme, tak *spánembohem*. To nám zůstalo z Kruščice. Starý lidi v Kruščici se pořád takhle zdraví. Moje rodina byla dost pobožná a chodili jsme do kostela. Jako kluk jsem byl ministrant. Vzpomínám si, že kněz říkal, že je třeba mladých kněží, ale nikdo se v Kruščici ani v Bele Crkve mezi Čechy nenašel. Žádný nešel za kněze.

Když přijedu do Kruščice, tak tam mluvím česky. Mám tam jednoho příbuzného, jmenuje se Karel Jírovič a je z Českýho Sela. V Českým Selu ale mluví abliánsky. Mají některá jiná slova, než my v Kruščici. Třeba my v Kruščici říkáme: „Teď budu dělat to.“ A oni říkají: „Tejka budu dělat to.“ Oni totiž byli dost izolovaný. To byla čistě česká vesnice. Měli jenom jednoho Srba. Ale i ten Srb uměl česky jako lidi ve vesnici.

Z čeho vzniklo slovo „abliánsky“?

Češko Selo, to je srbsky. Ale předtím se vesnice jmenovala podle jména Ablián nebo Fabián. Takže my říkáme těm z Češka Sela Abliánci. Dost jsme na jejich účet špásovali. I písně o nich jsme měli.

Vaše manželka Mira mluví česky. Naučila se česky od vás?

Mira žila v jedné srbské vesnici asi šest kilometrů od Bele Crkve. Každou neděli jsme měli u nás v Kruščici v Českém domě taneční zábavu. My měli plechmuziku¹⁷ a tancovali jsme polku a valčík, což Srbové netancují, oni tancují jenom kola¹⁸. Miře se tyhle tance líbily, a tak přicházela k nám do vesnice tancovat a taky navštívit nějakého svého příbuzného. A tak se naučila naše tance a přitom se trochu naučila česky a taky tady v Rijece od méj tety.

Jaké byly vztahy mezi Čechy a Srby?

Češi byli vždycky odvojený od Srbů. Drželi se pro sebe. To bylo ještě v šedesátých letech. Pak se ale začali míchat. Čechů bylo vždycky dost, takže se nemuseli míchat se Srby, a taky

¹⁷ plechmuzika – dechovka

¹⁸ Srbské kolo je folklorní kolektivní tanec, kdy se tanečníci mezi sebou drží za ruce a tančí v řadě, nejčastěji v kruhu.

farář Löchner dával pozor, aby se Češi mezi sebou nemíchali s blízkými příbuznými. Když se můj táta, kterej se jmenoval Kuželka, ženil, tak farář zjišťoval, jestli moje máma, která měla v příbuzenstvu Kuželkovy, není jeho blízká příbuzná. Ale některý se ženili se svými příbuznými, ale bylo to už třetí nebo čtvrtý koleno. V Kruščici tolik ne, ale v Českým Selu¹⁹ ano. Tam jich bylo málo, a tak se ženili mezi sebou. Ale míchaly se i vesnice mezi sebou.

Kde jste se v Kruščici scházeli ke spolkovému životu?

Ve vesnici jsme se scházeli v jednom stavení nebo v kostele, kterej stál na velkém pozemku. U kostela stála malá budova, kde žil kostelník s manželkou. Protože to byl velkej plac, tak farář říkal, že se na něm může postavit České dům, protože Kruščice v té době žádnéj neměla. A tak se vedle kostela postavil Dům, to bylo asi v šedesát pátým. Tam jsme se scházeli a vzpomínám si, že první televizor, na kterej jsme koukali, byl v Českým domu. Do Domu jsme chodili tančit, měli jsme tam zábavy, divadla. Já jsem taky hrál v jednom kousku, ale už si nevzpomínám, co to přesně bylo. Dost jsme se tam naučili.

Drželi jste masopust?

Masopust jsme v Kruščici drželi tři dni: neděle, pondělí a úterý. Masopust byl před Popelčín středou. V neděli ráno asi od desíti hodin do dvou třech byl tanec dětí a pak nastupovali dospělí. Ty tančili až do rána. Na těchhle zábavách jsem se naučil tančit. Naše masky nebyly hezký, jako teď jsou: vzali jsme si starý šaty, namazali jsme se, začernili a bylo to. V průvodu jsme měli i tradiční masky a taky osla, s kterým jsme procházeli vesnicí. Na starej vůz a koně jsme dali starej šporhed, na kterým jsme pekli jitrnice, klobásy a maso, taky se smažily koblížky. V neděli byl jenom tanec a druhý den v pondělí i celý úterý žádnéj nedělal. Taky jsme dělali masopustní veselku. Mužskej byl nevěsta, jinej mužskej byl mládenec, hrála harmonika a tak jsme šli po vsi. Chodili jsme i s tím oslem... chudák... Dříve ale nebyl žádnéj spolek na ochranu zvířat. Byl to špás, píseň a družení po celý den. Pondělek i úterek večír byl tanec. V pondělí až do rána, ale v úterý jenom do půlnoci. V půlnoci se někdo namaskoval jako nebožtík, dali jsme ho do truhly, posypali ho bílou moukou a jeho manželka nad ním naříkala, jak byl chudák nebožtík za života dobrej člověk. To trvalo asi hodinu. A tím končil masopust.

¹⁹ Češko Selo (Česká Ves) je česká vesnice v srbském Banátu, po 2. světové válce tu žilo téměř 200 lidí, v současnosti to je 40 obyvatel, do roku 1946 se vesnice jmenovala Ablián či Fabián.

Bířmování v Kruščici (1966). V první řadě stojí třetí zleva Fráňo Kuželka

Jak jste slavili Velikonoce?

Jako děti jsme chodily v sobotu s řehtačkou a zpívaly církevní písničky. Chodili jenom kluci. To se šlo od stavení ke stavení a zpívala se písnička: „Když Pán Ježíš umřel, zvony odletěly, pod nebesa pohřben, tam zůstávaly. A ty židi nevěrný jako psi černý kopali jámu Ježíši Pánu. Když ho jali, ukřižovali, na Velkej pátek do hrobu dali. Na Bílou sobotu zas vykopali.“ Pak jsme řehtali řehtačkama. Měli jsme řehtačky do ruky. Když jsme odzpívali, dostali jsme peníze a koláče. Do košíku nám lidi dávali vejce.

To mně připomnělo Tři krále... Na Tři krále jsme se maskovali za krále, já byl ten černej vzadu. Jeden člen z církevního sboru šel s námi a psal na stavení křídou tříkrálovou značku. My zpívali koledu *My tři králové jdeme k vám* a lidi nám dali vypít sladký likér a darovali nám koláče a peníze.

Chodili jste o Vánocích zpívat i jiné koledy?

Ne. Jiný koledy jsme nezpívali. Ani v kostele. Na Štědrej den se v kostele sloužila mše svatá, ale večer, ne o půlnoci. Na Štědrej den jsme kýčili²⁰ stromeček: stromeček se

²⁰ kýčit – strojit, zdobit

dal ráno na stůl v sednici, kde se neložilo²¹ dříví, protože byl živěj. Odpoledne jsme ho kýčili a druhý den ráno jsme pod ním měli dárky. Večer předtím jsme se šikovali, že Ježíšek přijde. Stromeček nám zůstal až do Tří králů. Srbové měli Vánoce dýl, takže když k nám přišli, tak ten samý stromeček použili na svý pravoslavný Vánoce. Když my rozkýčíme stromeček, tak oni kýčí ten den. Na Štědrej večír k nám přicházel kněz a pouštěl diafilmy.

Kruščícký obyčej vození lípy (1975).
Třetí zprava sedí Fráňo

cí, přišel z Rumunska. Myslím, že ještě pořád hraje. Ve vesnici byli čtyry dobrý harmonikáři. Můj táta rád zpíval a zpíval dobře, měl dobrej hlas. Já taky rád zpívám, ale radši tančím.

Stavěli jste máj?

Máj jsme nestavěli, ale slavili jsme ve vesnici svátek sv. Trojice. V Kruščici rostlo dost lip a v období tohoto svátku lípy hodně květou. A my mladý kluci jsme šli večír před svátkem do lesa k rumunský hranici pro dva tři metry dlouhý kmeny lip. Naložili jsme

Máma pekla kapra s bramborama a kysanou smetanou. Blízko tekla Dunaj, tak jsme chytli kapra a máma ho upekla. Ale jenom o Vánocích. Jinak jsme ho moc nejedli.

Během různých svátků a na zábavách určitě vyhrávala dechovka...

Ano. Ve vesnici jsme měli plechmuziku, která hrála moc dobře. Věděli hodně písniček. Jeden muzikant, který byl v kapele vedou-

²¹ ložit – přikládat

jimi vůz a kmeny jsme dávali před stavení neprovdaných holek, který se nám líbily. Pak se šlo na mši do kostela, kterej byl vyzdobenej lípový květem, a před kterým taky stály ty kmeny.

Lípy mně připomněly včelaření. Včelařili Češi v Kruščici?

Ano, ale moji tolik ne. Kolem Kruščice je hodně lip a černýho bezu, hlavně u rumunský hranice. Vzpomínám, že nám ty květy máma smažila v těstíčku. Včely měly rády tyhle květy. Ve vesnici bylo asi pět včelařů. Ale kolem včel je dost práce.

Vyprávěl jste mi, jak se stavěly domy ve vaší vesnici. To bylo velmi zajímavé...

Když se stavělo stavení, tak pomáhal jeden druhýmu. Češi byli hodně jeden za druhýho. Když někdo zdil stavení, tak přišla pomoct celá rodina a sousedi. Cihly se nekupovaly, ale vyráběly se ve vesnici. V jedné části Kruščic byla dobrá zem na výrobu cihel, byla v jedné zahradě blízko vesnice. Nakopala se tam zem, udělalo se z ní bláto, to se dalo do presu a pak se sekaly cihly. Když se cihly nasekaly, sušily se na slunci a potom se daly vypálit do pece. Postavila se asi pět metrů vysoká pec, kam se cihly naskládaly, a pak se naložila dřívím a nahore se zalepila blátem. Nejvic se ale topilo kukuřicí. Když se kukuřice vydrolí, tak zůstane suchá palice, která dobře hoří. V peci se topilo asi čtyry dny a noci, nonstop. Přinesla se kořalka – pilo se, zpívalo, hrálo na harmoniku a číhaly se cihly. Lidi se při vypalování cihel setkávali, družili, taky tam jedli. Každý stavení mělo svoje víno a kořalku pro vlastní spotřebu: když se páliły cihly, když byla zábava, svátek, veselka nebo zabijačka.

Jak vypadala zabijačka v Kruščici?

Když jsem byl malej kluk, tak jsem měl zabijačky hrozně rád. Měli jsme svině a ovce. Zabijačky byly v zimě, když se nedělalo. Sešla se rodina a sousedi a bylo to na celý den. Dělalí jsme chlebový jitrnice: namočil se starej chleba a smíchal se s masem. Ty se jedly ten den, když se končilo. Pak jsme dělali masový jitrnice a kroupový jelita. Taky jsme dělali *buđiki*. To se naplní žaludek kusy masa z hlavy, srdce, plic a může se přidat krev. To je potom krvavá tlačenska. Bez krve je to světlá tlačenska. Večer po práci se večerelo, hrála harmonika a zpívalo se až do rána. Tohle jsem měl jako malej strašně rád, když se všichni sebrali a družili se. Přišli i kmotři. Dřív byl kmotr důležitá osoba. Vždycky se dávalo pozor na to, aby byl kmotr pozvanej. Dřív se říkalo: „Kmotr a pak Bůh.“

Jezdíte do Kruščice často?

Když byli rodiče naživu, tak jsem do Kruščice jezdil často. Teď už tolik nejezdím, ale jezdím tam moc rád. Dřív jsme jezdili na zabijačky, na masopust, na 1. máje nebo na veselky. Veselky byly jinačí než dnes. Dřív byli na veselce mládenci, družičky, družba, který celou svatbu vedl. Chodilo se po vsi a zpívaly se český svatební písničky. Večer byla zábava a tanec. Dokonce jsme měli i únos nevěsty. Moc rád jsem do Kruščice jezdil...

Zabijačka v Kruščici. Vlevo stojí Fráňův otec (1968)

Jak jste se stali členy České besedy Rijeka?

Už v devadesát čtvrtým roku mě můj strejček zapsal do zdejší Besedy. Ale do Besedy jsem nechodil, protože jsem tu neměl žádného známého. Pak měl můj vnuk křtiny a my přemýšleli, kde je oslavíme. Volba padla na Český dům T. G. Masaryka v Rijeci, kde je krásný sál. Nakonec to dopadlo tak, že mě do Besedy zatáhla

moje žena Mira. Slyšela český písničky a chtěla, abychom taky v Besedě zpívali. Takže tu zpíváme a taky tancujeme, protože v souboru potřebovali jeden taneční pár. A tak jsme se díky Miře stali aktivními členy.

Jak často navštěvujete Česko?

Poprvý jsem byl v Čechách před deseti lety. Ani nikdo z Kruščic, ještě když byla Jugoslávie, do Čech nejezdil. První místo, který jsme v Čechách navštívili, byly Pardubice, kam jsme jeli za kamarádem Mirkem. V Čechách se nám chtělo tancovat, tak jsme se ptali Mirka, jestli je v Pardubicích nějaká plechmuzika. Smál se a říkal, že ne, že jenom na vesnici. To jsem ještě v Čechách nezkusil – zatancovat a zazpívat si s plechmuzikou. To je mi líto. V Čechách se nám moc líbily zámky. A taky jídlo: moje bába a máma dělaly škvábky s mákem a nudle s mákem a jiný český jídla. A to všechno jsme v Čechách ochutnali.

Vaříte v Kruščici stejné knedlíky jako v Česku?

U kamaráda Mirka jsme poprvé jedli knedlíky, jaké se vaří v Čechách. Byly ale jiné, než ty naše. Ty naše jsou malé a nasekaný. Říkal jsem Mirkovi: „To nejsou knedlíky..“ Ale šklubánky s mákem jsou úplně stejné.

Maso se dříve jedlo jenom, když byla veselka. Měl jsem rád smažené maso se švestkovým kompotem. Ale to se jedlo jenom na veselkách. Mám rád sladký omáčky. V Kruščici jsme vařili červenou omáčku, to je vlastně rajčatová omáčka nasladko. Máma ji vařila jako nedělní oběd: uvařila slepičí polívku s nudlema, nějaký maso dala stranou a uvařila k němu sladkou rajčatovou omáčku. Jako přílohu vařila brambory. Taky jsme pekli buchty s mákem. Moje bába Tonka dělala tenký těsto a hodně nádivky.

Chleba jsme taky pekli. Bába vždycky upekla ohromný pecen. Jedli jsme ho i pět dní. Ve chlebovce²² jsme i udili klobásy, když byla zabijačka.

Náš rozhovor je u konce. Děkuji vám za čas, který jste mi věnoval.

Ale ne... Jenom jsem zašel za tetou a sebral od ní, co ví. Teď mě ale ještě čeká to všechno uspořádat. (smích)

²² chlebovka – zděná pícka na chléb stojící na dvoře nebo v zahradě

PŘÍBĚH SEDMÝ

Fanynka Frantálová

rozená Vorlová

(narozena 19. 2. 1957 v Ivanově Sele)

- zemědělkyně

Našemu setkání se postavilo do cesty několik překážek. Jako by se tento rozhovor ani nechtěl zrodit. Není divu, jeho téma bylo plánováno jako téma tragické, válečné...

V rodinném kruhu ve šťastnější době. Zleva: syn Denis, dcera Jasmínka, manžel Fráňo, druhá zprava stojí Fanynka Frantálová

Děkuji, Fanyko, že jste si na mě udělala čas.

Já jsem teď pořád nemohla. V neděli jsem musela do Záhřebu a dceru kous' křípeňák¹ a skončila na hitný². Dneska jsem měla jít k dceři do Daruvaru okopávat vrt³, ale nešla jsem, protože jste měla přijít vy. Řekla jsem si: „Ať teda přijde, já jí všechno řeknu.“ (smích) Baš⁴ jsem si taky dneska rozmejšlela: „Učitelka ke mně přijde, esli si jenom vzpomenu, jak se řekne paradajs. A vzpomněla jsem si: rajská jablčička.“ My tu češtinu tady u nás haťaláme. (smích)

Fanyka bere do ruky 3. díl publikace Češi ve světě, příběhy – Austrálie:

Češi ve světě! Austrálie! Všude nás je, Čechů. Tady vidím Franta Zeman... (čte) Co ty lidi museli všechno zažít! To bych nechtěla, abych takhle musela utíkat do světa. To muselo bejt strašný. Bůh nedej! Nikomu to nepřeju.

V šedesát osmým sem v létě přijeli Žižkovi z Čech, jejich teta tu ve vesnici měla bratra. A když vás začali okupovat Rusi, tak strašně brečela, že jak přijdou domů, najdou tam všechno rozbitý. Ale vrátili se do Čech, nezvostali tu v Jugoslávii.

Kolik lidí žije v Ivanově Sele?

Někdy tu bylo lidu ve vesnici! Plná vesnice. Ale po tý válce se to všechno rozešlo, hodně jich taky pohynulo⁵. Takže nás je tejká málo, moc málo. Byly tady čtyři dučany⁶, teď je tu jen jeden. Byla tu i hospoda, jmenovala se U Babičky, protože ji měla babička, ale už zemřela. Hospoda tu fungovala dlouho. Tej chlapi pijou pivo před dučanem. Někdy tady byly i vobžínky. Kdy to jenom bylo? Možná je to už třicet pět let. No, nevím, já totiž vod těch stresů zapomínám.

Naše povídání nebude bohužel veselé, protože si budeme vyprávět o tragických událostech... Děkuji vám, že jste k tomu svolila... Ivanovo Selo neboli Pémie je nejstarší českou vesnicí v Chorvatsku. Má ale také další nej. Zároveň je to česká vesnice, která

1 křípeňák – klíště

2 hitna (chorvatsky) – pohotovost

3 vrt (chorvatsky) – zahrada

4 baš (chorvatsky) – právě

5 pohynulo (z chorvatského poginulo) – zemřelo

6 dučan (chorvatsky) – obchod

během Chorvatské války za nezávislost v devadesátých letech nejvíce strádala...

Jo. Na nás stříleli Srbové hned od krchova. Můj muž zahynul, bylo mu třicet sedm let. Mně bylo třicet čtyři roky, když jsem zvonila sama. Shořeli jsme... Musím říct, že nám Češi hodně pomáhali. Posílali nám tašky, všelijaký zboží, děti oblékali... Za to jsme jim moc vděční.

Kdy jste začali tušit, že se na vesnici něco chystá?

Přišel sem jeden člověk, který dělal u policie v Hrubečném Poli, aby viděl, jaká je tady ve vesnici situace. Začali jsme tušit, že se něco děje, protože se nás ptal: „Máte tady nějaký punkty?“ Potom přitáhlo vojsko a už to bylo. Střelba, vraždění... Do té doby tu s náma Srbové žili v pokoji. Žili ve vedlejších vesnicích: v Rastovci, Tréglavě... Ale pak se otočili proti nám. Po válce odešli do Srbska, i když to byli zdejší Srbové. Ale některý se už vrátili. Nemůžu pochopit, že se ze sousedů stanou nepřátelé. Můj muž jim popravoval⁸ všecko, on uměl všecko udělat, byl opravář strojů. Srbové sem za ním chodili. Ale pak přišli jako nepřátelé, hnali ho z naší kůče⁹ a pak zabili. Byli to lidi, který byli jeho známý z Peratovice. Je hrozný, že to byli baš¹⁰ sousedi.

Na podzim v roce 1991 evakuoval český stát zdejší děti do bezpečí...

Jo, děti odjely do Čech. Mně odjela dcera Jasmínka a syn Denis v devátém měsíci do Jánkových Koupelí, a tak jsem tu byla sama. Bylo mi strašně těžko – já tady a děti v Čechách, to je strašně daleko... Telefon nepracoval, protože přetloukli dráty, pošta taky nepracovala... Museli jsme dětem telefonovat až z Daruváru, kde fungovalo spojení. Před naší válkou měl tady ve vesnici málokdo telefon, ale po válce si ho všichni dali. Myslela jsem si, že to všecko ani nepřežiju. Synovi bylo jedenáct roků a dceři třináct, když jim tatínek zahynul. Vůbec jsem jim to nechtěla říct a děti mi pořád říkaly: „Co nepíšeš, co nevoláš?“ Řekla jsem jim to teprve, když jsem za nima do Čech přišla... Ale za Božič¹¹ jsem je odvezla domů, abych tady nebyla sama. Tady už byl bohudík klid, protože naše vojsko Srby odehnalo. Ještě teď, když si na to všecko vzpomenu... Ani o tom všem nerada mluvím...

7 punkt (chorvatsky) – bod, strážní místo

8 popravovat (z chorvatského popravljati) – opravovat

9 kůča (z chorvatského kuča) – dům

10 baš (chorvatsky) – právě

11 za Božič – na Vánoce

Dcera Jasmínka před rodinným vozem

Ale furt se mi to točí ve hlavě... Nemůžu zapomenout... Bez tablety nemůžu zaspát¹². Všechno to jde samo do hlavy, člověk si nemůže pomoci... Tak jsme někdy starejm lidem říkali: „Jakpak můžete pořád vypravovat vo těch válkách?“ A teďkon my tak vypravujeme. (smích) Jój, musím se smát, ale není to k zasmání. Ale když se z toho vypovídám, tak se

mi odlehčí. Ach, co můžeme... A to je divný: kamarádka mně říkala, že tam v Čechách nechtěly její děti nikdy vzpomínat na tatínka, kterej taky zahynul. Bylo jim těžko... My máme na tatínky vzpomínáme, ale naše děti ne. Nechtějí o nich mluvit.

Jak začal útok na vesnici?

Srbové přišli v uniformách, na hlavách měli kacigy¹³. Člověk je jedva přepoznal. Přišli směrem od Peratovice, Lončarice a Tréglavy na náš krchov a začali oblíhat vesnici. Šli od krchova tadyma naší ulicí. Když postupovali vesnicí, tak z domů nejdřív sbírali mužský. Ženský zatím nechávali, protože nás chtěli nahnat do kostela a tam pomlátit, teprva až mužský odeženu. Mužský odehnali před Český dům a tam je pobili. Srbové táhli od krchova a ještě od Rastovce. Děti z vesnice už byly našťěstí v bezpečí v Čechách. Ale Srbové nevěděli, že jsou děti už pryč a říkali: „Samo da smo znali ranije... Kad su ih odvezli?“¹⁴ O tom, že se chystá jejich evakuace, věděli, jenom neznali den, kdy odjedou do Čech. Kdyby na nás zaútočili o několik hodin dřív, tak by děti ve vesnici ještě byly... Bylo to velké štěstí... Našťěstí nás ženský nestačili Srbové vytahat z kůčů, aby nás pot-

12 zaspát – usnout

13 kaciga (chorvatsky) – helma

14 „Jenom kdybychom věděli dříve... Kdy je odvezli?“

Památník s hroby deseti obětí útoku v centru Ivanova Sela (2018)

loukli, protože přišlo naše vojsko od Daruváru a rozprášilo je. Na druhý straně u Peratovice zdvihli¹⁵ Srbové most, tak muselo vojsko přijít směrem od Daruváru. No, vojsko... Byli to lidi s flintama. Naši ještě tolik zbraní neměli.

Než začal útok, šla jsem do mlíkárně odevzdat mlíko a můj muž poudá: „Zeptej se učitelky Koutníkové, jestli děti už stihly¹⁶ do Československa.“ Ptám se jí a ona poudá: „A jój, Fanyanko, voni daleko jeli,“ poudá, „já nevím, eště nestihli, vypadá...“ I tu, jak já s učitelkou vypravuju, najednou uhodil granát. A náš přítel matičar¹⁷, když bouchl ten granát, tak skočil do pošty a já taky, že vlítnu do pošty, ale měla jsem kantu¹⁸, tak jsem ji pobrala a utíkala k babičce. A to bylo štěstí. Kdybych běžela do pošty, tak mě vojáci pobrali spolu

15 zdvihli – vyhodili do vzduchu

16 stihly (z chorvatského stigli) – dorazily

17 přítel matičar – příbuzný matrikář

18 kanta (chorvatsky) – konev

s mým mužem a ostatními. Pak ty zajatý muže všechny potloukli¹⁹. V den útoku zahynulo sedm Čechů a Srbů asi čtyřicet pět. Oni už pak stříleli do všech, i do svých, nevěděli, kdo je kdo. Protože jsme naše mrtvé nemohli zakopat na krchovu, protože tam byli Srbové a stříleli, zakopali jsme je v parku před školou u cesty. Já bych byla ráda, kdyby je tej přenesli na krchov. Každý den jdu vokoło těch hrobů u školy a každý den si tu hrůzu znova připomínám. Eště tady máme ve vesnici jednoho místního Srba, co byl na straně Srbů a zahynul, a je zakopanej za jednou stodolou. Jeho táta ho nechtěl nijak domů přijmout, a tak jeho tělo tady nechal. Nikdo se s ním netahal. A ještě za jednou stodolou je jeden chlap, ale nikdo neví, kdo to je. Byla tam i policie se koukat. Zatím si pro něj nikdo nepřišel a nikdo ho nevytáhl... asi nikomu neschází... Tyhle mrtvý zakopávalo vojsko bagrem. Skončili baš jako psi. Srbové sem taky hodili dělostřelecký granát a ten potloukl hodně lidí. Hrozný věci se tu děly: jeden člověk z Masljenače sem šel na poštu a Srbové si mysleli, že je to katolickéj kněz, tak ho podřezali.

Jak po útoku vypadala vaše domácnost?

Nedopadli jsme vůbec dobře, protože jsme shořeli. Shořely chlívky, stodola, šupy²⁰, všeko. Naše stodola byla plná, manžel do ní přivezl dvacet osm prikolic²¹ votavy a sena pro dobytek. Tři tejdny to hořelo... Brambor jsme měli deset prikolic... všeko se to v tom vohni upeklo. Všecky stroje vyhořely. A spousta toho ještě zrostalo na poli. Ani jsme to nevytahali. To bylo strašný... strašný... Ted'kaj jsem už postavila druhou stodolu, ale nedržím nic, protože jsem sama. Syn mně před deseti lety zemřel a dcera žije v Daruváru. Mohla bych k ní odejít, ale nechce se mně, protože tady si můžu odejít na krchov, kdy chci. Muž leží dole v parku před školou a syn leží nahoře na krchovu. Z okna vidím jeho hrob... Nic dobrýho jsem v životě nepřežila²², nic. Ale snad to tak musí bejt. Takovej je osud. Pořád jsme tu v Pémmi během války žili ve strachu. Furt na nás házeli granáty. Když vojsko Srby odehnało, tak nám bylo lehčejc.

Jak lidi ve vesnici během války hospodařili?

Všechny zvířata byly odvezený do druhých vesnic, kde se nestřílelo. Neměli jsme nic, protože všeko shořelo a neměli jsme čím krmit krávy. Já jsem měla krávy v Ivanjský

19 potloukli – zabili

20 šupa (chorvatsky) – kůlna

21 prikolica (chorvatsky) – valník

22 nepřežila – nezažila

a pak mi je veterináři odvezli do Koprivnice. Civilní obrana chytala krávy, který se rozutí-
kaly po lukách. Učitel Siřínek poudá: „Já jsem se nikdy v životě tak nevybláznil, jako když
jsem chytl krávy.“ (smích) Ale žádný špás to nebyl, protože na loukách a polích byly
miny. Kolem naší vesnice to bylo hodně zaminovaný. Zaminovalo to naše vojsko, aby
sem nemohli Srbi. Na zahradách jsme měli miny... Jó, v noci, když prasata a psi utíkali,
tak to vypálilo... to nemáš šanci spát... Během války jsem skoro nespala, bydlela jsem
u doktorky Tučkové dole, tady u mě v baráku mělo vojsko punkt, kde drželi stráž. Jó,
to jsme se spolu s doktorkou napily tablet²³! Poudá jednou ona: „Fanyňko, pojď, vyjdi
ven. Podívej, hoří celá vesnice!“ I já koukám, že oni házeli světlice a rakety. Poudám:
„Teď jsme hotový. Kam teď budeme utíkat?“ Lidi byli poschovávaný ve sklepech. U nás
ve sklepě dole bylo schovaných dvacet osm lidí. Kdyby nás Srbové napadli o den dřív,
tak by je tam jistě všechny potloukli, protože tam byli všichni na hromadě. Když naši vo-
jáci odešli, tak hodně přšelo. Přšelo a přšelo. A dole ve sklepě mám takovou jámu. Byla
plná vody a voda ze sklepa nevodchází a nevodchází... A tak jsem vzala koště a štou-
chala jsem do tý jámy: „Co to, že ta voda nevodchází? Bože drahý, už budu mít pod sek-
nicej²⁴ vodu.“ A tak jsem šla za hasičema, ať mi tu vodu vypumpujou, ale neměli agregát.
Tak mi jeden člověk z vesnice půjčil pumpu a vodu vypumpoval. Zavolala jsem souseda,
aby se do tý jámy podíval, co to tam je. Podíval se a vytáhl bombu. Poudám: „Isuse²⁵
Bóže, nešahej na to! Já zavolám pyrotechniky!“ Přišli a vytáhli osm bomb: „Gospođo,
vas je to moglo ubit!“²⁶ A já jsem do těch bomb štouchala násadou vod smetáku... Celou
kůču by mě to bylo rozneslo, i mě... A tak jsem pyrotechnikům řekla, ať se ještě pořádně
podívají, jestli u mě ještě nějaká bomba nevostala. A můj tehdy jedenáctiletý syn De-
nis šel do garáže a vlezl tam do jámy, která sloužila za popravu²⁷ auta, a našel v tý jámě
bombu: „Mámo, tam je něco zapíchnutýho!“ „Nešahej na to!“ volala jsem a zase přišli
pyrotechnici. „Jak něco uvidíš, nešahej na to a utíkej vod toho,“ poudala jsem synovi.
Tady po vesnici bylo hodně bomb. Naši vojáci věděli, kam miny zakopali, a odstranili je.
Ale místa, kde miny zakopali Srbové, jsme nevěděli. Nevěděli jsme, kde co je. Už je to
tady vočistěný, ale stejně mně zvostal strach, jestli někde něco nevostalo...

23 vypít tabletu – užít lék

24 seknicěj – seknicí, místností

25 Isuse (chorvatsky) – Ježíši

26 „Paní, mohlo vás to zabít!“

27 poprava (chorvatsky) – oprava

Navštívila jste ještě před válkou Čechy?

Dok byl můj manžel živěj, tak jsme byli v Praze. Hezká je Praha... S mužem jsme vobcházeli Čechy, to mně bylo dvacet šest let. Byla jsem trudná²⁸ s Denisem, když jsme jeli. Dceři Jasmínce byly dva roky. Celou cestu mně bylo hrozně špatně. Můj muž se mě pořád ptal, co mi je, ale já jsem nevěděla. V Čechách jsem se cítila jako doma, všichni tam vypravovali česky jako my. Zaujal mě orloj v Praze a taky broskve. Jeli jsme kolem nějaký plantáže a já poudala mužovi: „Fráňo, zastav, já si tady utrhnu makar²⁹ dvě.“ Nezastavil mi. (smích) Na spoustu věcí si ale ani nepamatuju, protože mně bylo špatně. (smích)

Pamětní deska věnovaná obětem útoku (detail), v prvním řádku v pravém sloupci je uvedeno jméno Franjo Frantal

Víte něco o vašich předcích, kteří přišli do Pémie?

Nevím vůbec nic. Ani jsem se nikdy neptala. Moji rodiče se narodili tady v Pémii. Moje máma se jmenovala Anička Brzáková a táta se jmenoval Josef Vorel. Babičky a dědové

²⁸ trudná (chorvatsky trudna) – těhotná

²⁹ makar (chorvatsky) – aspoň

Fanyňka Frantálová u svého domu (2018)

se narodili taky tady. My jsme baš³⁰ pravý Pémiáci. O prababičkách a pradědech nic nevím.

Kam jste chodila do školy?

Chodili jsme do český školy v Pémi. Bylo tady šest tříd, první až šestá. Pak jsme šli do chorvatský školy v Hrubečném Poli a byli jsme tam jak telátka, protože jsme neuměli chorvatsky. Pletli jsme to všelijak. (*smích*) Do šestý třídy jsme mluvili jen česky: s rodičema, souseďama, s kamarádkama... Až v Hrubečném jsme se učili chorvatsky.

Jak jste se v Pémi za vašich školních let bavili?

My jsme se ani moc nebavili. Ne jak tedkaj ty mladý. Nás hnali rodiče dělat. Sedli jsme na kolo a jeli do vrtu. Ale když jsme šli pást krávy, tak jsme se bavili, jój. Hráli... kou-

³⁰ baš (chorvatsky) – prostě

řili... (*smích*) Kouřili jsme vlásky z kukuryce zabalený v novinách, pak nám chytly vlas-y... (*smích*) Taky jsme sbírali po poli brambory, naložili jsme si voheň a pekli je. Jój, jaký byly! Najedli jsme se brambor, žádný maso, ne jak tej. Když jsme byly my sestry holčičky, pekly jsme z bláta koláče, měsíčky, panenky. Chodily jsme k naší kamarádce na dvůr. Jój, tam jsme se nadělaly koláčů z bláta! Taky jsme v potoce chytaly rybičky. Rodiče šli na pole a my hned do potoka. A některý lidi močili konopě v potoku a my holky po nich skákaly. V naší vesnici je Beseda, takže jako mladý jsme chodily na muziku do Českýho domu. Dříve se u nás taky hodně hrávalo divadla. Na muziku jsme všichni šli v šest hodin navečír a vo půlnoci jsme byli doma. A teďkaj? Tej ta mládež jde na muziku vo půlnoci a ráno to přijde. A stejně to bylo někdy³¹ lepčí... Tejka nikdo s nikým nekomunicíruje, maj' mobitele³². Někdy se lidi scházeli, zpívali, sedli na cestách a vypravovali. To zničila všecko ta válka. Pominulo to. Moje tetka ze Suchopole poudá: „Moji nepřídou a nevypravujou se mnou. Jen maj' ty mobitely. Když přijde můj vňuk, tak mu poudám: „Přišel sis se mnou vypravovat nebo budeš koukat do mobitelu? Já ho skovám.“ „A co si mám s tebou poudat?“

Která jídla doma vaříte?

Knedlíky se slívama, šklubánky, nudle s mákem, nudle s pekmezem³³, tvarohem. Dělalí jsme knedlíky z bramborovýho a kysanýho těsta. Kysaný těsto je to, co se zdvihá. Knedlíky vaříme na páře, ne ve vodě. Tady lidi pečou, když Čecháci³⁴ přijedou, langoše. My tomu říkáme lepinja. Je to zvedaný těsto, který se smaží na sádle. Dříve jsem je hodně pekla.

Které moučníky pečete?

Co je moučník? (*vysvětlení*) Pekli jsme bábovky. Dělán i buchty se slívama, štrucle s mákem nebo vořechama.

Co děláte ráda?

Jój, ve vrtě ráda dělám. Vrt mám strašně ráda. Ráno, jak vstanu, už mám všechny kanty naplněný vodou a začnu zalévat. Ve vrtě mám paradajs, papriku, vokurky... Celý život

31 někdy – kdysi

32 mobitel – mobilní telefon

33 pekmez (chorvatsky) – povidla

34 Čecháci – Češi

Místní kostel s pamětními deskami věnovanými obětem útoku na Ivanovo Selo (2018)

dělám v zemědělství. Ukončila jsem základní školu v Hrubečném a hned jsem šla dělat do zemědělství. Můj muž byl opravář strojů a taky kotelník. Když přišel z práce domů, tak ještě dělal sedlačinu. Doma v hospodářství jsme měli krávy, koně, prasata, kachny, husy, slepice, kuřata... Polí jsme měli, kolik chcete. Tam jsme pěstovali pšenici, sázeli jsme kukuryci, brambory jsme sázeli... Žili jsme ze země, protože jsme to všechno mohli prodat. Prodávali jsme bejci, jalovice, telátka, hřibátka. Teď už to nejde. Po tý válce se to všechno zničilo. Zůstali jenom veliký sedláci a ty maličký propadli³⁵. Lidi to tady nemaj' lehký.

Mohla bych si prohlédnout vaše rodinné fotografie?

To bude problém. Když byla válka, všechno ostalo v kůči. Když z mé kůči vojáci odešli, vrátila jsem se – všechno bylo rozházený, teklo sem, tašky rozstřílený, musela jsem je vyměnit. Srbi to tady všechno rozházeli a rozstříleli... (po dlouhém hledání přináší dvě

³⁵ propadly (z chorvatského propasti) – zkrachovaly

alba) Divím se, že tady vůbec zvostaly tyhle albumy. Všecko zlato ukradli, i tu škatuli s fotkami ze školy. Co se jim nehodilo, hodili do vohně. Spálili mně deky, postel... Všecko hořelo. Někerý věci už nestačili brát. Když jsem vyhořela, přišel sem jeden Srb a poudá, ať si najdu nějaký chlapy, že mně dá z lesa duby, ať postavěj stodolu a šupy, co shořely. Strašně brečel a ptal se, co budu jenom dělat sama s těma dětma... Byl to dobrej člověk. Ale syn mu odešel k Srbům. Strašně na něj nadával. A můj Fráňo mu všecko opravil, když k němu přišel... Všecko jsem měla tady doma prostříbený. Neměla jsem tady strůju³⁶, skla v oknech rozbitý, protože stříleli do kůče, sem do kuchyně i do vedlejší seknice. Teď už je to všecko popravený³⁷, ale stopy jsou ještě pořád vidět. Ani nemám moc fotek s mužem, když tak brzy zahynul. Nemám ani žádnou fotku, kde jsme slíkaný³⁸ celá rodina. Kam se to všecko podělo v tý válce? Podívejte se, jednu společnou fotku jsem našla. Jinou nemám...

(nad fotografiemi)

Když Chorvaté slaví svatbu, je v čele svatebního průvodu nesena chorvatská vlajka. Tady na fotografii nesou svatebčané vlajku českou. V Česku jsem nikdy nic takového neviděla.

Jo. Když je česká svatba, tak v čele průvodu neseme českou vlajku. Jsme Češi.

Na téhle fotografii vidím zvyk zasypávání domu. S tím se v Česku také nesetkáte.

Ten zvyk je tady vodjakživa. Když se narodí dítě, přijdou lidi a zasypají stavení zvenku vším možným: peřím, provázka, smetím, papírama, hadrama... Bože chraň! Takový nepořádek! Buďte rádi, že takovej zvyk v Čechách nemáte. Jój, to je pak velký uklízení! To se při tom hraje, zpívá a dost se pije. Všichni blázní. U nás taky, když se mi vňuk narodil. To mi pak zvraceli i do zahrádky. (smích) To jsou prostě obyčaje.

Ve vesnici máte krásný kostel. Je hodně navštěvovaný?

U nás v kostele je misa³⁹ každěj den. Já chodím každou neděli. Vodjakživa tu byl chorvatskej kněz a modlili jsme se chorvatsky. Nikdy tu nebyl českěj kněz. Když jsem přišla

36 strůja (z chorvatského struja) – elektřina

37 popravený (z chorvatského popravití) – spravený

38 slíkaný (z chorvatského slikati) – focený

39 misa (chorvatsky) – mše

do Čech za dětma a oni tam měli misu v kostele, tak jsem šla s nima, ale neuměla jsem se česky modlit. Voni měli knížky a modlili se z nich. Divím se, že nám sem nedaj' nějakýho českýho kněza.

Které české písničky znáte?

Můj táta byl muzikant, my byly tři sestry – já, Zdeňka a Irenka. Ale ani jedna neumíme zpívat. A táta hrál na harmoniku a zpíval všechno možný. Jako holčičky jsme tancovaly a skákaly, von hrál... A tejkon? Lidi si leda tak zahrajou na televizi. Tátovu harmoniku si odnesl sestry syn. Byla to knoflíková harmonika.

(po dlouhém zamyšlení)

Vůbec nevím, jak jsem to všecko mohla přežít: válka, manželova smrt, smrt syna... Když jsem s někým, tak vypravuju a dokážu bejt i veselá, ale jak jsem sama, tak se mi to všecko mele v hlavě. Musím to nějak přežít. Jój, jak o tom mluvím, to si zase budu muset večer vypít tabletu na smíření⁴⁰, než lehnu.

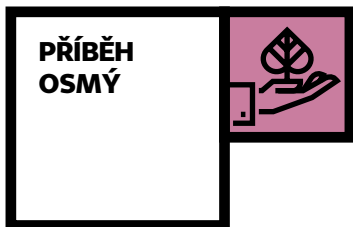
Ještě jednou vám děkuji, že jste mě seznámila s vaší osobní historií. Děkuji za vaši statečnost.

Poudali, že má dneskaj i zejtra pršet. Jen ať prší. To je dobrý za⁴¹ pole. Ani jsem si nemyslela, že si tak hezky s vámi povpravuju.

⁴⁰ smíření (z chorvatského smirenje) – uklidnění

⁴¹ za (chorvatsky) – pro

Milivoj Částek

(narozen 1. 3. 1943 v Horním Daruvaru, Podborech)

- učitel biologie, chemie a hudební výchovy
- hudebník

Člověk, který je napříč českou menšinou znám nejenom jako učitel, ale také jako kapelník končenické dechovky, spolupracovník dalších krajských dechovek, zakladatel Přehlídky dětských písní v Končenicích a Přehlídky dechovek v Daruvarském Brestově.

Učitele v sobě nezapře. Na náš rozhovor si pan Částek udělal dokonalou přípravu: poznámky, fotografie, osnova rozhovoru...

Děkuji, že jste se na náš rozhovor předem připravil.

Ano, o našem chystaném rozhovoru jsem rozmýšlel. Dal jsem mu podtitul *Život je náhoda*. Hned vám vysvětlím proč. Můj děda odešel do Ameriky před 1. světovou válkou. Mý mámě byly tehdy dva roky (byla ročník 1909), když za ním měli odejít. Ale protože měli zápal očí, trachom, tak je nevzali, neprošli zdravotní prohlídkou, a tak se museli vrátit zpátky domů. Děda pak přivezl mý mámě ze San Francisca brož. Otázka je, kde bych dneska byl, kdyby do Ameriky odešli. Jinej příběh je tenhle: když mně bylo asi čtyři nebo pět roků, tak jsme se koupali a špráčkali u nás na Podborech, v Horním Daruvaru,

Hasičská dechová hudba Horní Daruvar (asi 1954–1956)

v nádrži. Místní tomu místu říkali Močidlo, protože se tam močilo prádlo. Dětech bylo kolem hodně a já do té vody spad’ a nemoh’ jsem si pomoci, třebaže to nebylo hluboký. Zůstal jsem v bezvědomí a pamatuju se, jak jsem ve vodě slyšel rámus. Děti viděly, že se topím, ale byly malé, lekly se, nemohly mně pomoci. Až sousedka Jovanka pro mě skočila a vytáhla mě. S mým životem je to opravdu jako v té písničce *Život je jen náhoda*. To jsou v mém životě dvě velké náhody, že tady vůbec jsem.

Ale otázka taky je, co by se stalo, kdybych na tomhle světě nebyl? Nebylo by asi to, co jsem udělal pro naši českou menšinu. Nechci, aby to vyznělo nabubřele, je to jenom takový filozofování... Jsem zakladatelem dětský přehlídky písní v Končenicích spolu s mou hudební skupinou, kde hráli: Štěva Husáků, Zdenko Šimalů, Franta Vaňousů ze Zenců, Míro Žejdlíčka, Jenda Sulík, Mirko Takáč a další. Tahle přehlídka byla moje idea. Přehlídky jsem začal dělat se svou kapelou jako experiment. V tu dobu totiž byly na vesnicích populární festivaly a v té době jsem taky začal učit hudební výchovu v Končenicích, třebaže nejsem odborník. Já jsem totiž původně učitel biologie a chemie. Ale muzika pro mě vždy byla velký koníček. Všíml jsem si podle programů, že je tady spousta krásných

dětských písniček a národních písní. Tehdy za Jugoslávie se zpívaly na každé přehlídce písničky od Makedonie až po Slovensko¹, z každé republiky se zpívaly nějaký písničky. Všiml jsem si, že je tady ohromné množství písní a příležitost ty písničky nějak dát dohromady. Taky jsme tu měli české učebnice, kde byla další hromada krásných písniček. A tak jsem si řekl, že by se to mělo využít. Dali jsme si úkol vybrat písničky, ale aby to nebyl nějaký šunt, aby to nebyly nějaký narychlo sklepaný písničky, nebo nějaký „národnáky“. Drželi jsme se toho, aby to byly lidový, zlidovělý, kvalitní písničky, který byly v učebnicích. Když jsem to dal všechno dohromady, řekl jsem si, že by bylo hezký ty písničky někde předvést. A protože jsme Češi, upřednostnili jsme český písničky. Ale protože jsme měli nejen českou, ale i chorvatskou školu, zařadili jsme do výběru i chorvatské písně. Český písničky zpívaly hlavně děti z Končenic a Daruvaru. Ale taky z Brestova, Suchý Lípy... Úmysl s festivalem se podařil. Velkou podporou byl učitel Miroslav Bílek. Už na první festival (to bylo asi v sedmdesát prvním nebo druhým roku) pozval lidi z ministerstva a dalších vysokých míst. Ale to musím říct, co se nám stalo na první přehlídce! Měli jsme napsaný noty k celému programu, a jak jsem to doma cvičil, tak mně ty noty zapadly za gauč. Já to ale nevěděl. Přijdu na přehlídku, plnej sál lidu a já nemám noty! Byl tam náhodou bratr, kterej měl fíču², tak ujížděl pro noty. Ale nenašel je! Až později, když už bylo po všem, jsem je našel za gaučem. Ale byli jsme tehdy mladý, hlavy nám dobře pracovaly, tak jsme přehlídku odehráli a nikdo si ani nevšiml, že jsme hráli z paměti. Zpočátku byla přehlídka každé rok a pak každé druhé. Tahle přehlídka je něco, co jsem udělal pro naši menšinu. Ale kdybych tu nebyl, třeba by ji udělal někdo jinej. Náhodou jsem to byl zrovna já. V osmdesátých letech jsem začal dělat dechovku v Končenicích a taky jsem byl ve výboru Svazu³. Na jedné schůzi jsem mluvil o dechovkách: „Proč bysme nedali dechovky dohromady, ať vidíme a slyšíme jeden druhýho. Ať se porovnáme. Pojďme udělat přehlídku. Pak se budou hráči i vedoucí snažit, aby dechovky dostaly na kvalitě.“ Podal jsem na Svazu návrh na přehlídku dechovek a časem jsem na to zapomněl. Teprve když Věna Heroutů⁴ napsal knížku *Naše dechovky*, tak tam byla kapitola o kapelnících. Listoval jsem knížkou a čtu tam o sobě, že jsem dal návrh

1 Slovinsko

2 fíča – lidový název pro automobil značky Zastava 750, automobil byl vyráběn v licenci Fiat 600, jde o jeden ze symbolů bývalé Jugoslávie

3 Svaz Čechů v Republice Chorvatsko – nepolitická organizace sdružující 31 místních českých spolků, Českých besed, Svaz provozuje nakladatelství *Jednota* a sídlí v Daruvaru.

4 Václav Herout – historik, autor několika historických publikací o Čechách v Chorvatsku

Učitelský sbor České základní školy Josipa Růžičky v Končeničky.
Ve třetí řadě druhý zleva stojí Milivoj Částek

na přehlídku. A tak jsem si na ten můj návrh po letech vzpomněl. Jsem tedy rád, že to se mnou v životě dopadlo dobře a že se mně můj experiment podařil, třebaže jsem samostatný muzikant. Ono se mně vlastně dařilo, protože jsem v té době neměl žádnou konkurenci.

Dál už jsem toho tolik moudrýho a důležitýho v životě neudělal. Aspoň si nepamatuju... Jako biolog jsem toho v životě moc neudělal, ale jako muzikant snad ano. Celej život jsem si bral ze svého okolí, učil se od ostatních, vytrval jsem.

Kdo vás přivedl k hudbě?

Muzika byla příroda, nátura, osud nebo možná všechno dohromady... Moje maminka byla dobrá zpěvačka, která moc ráda zpívala. Jmenovala se Franciska, ale říkali jí Fanyňka. U nás na Podborech jsme dříve drželi černý hodinky. Byla to doba mezi dnem a nocí, podvečer. Ve vesnici jsme neměli proud. Teprve když mně bylo sedmnáct roků, tak na Podbory zavedli elektřinu. Do té doby jsme svítili na petrolejové lampy. A protože se šetřilo, tak se petrolejka rozsvěcela, až byla opravdu úplná tma. O černé hodince se vy-

Hornodaruvarské začátky dechové hudby.
Fotografováno v Holubňáku v roce 1963.
Zleva stojí Milivoj Částek, Věna Kalenský,
Drago Veltruský, uprostřed klečí Toník Holeček
a za bubnem je Hynek Částek

pravovaly různé povídky, příběhy a zpívalo se. A protože máma ráda zpívala, dala si mě na klín a zpívala a já s ní. Tohle je jeden důvod, co mě přivedl k hudbě. Já jsem ty písničky velmi prožíval. Živě vzpomínám na písničku: „Když jsem jel do Prahy pro hrách... (pauza) promiňte, ale je to velmi emotivní vzpomínka... upad'mně na cestě valach. Kdyby mu dal oves, měl by konička podnes.“ Je to špásovitá písnička, ale my měli doma valacha a já si to jak malý kluk vzal tak, jako by ten valach v písničce byl ten náš. Měl jsem toho našeho valacha moc rád. Moje máma písničky taky moc prožívala. Snad osmdesát procent písniček, kromě moravských, moje máma zpívala a já je znám od ní.

Máma byla ve vesnici velmi známou zpěvačkou. Jednou na Podborech vystupovala jako sólo a přišel tam pan Knytl, známý hudebník, výborný houslista, že

ji bude doprovázet houslema. Neměli žádnou zkoušku, nic. Začal hrát úvod a máma to nevěděla. Byla zvyklá, že jak se začne hrát, tak se zpívá. „Jéžišmarjá,“ říká si, „já zpívám a on do toho něco fidlá.“ Opakovala to snad desetkrát a byla z toho celá nešťastná.

Můj táta měl muziku taky moc rád a podporoval mě v hudbě. Všechny tyhle písničky, který tu známe, jsou písničky donesený z Čech. Tehdy nebyla reprodukováná hudba, tak se vše předávalo ústně. Moje máma znala ty písničky od svojí mámy, takže když přišel

Milivoj Částek se svou třídou

pan Císař⁵, našel tu písničky, který byly v Čechách už úplně zapomenutý. Možná, že si Chorvaté u vás taky zadrželi nějaký písničky, který už nejsou tady v Chorvatsku.

Na jaký hudební nástroj jste se jako chlapec učil hrát?

Na housle. Koupila mně je maminka. Za ty housle jsem nosil mlíko do Daruvaru, to je asi pět kilometrů z Podbor. Každý den deset kilometrů kvůli houslím. Tím mlíkem jsem ty housle splácel. Když jsem pak začal hrát a byly zkoušky v Daruvaru (nebožtík Janota nás učil), tak jsem znovu šel do Daruvaru a zpět, takže jsem denně udělal dvacet kilometrů. Jednou v české škole v Daruvaru, kam jsem chodil, přišel pan Knytl a ptal se o hudební výchově: „Kluci a holky, na co kdo hraje?“ Řekl jsem, že na housle. Přinesl je a já začal *Kolíne, Kolíne*. Zahrál jsem to, jen se prášilo. Celou písničku jsem zahrál jenom na jedný struně, protože jsem neuměl přecházet ze struny na strunu. Ale on mě přece pochválil. Bohužel jsem neměl učitele, kterej by mě dál učil, a sám hrát na housle to snad ani nejde. Housle, to je celá věda.

5 Miroslav Císař (1929) – český skladatel, muzikolog a dirigent

Jak jste se dostal k dechovce?

Asi v padesát pátým roku se začala na Podborech formovat kapela, dechovka. Začali tam hrát mí bratři spolu se staršími. To mně bylo asi dvanáct třináct roků. Poslouchal jsem je a krad' jsem jim nástroje. A brácha, abych mu to nerozbil, schovával přede mnou nátrubek. A tak jsem bez něj hrál jenom na tu trubici. A dokonce celý písničky. A soused Tóna Dočkalů, bratranec, říká: „Hele ho, jak von může takhle bez nátrubku...“ Pak brácha dostal Es trubku a já na ní parádně vyfukoval vejšky. Právě proto, že už jsem měl nacvičený nátisk a to bzučení. Bzučení, to je první věc, kterou na trubkový nástroj musí hráč zvládnout. A tak se ze mě stal relativně dobrý trumpetista. Bratrovi to hraní moc nešlo, a tak mě vzali do dechovky. Dali mi zrovna první křídlovku. Ale neměl jsem základy. Oni znali noty a já byl sluchista, hrál jsem hlavně podle sluchu. To mně ale překáželo v životě.

V kruhu rodinném na Podborech. První zprava stojí
Fanyňka Částková, matka Milivoje Částka

Jak se z učitele biologie a chemie stane učitel hudební výchovy?

Tady bylo málo učitelů hudební výchovy, nabídli mně to. Hudbu tehdy u nás učili vesnický muzikanti. Začínal jsem učit hudební výchovu v Trojhlavě u Dežanovce, kde jsem se vlastně taky začal učit noty. Jít do hudební školy, to už bylo pozdě. Když jsem přišel jako učitel do Končenic, tak mně zase dali hudební výchovu. A to mi opravdu nezbývalo, než se noty naučit. Učil jsem druhé a zároveň učil i sebe. Nakonec jsem ale vedl i sbor, kterej

byl dokonce úspěšnej. Někdy v sedmdesátých rokách byla soutěž sborů. V té době jsem vedl generaci, která ještě doma neměla televizi, zpívalo se při práci, a tak byly děti hodně rozezpívány. Chtěl jsem se v soutěži ukázat, a tak sbor zpíval trojhlas. Každý držel svůj hlas velmi pevně a jistě a děti to zazpívaly tak dobře, že jsme vyhráli první místo.

Kterou vzpomínku z Podbor máte rád?

Protože jsme ve vesnici neměli proud, měli jsme doma gramofon na kliku. Měli jsme desky z Čech a taky nějaký německý a pamatuju se, že se na nich psalo Elektron, Edison Bell, Rekord. Byly to těžký ebonitový desky. Naše nedělní dopoledne vždycky voněly petrolejem. My jsme totiž čistili desky. Vždycky v neděli dopoledne se otevřely okna, čistily se desky, metl se dvůr a k tomu hrála muzika z mechanického gramofonu... Když o tom mluvím, tak...

Odkud pocházíte?

Tak v tom máme úplně jasno. Z Němčic u Litomyšle. Byl jsem tam asi dvakrát. Prošel jsem to tam a ptal se na naše. Říkali: „Jó, je tam nějakej starej Částek. Jeden žije snad sám v mlejně.“ Můj otec měl domovský list z Litomyšle. Někde ho mám uložený. Můj otec přemýšlel o reemigraci po 2. světové válce. Když odsunuli sudetské Němce, tak nám říkali: „Přijďte, dostanete barák, všechno i s peřinama.“ Ale máma řekla: „Já nechci spát v cizejch peřinách. Nepudeme nikam.“ Tak jsme tu zůstali. Tady na Podborech jsme měli hezké pole, měli to tady rádi. Ale hodně lidí odsud po 2. světové válce reemigrovalo: ze Zdenců, Končenic...

Čím se vaši předkové živili?

Tátův otec, můj děda, měl před 1. světovou válkou padesát jiter polí. Byl to velký sedlák. Měl osm synů a dvě dcery. Dva z nich zahynuli v 1. světové válce. Jeden byl raněn v Oděse. Když jsme byli na kurzu českého jazyka v Dobrušce, tak jsem se tam setkal s jednou ženou z Melitopolu. Jmenovala se Valentýna a za svobodna byla Částková. Takže je možný, že je to nějaká moje sestřenice. Ten strejda tehdy psal z Ukrajiny a podle rukopisu soudili, že mu asi nebylo dobře. Pak se nehlásil, a tak si všichni mysleli, že zemřel. Ale možná, že se ze zranění vytáhnul a žil dál na Ukrajině. Kdo ví... Druhej syn byl na italský frontě. Zahynul.

Děda z máminy strany, kterej odešel do Ameriky, byl nalezenec. Jeho máma se ho zřekla. Nechali ho někde jako dítě. Kluk se toulal sem a tam, až si ho přivlastnili Rosovi. Ro-

Milivoj Částek na rodných Podborech (Horní Daruvar)

sovi jezdili po poutích s ringišpílem⁶, byli kolotočáři, jak se říká. Tehdy nebyl ringišpíl poháněný motorem, ale kluci ho tlačili dokola a děti se točily. Děda vyrostl u Rosových, pak se oženil a měl pět dětí. Jeden z jeho synů reemigroval do Čech do Karlových Varů. Byl jsem u nich. Mám tam taky dva bratrance.

Můj táta měl dost dětí, tři syni a jednu dceru.

Z vyprávění a literatury vím, že Podbory mají svého významného rodáka, Josefa Hanzla.

Ano, Pepík Hanzl, to je známý partyzán. Byl to náš soused. Vědělo se, že Hitler napadl Čechy. Češi tady v Jugoslávii byli uvědomělí a měli zájem zapojit se do boje, někteří chtěli odejít do Československa. V roce 1943 tady v bývalé Jugoslávii založili bri-

gádu⁷ a bojovali proti Hitlerovi. Téma 2. světové války je tady pro mnoho lidí choulostivé, protože Chorvati měli ustaše a Srbové četniky. Tohle zdejší národ pořád rozděluje.

6 ringišpíl – kolotoč

7 1. československá brigáda Jana Žižky z Trocnova – vojenská jednotka za 2. světové války, která vedla partyzánský boj na území bývalé Jugoslávie, vznikla v roce 1943 u vesnice Bučje (Slavonie), brigádou prošlo 3 tisíce Čechů a Slováků, z toho jich 300 padlo, v brigádě se mluvilo česky.

Dechová hudba České besedy Daruvarský Brestov. V prostřední řadě stojí druhý zleva Milivoj Částek, vedle něj je Miroslav Klígl (Ježo)

Až do 2. světové války tu Češi neměli domovský právo, stále tu byli jako cizinci. Kdo se tu chtěl stát občanem za tzv. staré Jugoslávie (to bylo mezi 1. a 2. světovou válkou), tak to stálo hodně peněz. Takže si lidi drželi československý občanství. Kdo chtěl, mohl jít sloužit do Čech. Můj táta ale sloužil v Lublani. Když přišel po 2. světové válce Tito, tak kdo chtěl, mohl změnit občanství bezplatně. To se potom lidi hodně zapisovali. Někteří si ale nechali dvojitý občanství. Jeden můj starší kamarád, když měl jít na vojnu, tak u odvodu říkal: „Já nemůžu jít na vojnu, protože mám české občanství.“ Ale na to mu odpověděli: „Koho chleba jíš, toho píseň zpívej!“

Jakou historii má dechová hudba v Končenicích?

V Končenicích byla nějaká stará dechovka, ale v sedmdesátých letech zhasla. V tu dobu byly Končenice největší českou vesnicí. A bez dechovky! To je prostě nemožný. Tak jsme nejdřív založili dechovku ve škole. Byli jsme pionýrská dechovka. Pak jsme ale viděli, že to nemá smysl. Naučíš žáka hrát, ale když vyjde ze školy, vrátí nástroj a víc nehraje. To je ztráta času. A tak jsme přerostli do besední dechovky. Přelomovým rokem byl osm-

desátý. V osmdesát prvním roce totiž měly být v Končenicích obžínky. A obžínky bez dechovky? Ani myslet. V tu dobu měli Zdeňáci dechovku. Vystupovali tu a jeden Končenaček, nějaký Finěk, říká: „A proč by Končenice nemohla mít takovou dechovku?“ Vyprovokoval mě: „A já teda udělám dechovku!“ Dal jsem dohromady asi dvacet pět hráčů. V kapele hráli bratři Husákoví, bratři Sohrovi, bratři Petrovickovi... Zpočátku jsme byli ve velké euforii a už druhý rok jsme vystupovali. Postupně se skupina vyselektovala. Zpočátku do toho jdou všichni naplno, ale pak se ukáže, že třeba někdo nemá talent. Od osmdesátých let jsem dechovku vedl třicet pět roků, tedy do roku 2015. Podařilo se mně vychovat několik skvělých muzikantů: Mahulěnka, Kubec z Dolan, Horký... Jsem rád, že jsem toho docítil.

Z počátků končenicke dechovky. Třetí zprava stojí Miroslav Klígl (Ježo), vedle něj je Milivoj Částek

Dechovky z Česka k vám krajanům do Chorvatska často jezdí. Jak se vnímáte v porovnání s nimi?

Dechovky z Čech sem přicházely na obžínky. Když jsem porovnal jejich hraní, tak byl slyšet ohromnej rozdíl. Když přišli Češi, tak to byla poezie. A ty naše dechovky byly takový hrubý. Neměli jsme kulturu a na tom bylo třeba dělat. Práce v muzice má svůj vývoj, to se musí postupně a pomalu. A vyplácí se to, protože jsme se dopracovali ke kultuře tónu.

S českými dechovkami spolupracujeme. S naší dechovkou jsme byli třeba v Dačicích, na oplátku byli zase oni u nás. Taky jsme spolupracovali s neratovickou dechovkou...

Končenicá dechovka

Natočili jste vlastní cédéčko?

Ano, naše první cédéčko jsme natočili teďka po válce v Němčicích u Prostějova. Přišli jsme do zušky, kde si mysleli, že to naše hraní bude stát za nic. Ale když nás slyšel ředitel školy, tak řekl: „ó, dobrý, kulturu tónu maj.“ To byla pro nás velká pochvala.

Jednou jsem jel z nějakýho pohřbu v Lipovci a najednou zvoní mobil: „Tady Severina.“ To je naše chorvatská populární zpěvačka. „Co říkáte na spolupráci? Já bych s vámi zpívala.“ No, jak říct Severině, že ne! Severina a Bregović⁸ nám poslali noty. Nacvičili jsme to a Severina přijela do Končenic zpívat. Přijel s ní její manažer a taky Bregović, který to natáčel. Album se jmenuje *Zdravo, Mario* a my hráli písničku *Ljute cigare*⁹.

8 Goran Bregović – hudební skladatel a producent, známý je svou filmovou hudbou ve filmech Emira Kusturici

9 ljute cigare – zlé cigarety

S vaším jménem je spojena dechová hudba České besedy Končenic. Spolupracovali jste také s jinými dechovkami?

Dolanskou muziku si taky přivlastňuju, protože asi rok dva od téhle války mně zavolali, jestli bych s nima chtěl hrát. Tak jsem řekl, že jo. Zpočátku tam hráli bratři Kubcovi, pak se to taky vyseletovalo... Ještě vloni jsem tam působil. Byl jsem tam celkem patnáct let. Rozepisoval jsem jim noty, hrál s nima. Taky jsem spolupracoval s brestovskou dechovkou, zdeneckou a daruvarskou.

Spolupracovali jste s Miroslavem Císařem?

No jó! Absolutně! Stali se z nás kamarádi. S Miroslavem jsme tady u nás jezdili po vesnicích a sháněli písničky¹⁰. Moc nám pomohl. Byl machr v rozepisování not. Byl to výbornej profesionál a přitom milej člověk. Napsal o nás tohle: „Končeniccká dechovka má dlouholetý standard, je naprosto vyrovnaný, nekolísá. Navíc se ukazuje, že mladí lidé, kteří do kapely stále přicházejí, jsou s to zvládnout předchozí repertoár a navázat na své předchůdce. Končenicckou hudbu považuju za jednu z nejstabilnějších po umělecké, ale i profesionální stránce.“

Které místo v Česku máte nejraději?

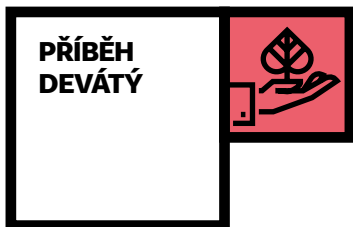
Těžko říct. Mně se tam všechny místa líbí. Je to stejné, jako byste se ptala, která písnička mi je nejhezčí. Nemůžu se rozhodnout... Všechny se mi líbí.

Z vašeho vyprávění je více než patrné, že hudba je vaším životem.

Kdo necítí hudbu, je chudák. Je jenom na člověku, jestli jde k otevřenému oknu na metr nebo do něj strčí hlavu. Jsem rád, jakej jsem.

¹⁰ Miroslav Císař spolu s místními muzikanty zapsal na Daruvarsku přes sto šedesát českých písní. Písničky, které jsou dobře známé i v Česku a jsou uvedeny v jiných sbírkách lidových písní, například u Urbena, přitom pominuli. Z jejich sběru vznikly tři zpěvníky.

Branka Hrušková

rozená Rupert
(narozena 3. 7. 1950 v Kaptole)

- zemědělkyně

Stjepan Hruška

(narozen 19. 5. 1942 v Bjeliševci)

- zemědělec

Goran Hruška

(narozen 25. 9. 1970 v Požeze)

- středoškolský učitel

Domem rodiny Hruškových v Bjeliševci prošlo mnoho generací a ze svých polí získávala rodina po dlouhá léta svou obživu. Ale doba se změnila: v chlévech nebučí krávy, na lukách se nepasou koně a pole rodina pronajímá. Doba nepřeje malým zemědělcům a také není v rodině nikoho, kdo by gazdoval.

Předkové Hruškových si pro svůj dům vybrali jedno z nejhezčích míst ve vesnici. Jako by se jim stýskalo po kopcovitém Valašsku, odkud přišli. V domě na vršku jsme seděli s manžely Hruškovými a jejich synem Goranem kolem rozložitého stolu a rozprávěli nejen o historii jejich rodiny.

Rodina Hruškova před svým domem v roce 2018.
Zleva stojí Goran Hruška, učitelka Bohdana Pěva Šolcová s dcerkami Meduňkou a Málínkou, Branka Hrušková a Stjepan Hruška

Branka: Tož vitajte a okoštujte loňské víno. Jen koštujte, u nás je dovoleno půl promile. (obrací se k mým dcerkám) A vy si, céřečky, něco zakousněte.

Kde se vzali Hruškovi v Bjeliševci? Kde je počátek vašeho příběhu?

Goran: (smích) Na Valašsku. My jsme Valaši. Nejdřív se v druhé polovině 19. století dostěhovala jedna rodina Hruškových, která měla devět dětí. Pak se za několik roků dostěhoval bratr vod teho a ten měl šest dětí.

Branka: Množili se jak včely.

Goran: Deset domů v Bjeliševci je Hruškových. Na začátku přišli dva bratři a z těch se všichni vylíhli. Přišli z jedné vesnice, která se jmenuje Vidče u Rožnova pod Radhoštěm. Sem do vesnice přišly z Vidče tři rodiny: Hruška, Škrobák a Mičula.

Jak se jmenovali bratři Hruškovi, kteří sem přišli?

Goran: Ignác Hruška a jeho bratr Jan Hruška. Ignác měl jednoho syna Ignáca, druhého Aloisa, jednoho Ferdinanda, jednoho Eduarda, jednoho Augusta a jednoho Ivana, kte-

První Čech v Bjeliševci – Jan Chlevišťan a jeho manželka Anna

rej se narodil tu. Ještě měl tři dcery: Annu, Mařenu a třetí se jmenovala Veronika. Když sem bratři došli, koupili velký grunt, byli sedláci. Taky na Valašsku byli sedláci. Za jednu měřicu na Valašsku koupili sedm až deset měřic tady. Moje rodina vždycky držela hodně půdy.

Proč se bratři usadili právě v Bjeliševci?

Goran: Byla jste někdy na Valašsku? Oni byli zemědělci a Valašsko je kopcovité a chudé. A tady to bylo rovné, levné a úrodné. Oba měli velkou rodinu. Odcházeli sem v rámci jednoho státu, tehdy to tady bylo taky Rakousko-Uhersko.

Dříve tu lidi bydleli ve kučně zadrug¹. To byly velké rodiny, kde všichni žili spolu jako jedna domácnost a neplatili daň. Od 2. poloviny 19. století se daně platily. A každá rodina měla platit daně zvlášť, ne jako celek. Lidi to neplatili, a tak jim stát sednul na majetek a potom jim za čas majetek prodávali kvůli daním, zkrátka přišli

na buben. A náhodou tu procházel pěšky jeden člověk z Valašska. Šel z Bosny, když byla Bosna okupovaná v roce 1878, a viděl, že je tady dost levná zem. Vrátil se na Valašsko, prodal tam majetek a dostěhoval se sem. Byl to první Čech tady. Jmenoval se Chlevišťan a bydlel blízko Rožnova. Za ním se dostěhovali jeho dva švagři a pak jejich švagři a tak dál a už to šlo.

Moje prababička a praděda Slováčkovi byli od Vsetína. Prababička měla příjmení Heert a byli to asi sudetský Němci. Vždycky jim pravili *ty prokletý Prajsi*.

¹ kučna zadruga (chorvatsky)

Prababička a pradědeček Slováčkovi

Branka: Moji předkové přišli z jihu od Budějovic. Máma byla Medek, bába Uhlíř a druhá Toužin. První babička byla z Pošumaví, z Klatovska, z Domažlicka. Jsem původem z Kaptola² a u nás se mluvilo vždycky česky, ale v Kaptole se ináč mluví než v Bjeliševci. Tady v Bjeliševci se mluví valašsky, hlavně staří. Když jsem se vdávala, měli jsme svatbu tři dni. Když tady na mě lidi mluvili a říkali *fjaška, ljustr...* Jó, chtělo se mi smát, ale nesmíš se smát!

Goran: Naši předkové z jižních Čech se dostěhovali o deset let dřív než předkové z Valašska.

Branka: Můj táta byl bednář a byl Slovinec s příjmením Rupert.

Branko, jaké máte vzpomínky na svoji babičku?

Branka: Moje babička pořád kupovala noviny a politizovala. Děda

Medek byl kovář. Měli hodně dětí. Jednou 22. ledna na Vincekovo³ šel můj děda se svým bratrem do vinohradu pod les. Pili víno a smažili slaninu a potom se z vinohradu spustili s kopca do dědiny. A tam si spolu znovu dali a šli cestou, která je jeden dva kilometry

-
- 2 Kaptol – obec s 1 500 obyvateli v Požežsko-slavonské župě, známá vinařská oblast, obec leží pod svahy pohoří Papuk, česká menšina je tu sdružená v České besedě, která vlastní Český dům, působí tu česká škola.
 - 3 Vincekovo – 22. leden je svátkem sv. Vincenta (chorvatsky Vinko), patrona vinařů (podle církevního kalendáře)

Bjeliševečtí muzikanti. První zleva je Goran Hruška

do Kaptola. Cestů se vadili, bratr měl malý křiváček a píchnul mého dědu do tepny. Vykrvácel, a tak můj děda zemřel. Sněhu tehdy bylo! Mojí mamince bylo tehdy osem roků, když jí tata zemřel. Pak se moja babička znovu provdala. Její nový muž byl vdovec, jeho žena mu umřela na tuberkulózu. Přivedl si cérečku, která byla o rok mladší než moja mama. Tak vyrostly spolu jako sestry.

Jak vzpomínáte na rodiče?

Branka: Moji rodiče pořád pracovali. Mama dělala na zemi: orala, sékla žito... Tata byl bednář. Měli jsme plný dvůr beček. Na podzim jsme pustili do sklepa velký sud, přes okénko natočili víno, řepu jsme tam naskládali...

Navštívili jste vesnici, odkud pocházejí Hruškovi?

Goran: Jakby ne. Byl jsem tam nejmíň desetkrát. Nějaký Hruškovi tam žijou, ale už to není žádné příbuzenství. Těm bratrům, který se sem dostěhovali, tam na Valašsku zůstali ještě dva bratři. Nejstarší prodal grunt a dostěhoval se sem a mladší někde pracoval. Měli ještě tři sestry a ty se tam provdaly.

Branka: Vidče je dědina v kopcách. Mají tam pěkný kostel a hned u něho je krchov. Poprvý jsme byli ve Vidči v osumdesát osmým u našich příbuzných Hromadů. Byli jsme i v Rožnově a potom sme šli autobusem do jiné dědiny. A oni přichodili z Valašska sem autobusem a na něm psalo CK Valašsko.

(nad dokumenty)

Goran: To je vojenská knížka od mého praděda, kde píše Ferdinand Alois Hruška. Byl v Brně na vojně. Když se narodil, tak ho šli zapsat na faru. Když se vrátili domů, tak se ptali: „Jaký jste mu dali jméno?“ Právili: „Lojzek.“ „Ale my už jednoho Lojzka máme!“ Už se v těch jménech motali, protože měli dvanáct dětí. A tak šli zpátky na faru dopsat před jméno Alois ještě Ferdinand.

Pradědeček Hruška na vojně na Moravě (stojí vlevo), fotografie byla pořízena v Brně

Jak sem vaši předkové přicestovali?

Goran: Který měli peněz, železnici a ty druhý šli pěšky nebo na koních. Z Valašska sem šli pěšky asi tři týdny.

Stjepan: Ano. Třeba Sivek to šel tři týdny. Na cestě dělal.

Goran: Babiččin strejda to šel dokonce několikrát. Po cestě si vydělával na jídlo a ubytování.

Udržuje vaše rodina kontakt se zbytkem rodiny na Valašsku?

Goran: Bratři v nějakým kontaktu byli. Ale tátův strejda, veterinař

Svatba Branky a Stjepana Hruškových v Bjeliševci

z Požegu⁴, navázal v šedesátých letech kontakt se svým příbuzným Karlem Hromadou. Děda od Karla a moje praprababička byli bratr a sestra. Karel jezdil sem na moře a i jeho bratr ze Zlína.

Uchovávejte něco, co si vaši předkové s sebou z Valašska přinesli nebo přivezli?

Goran: Ani nevím, něco tady je, ale ani nevíme, jestli to sem přinesli z Valašska. Ale mezi válkami ty silnější gazdové kupovali české stroje: sekačky, mlátičky... Ale na konci 2. světové války toho bylo dost sebráno. Přišli ustašovci a rabovali. Co se jim líbilo, vzali. Němci sebrali koně a vozy do kolon a co zůstalo, pak sebrali partyzáni.

Branka: Tvoja babička, Gorane, pravila, že nejlepší jalůvku, co byla ve chlévě, vzali do zahrady, zabili a snědli. Pšenici a žito schovávali lidé do beček a mezi drva. Všechno vymétli a zebralei. Neptali se, jestli máš děcka. Tudy prošlo každé vojsko...

Goran: Za 2. světové války jsme tu v Bjeliševci Němce neměli pořád. Občas sem nějaká posádka přijela, ale víc tu byli ustaši, domácí fašisti.

⁴ Požega – centrum Požežsko-slavonské župy, město má asi 28 tisíc obyvatel

Rodina Hruškova před svým domem v Bjeliševci. Vlevo stojí prababička a pradědeček Hruškovi

Branka: Ustaši došli do vesnice a křičeli na dědečka: „Zdvihni se! Lehni si!“ Ale on už byl starý a tlustý. Trápili ho chudáka a děda zemřel. V tu dobu tady spali partyzáni a babička je krmila. A jak viděli, že je děda mrtvý, tak chlapiska jeden po jednom odešli.

Stjepan: Děda byl rozenej na Moravě.

Kolik lidí žilo v té době v Bjeliševci?

Goran: Asi sto deset. Nejvíc měl ve své historii Bjeliševac sto třicet lidí. Původně byla naše vesnice srbská. Bylo tu šest srbských domů. Naši, kteří přišli z Valašska, koupili ty zadlužené domy. Ale stěhovali se sem do Slavonie⁵ v rámci jednoho státu taky Maďaři, Slováci a Němci. Srbové, kteří sem předtím přišli z Bosny, dosidlovali tohle území po Turcích. Srbové tu žili celé 18. a 19. století. Když sem došli Češi, stala se tahle vesnice čistě českou. Tady žili jenom Češi až do konce 2. světové války. Pak se sem po válce oženilo několik Chorvatů. Máme tady jednu chorvatskou rodinu, ale už i oni jsou míchaný.

5 Slavonie – historická země ležící mezi řekami Drávou, Sávou a Dunajem, v současnosti je rozdělena mezi Chorvatsko a Srbsko

Žně v Bjeliševci v roce 1943

Do kterých míst se Češi v této části Slavonie ještě stěhovali?

Goran: Třeba do Požegu. Tam jich bylo hodně. A co bylo zajímavý: nejdřív se sem na požežské území stěhovali Češi ze západních Čech a z jihu, ze Šumavy. To byli Taušové a Trégery, to jsou baš německá jména. Druhou vlnou byli Moravané z Vysočiny tam kolem Bystřice pod Pernštejnem, do Bjeliševce šli Valaši. A potom asi za deset let přišli Slováci.

Branka: Jste za kávu⁶? Dáte si nes nebo tureckou?

Všichni: (se smíchem) Tureckou.

Goran: Většina Čechů, který sem došli, byli řemeslníci: mlynáři, kováři, truhláři, krejčí, koláři...

Co lidé chovali a pěstovali?

Goran: Pěstovali dobytek v chlévě, taky prasata. Domácí lidi tady pěstovali všechno venku, ale Češi měli chlévy. Na krmení museli mít jetel, a tak si ho dovezli z Čech. Češi

6 Dáte si kávu?

tady pomohli rozvinout zemědělství. Chorvati třeba nehnojili pole, neznali brambory. Až Češi je tu začali sázet. Od sedmdesátých let se tu pěstuje tabák a už dlouho se tu pěstují melouny.

Branka: Máme prasata za zimu za zabijačku. Včel máme devět ovcí, krocany, slepice. Krávy už nemáme, mívali jsme jich po šest. Ani jeden v Bjeliševci je už nemá, nikdo. Nemáš kemu prodat mléko.

Stjepan: Srbové uměli akorát vyhnat krávy a prasata ven. A hlavně se starali, aby bylo dost švestek za pálení.

Branka: Češi byli vždycky moc pracovitý. Byli za řemeslo. Byl tu kovář Mautner. Taky kovář Šnajdr, Škrobák... V Tominovci byl Slávko Kamenčák kolářem. Pémičky⁷ uměly vařit, píct koláče, koblihyy...

Goran: Když Češi došli, koupili jeden domek, v něm bydlelo několik rodin, pak postavili další. Všichni byli v příbuzenství.

Reemigroval někdo z vesnice po 2. světové válce?

Stjepan: Vzpomínám, že jeden Hruška se vrátil. Viktor se jmenoval.

Kam byli Češi povolováni k vojenskému výcviku?

Goran: Za první republiky odcházeli odtud lidi na vojnu do Čech, protože byli pořád československý občané. Děda Jan šel do Olomouca. Dostal pozvánku na vojnu, ale nějak se opozdila na poště, tak zapozdil dva týdny na vojnu, takže jak dorazil, šel hned do vězení.

Kam rukovali Češi ve 2. světové válce?

Goran: Kdo měl chorvatské občanství, šel do domobrany. Který měli české, tak byli mobilizovaný do wehrmachtu. U vás byl protektorát Čechy a Morava, a tak Čechy neposílali do Čech, aby se někde cestou „neztratili“. Byly seznamy obyvatel protektorátu. Kdo ale

⁷ Pémičky – označení pro Češky, podle slov chorvatských Čechů je slovo Pemac hanlivé označení Čechů, pravděpodobně pochází z německého slova böhmisch, které od Němců převzali Chorvaté. Slovo Pemska označovalo hanlivě Česko. V současné době označení Pemac chorvatští Češi nevnímají jako urážlivé a někteří se tak sami nazývají.

Češi v uniformě wehrmachtu. První zleva je bratranec pana Hrušky Štého Slováček, vedle něj stojí Mirko. Oba zběhli k 1. československé brigádě Jana Žižky z Trocnova

mohl, ten se wehrmachtu vyhnul. Ke konci války se většina Čechů přidala k československé brigádě Jana Žižky z Trocnova⁸.

Stjepan: Moji bratrance Štého a Mirko byli v československé brigádě. Štého byl nejdříve ve wehrmachtu v Holandii.

Goran: Ano, došel z Holandie domů do Bjeliševce na dovolenou, odtud měl pak odejít na frontu do Ruska, ale neodešel. Schoval se u nás a pak utekl do československé brigády. V armádě zůstal i po 2. světové válce.

Jak jste v Bjeliševci prožívali v devadesátých letech občanskou válku?

Goran: Z vesnice nikdo během války neodešel, protože jsme byli jako vesnice kompaktní. Nebylo tu Srbů a nikdo neměl důvod odejít. Několik lidí odsud bylo v armádě, někdo odešel dobrovolně, někdo byl mobilizovaný. Byl tu relativně klid, lidi pracovali, žili jsme celkem normálně. Až směrem na východ k Vukovaru byly boje. Protože ale byla v okolí

⁸ 1. československá brigáda Jana Žižky z Trocnova – vojenská jednotka za 2. světové války, která vedla partyzánský boj na území bývalé Jugoslávie, brigádou prošlo 3 tisíce českých a slovenských krajanů, z toho jich téměř 300 padlo a několik set bylo raněných, bojovali muži i ženy.

vojenská linie, museli jsme ji objíždět, když jsme chtěli jet třeba do Záhřebu. Tam jsme jeli pět hodin, protože se musely pořád měnit lokomotivy a mohlo se jet jenom 20 kilometrů na hodinu.

Jak se Valaši vzdělávali, když se přistěhovali do Bjeliševce?

Goran: Nejdřív chodili do školy do Kuly, to je odtud asi čtyři kilometry. Kula byla německá dědina, velmi stará. Němce sem nastěhoval Josef II. Až v roce 1907 nebo 1910 byla založena chorvatská škola v Tominovci⁹. Česká škola byla založena až v roce 1934, bylo to české oddělení ve státní chorvatské škole v Tominovci. Ke škole patřil taky byt pro učitele. Od první do čtvrté třídy se všechny předměty vyučovaly v češtině. Škola fungovala do šedesát druhého roku. Učili tam dva učitelé: náš Adámek z Bjeliševce a potom Jaroslav Šeba z Daruvaru. Oba ukončili učitelskou školu v Pakraci. Tehdy učitelé na nižších třídách měli jenom středoškolské vzdělání, nestudovali na univerzitě. Já jsem do české školy nechodil. V době mé školní docházky už nefungovala.

Budova české školy v Tominovci

⁹ Tominovac – obec v těsném sousedství Bjeliševce

Branka: Jsme malá dědina, ale je tu hodně vzdělaných. Většina mladých, který odcházejí studovat, zůstává bohužel ve velkých městech a nevrací se zpátky domů.

(nad fotografiemi)

Goran: To je bjeliševská dechovka ve 30. letech.

Je na fotografii někdo z vašich příbuzných?

Goran: Většina jsou moji příbuzní. Vedoucí je Eduard Hruška, tenhle je taky Hruška, ten taky... V Požegu byl městským kapelníkem a sbormistrem Vojtěch Štětka (byl myslím z Prahy) a Eduard u něj bydlel, když chodil na gymnázium, a tak se od něj naučil hrát. A pak učil hrát ostatní. Ne na ucho, ale podle not. V Požegu od 1882 asi do 1956 bylo pět českých kapelníků: Cyril Junek, Procházka, Mařinec, Štětka... ten tu byl třicet let. Nástroje měla naše dechovka půjčené od hasičů z Kutjeva¹⁰.

Stjepan: Ale ve 2. světové válce jim nástroje vzali ustaši.

Kdy byla v Bjeliševci založena Česká beseda?

Goran: 5. února 1933 u Kotasů na dvoře. Dobře, že ji Češi založili. Tady nedaleko jsou tři dědiny: Resnik, Svilna a Buk. Téhle oblasti kolem Pleternice se dříve pravilo Malá Moravská, protože tam bylo hodně přistěhovalců z Valašska, taky od Vsetína. Byly tam rodiny s příjmením: Slováček, Mahulík, Stehlík, Svoboda, Koňarik, Mikšík, Valchář... taky tam byli sudetský Němci. Češi tam kdysi dávno chtěli založit Besedu, ale nezaložili ji, neměli ani školu a po 2. světové válce se začali psát jako Chorvati. Jsou kousek od nás, ale nerozumí česky. Docela se ztratili. To proto, že neměli žádnou organizaci a po 2. světové válce se tam začali hodně stěhovat Bosánci. Ještě dnes tam najdete česká příjmení.

Vaše vesnice je známa evangelickou komunitou věřících.

Goran: Dříve bylo půl vesnice evangelíků a půl katolíků. Dnes je u nás víc katolíků.

Branka: Máme tu evangelický kostel a třicet let sem dojížděl jeden maďarský kněz. Jeho vnučka je teď farářka. Taky přijížděl jeden ze Záhřebu a teď dojíždí jeden od Osijeka.

¹⁰ Kutjevo – město v Požežsko-slavonské župě, má asi 6 tisíc obyvatel

Počátky bjeliševecké dechovky ve 30. letech

Goran: Jednou až dvakrát ročně na podzim a na jaře přijíždí z Čech kněz Pavel Brodský. Taky přijíždí kazatel Krupa. Každých čtrnáct dní je v kostele kázání. Ale kdo se chce modlit v kostele během týdne, ví, že klíč je přes cestu u Kamenčáků. Na Vánoce chodíme jako Beseda do kostela zpívat: *Narodil se Kristus Pán, Pásli ovce Valaši...* (smích)

Kdy jste poprvé navštívili Valašsko?

Goran: V osumdesát osmým, když mně bylo osumnáct let. Domluvili jsme se s Hromadovými, že přijedeme. Měl jsem řidičák, ale řídil táta, já měl mapu na klíně a navigoval. Co mě na Valašsku zaujalo, že tam ti starší mluví, jako se dříve u nás mluvilo. Bylo mně, jako bych byl doma. Poprvé jsem Čechy navštívil v devadesátém devátém, když jsem jel do Dobrušky na měsíční jazykový kurz, v jeho rámci jsme byli na výletě v Praze. Byla to moje první návštěva Prahy. Potom jsem jezdil do Prahy často. Prošel jsem ji celou.

Zakládající valná hromada Československé besedy Bjeliševac 5. února 1933 u Kotasů na dvoře

Brno jsem prošel také celé. Zanedlouho pojedu zase do Brna. Jezdím tam s Trenkovými pandury¹¹ z Požegu, to je historický spolek. Můj bratranec (Vladimír Potnar) je předsedou toho spolku a já jsem jeho čestným členem. Jezdí každoročně do Brna, protože tam mají navázané přátelství.

Branka: Naši rodiče nikdy nebyli v Čechách. Ani babičky a dědové.

¹¹ Trenkovi panduři – baron František Trenck (1711–1749, Brno) byl vojenský velitel, studoval na gymnáziu v Požegu (Chorvatsko). V 17. a 18. století panduři střežili hranici habsburské říše vůči osmanské říši. Jednotky pandurů tvořili tehdy většinou Chorvaté, Rumuni, Maďaři a Srbové. Nejznámějším oddílem pandurů byla dobrovolnická jednotka naverbovaná baronem Trenckem. Jednalo se o tisíc mužů té nejhorší pověsti.

Které písničky znáte?

Branka: Naše soudružka ve škole nás učila písničky: „Holka modrooká, nesedávej u potoka, u potoka chladná voda, přechladneš sa, bude škoda, holka modrooká, nesedávej tam. Holka modrooká, nesedávej u potoka, u potoka brzá voda, zebere ťa, bude škoda, holka modrooká, nesedávej tam.“

Goran: Od předloni u nás v Bjeliševci zpívá mužská pěvecká skupina. My mužský jsme chtěli zpívat něco zvláštního, nějaké naše písničky, a tak jsme založili skupinu.

(nad dokumenty)

Goran: Tady na tom dokumentu vidím, že nám sem do dědiny zavedli elektriku v šedesát druhým...

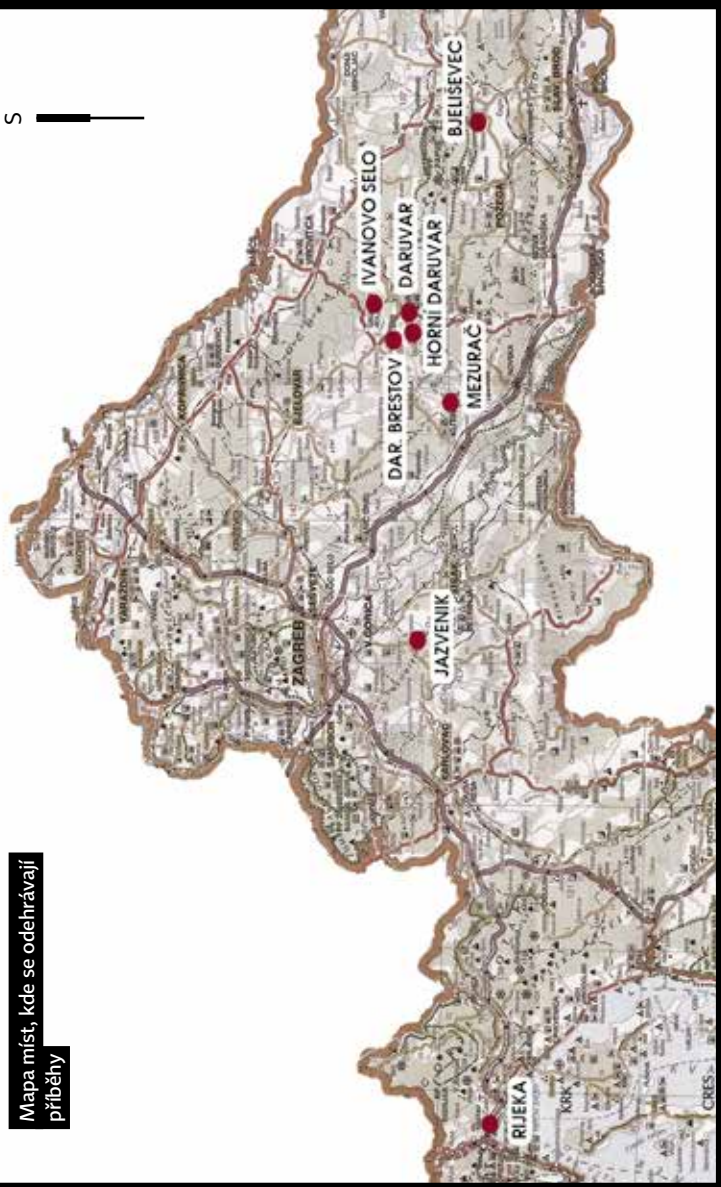
Branka: Gorane, včíl to schovej a podťe jest. Ale předtím si škrábneme¹².

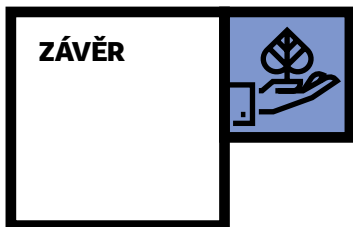

¹² škrábnout si – vypít kořalku

Mapa míst, kde se odehrávají příběhy

S

Čtvrtý díl projektu *Češi ve světě, příběhy*, který začal v letech 2013 a 2014 v Jižní Americe, v roce 2016 pokračoval v USA a minulý rok se přesunul do Austrálie, je zaměřen na naše krajanů žijící v Chorvatsku. Příběhy sesbírala, přepsala a upravila Bohdana Pěva Šolcová, která v současnosti pracuje jako učitelka u krajanů v Chorvatsku,

ale v minulosti působila také na Ukrajině a v Austrálii. Z tohoto důvodu měla možnost srovnávat, kdy, jak a proč probíhala migrace z Čech, Moravy a Slezska do jednotlivých zemí a jakým způsobem se Češi adaptovali na nová prostředí.

Příběhy z různých míst Chorvatska (Daruvaru, Končenic, Ivanova Sela, Dežanovce, Bje-liševce, Mezurače, Jazveniku, Rijeky atd.) mají společný prvek – silný osobní prožitek jejich autorů. Čtenářům poskytují obraz dávných životních osudů Čechů, kteří opustili rodná města a vesnice a našli nová místa, kde prožili svoje životy obklopeni cizím prostředím, odlišnou kulturou a zprvu neznámým jazykem. V této knížce se dočtete zejména o jejich potomcích, kteří si do současnosti uchovali české zvyky a obyčeje (možná ve větší míře, než jak je tomu v jejich původní vlasti), učí se český jazyk, hrdě se hlásí k našim dějinám a mají velký zájem o současné dění v České republice.

V několika příbězích naleznete ohlasy obou světových válek a především občanské války, která tvrdě zasáhla naše krajanů před téměř třiceti lety. Osobité, upřímné a srdečné vyprávění nás může obohatit už jen tím, že varuje před bezohledností, nenávisť a netolerancí a ukazuje, že obyčejní lidé jsou schopni pomoci bližním v nouzi, obětovat se pro druhé a žít v souladu se svými sousedy odlišného náboženského vyznání a politického přesvědčení.

Přáli bychom si, aby hlavním posláním nejen čtvrtého dílu, který jste právě dočetli, ale celého projektu *Češi ve světě, příběhy*, bylo pozvání k zamyšlení nad životními hodnotami každého z nás.

Olga Vlachová

Redakce DZS

PaedDr. Olga Vlachová

Grafický koncept a sazba

Ondřej Kunc – artLab, 2018

Vydává

Dům zahraniční spolupráce

Na Poříčí 1035/4, 110 00 Praha 1

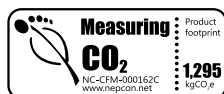
www.dzs.cz

Autorské příspěvky nemusejí vyjadřovat názory redakce.

V zájmu sjednocení pravopisné a grafické podoby jsou texty jednotně upraveny podle současných Pravidel českého pravopisu, podrobnější informace jsou souhrnně uvedeny v pokynech pro přispěvatele časopisu Krajiny češtiny. Pokud jsou uveřejněné texty doslovným přepisem vyprávění v češtině, jsou ponechány v původní podobě.

PROGRAM PODPORY
ČESKÉHO
KULTURNÍHO
DĚDICTVÍ
V ZAHRANIČÍ

Čtvrtý díl projektu *Češi ve světě, příběhy* je zaměřen na naše krajany žijící v Chorvatsku. Příběhy sesbírala, přepsala a upravila Bohdana Pěva Šolcová, která v minulosti působila v rámci Programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí jako učitelka u krajanů také na Ukrajině a v Austrálii.

Příběhy z různých míst Chorvatska mají společný prvek – silný osobní prožitek jejich autorů. Čtenářům poskytují obraz dávných životních osudů Čechů, kteří opustili rodná místa, a jejich potomků, kteří si daleko za hranicemi České republiky uchovali český jazyk a českou kulturu.

Osobitě, upřímně a srdečně vyprávění varuje před bezohledností, nenávistí a netolerancí a ukazuje, že obyčejní lidé jsou schopni žít v souladu se svými sousedy odlišného náboženského vyznání a politického přesvědčení. Tyto příběhy se skutečně staly, a proto mohou být zdrojem poznání, poučením a inspirací.

Přáli bychom si, aby hlavním posláním nejen čtvrtého dílu, ale celého projektu *Češi ve světě, příběhy*, bylo pozvání k zamyšlení nad životními hodnotami každého z nás.

